

הישיבה השלוש-מאות-ותשעים-ושש של הכנסת השישית

יום שני, י"ז אייר תשכ"ט (5 מאי 1969)

ירושלים, הכנסת, שעה 16.03

א. הצהרת אמונים של שר-השיכון מ. בנטוב

בהיבחרו לממשלה החדשה, להצהיר אמונים למדינת ישראל.

מדריכי בנטוב:

אני, מדריכי בנטוב, מתחייב כחבר הממשלה לשמור אמונים למדינת ישראל ולחוקיה ולקיים את החלטות הכנסת.

(חותם על ההצהרה)

הי"ר ק. לח:

אני פותח את כנס הקיץ של הכנסת. האחרון לכנסת השישית. לפני שנועבור לסדר-היום אני מברך את חברי הכנסת עם שובם לעבודה.

הי"ר ק. לח:

עלי לקרוא לשר השיכון, שטרם הצהיר אמונים

ב. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

לדיון מוקדם:

חוק הגנת הדייר (תיקון), תשכ"ט-1969, - הצעת חבר-הכנסת ש. מיקוניס.

כן הונחו על שולחן הכנסת:

1. דין-וחשבון שנתי של מבקר המדינה מס' 19 לשנת 1968 ולחשבונות של שנת הכספים 1967/68; 2. הערות שר האוצר לדין-וחשבון השנתי מס' 19 של מבקר המדינה; 3. דו"ח על פעולות רשות המים הארצית בשנת הכספים 1966/67; 4. דו"ח על פעולות רשות המים האזורית לשנת הכספים 1967/68 - מטעם שר החקלאות.

הי"ר ק. לח:

אבקש את מזכיר הכנסת להודיע על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מזכיר הכנסת ה. ליאור:

ברשות יושב-ראש הכנסת, הנני מתכבד להודיע כי הונחו היום על שולחן הכנסת -

לקריאה ראשונה, מטעם הממשלה:

1. חוק בתי-קברות צבאיים (תיקון), תשכ"ט - 1969; 2. חוק חוקרים פרטיים ושירותי שמירה, תשכ"ט - 1969.

ג. הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני

ראשית, מבקשים הם להלך אימים על דעת-הקהל הבין-לאומית בדבר מלחמה כוללת במזרח התיכון, העשוי יה להתפשט אל מחוץ לאזור. שנית, לשירותה של תעמולה זו החלו צבאות ערב הסדירים, בדרום ובמזרח, להחמיר את המצב בגבולות ולאורך קווי הפסקת האש, תוך הפרות ללא תקדים של הסדרי הפסקת האש. מצרים אף הרחיקה לכת עד כדי הצהרות המטילות ספק בקיום הפסקת האש מעיקרה. החבלנים נצטוו להגביר פעילותם. שלישית, כדי לרכוש אהדה ברעת הקהל, באה שורה של התבטאויות מתונות מצד שליטי ערב, ובמרכזה הופעותיו של המלך חוסיין בביקורו האחרון בארצות-הברית.

בהופיעו לפני מועדון העתונות בווינגטון, ביום 10 באפריל השנה, אמר המלך חוסיין בין השאר (ואני מצטטת): "אילו, למשל, לפני המלחמה, בין בויני 1967, הסכימו הערבים לסיים את מצב הלוחמה עם ישראל, לתת לה גישה, תמורת ערבויות, לשארם-א-שייח ולתעלת סואץ, להכיר בזכותה לחיות בשלום ובבטחון

הי"ר ק. לח:

נשמע עתה הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני. רשות היבור לראש הממשלה.

ראש-הממשלה ג. מאיר:

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת. ב-18 במארס שנה זו הוצגה הממשלה לפני הכנסת והותוו קווי מדיניותה של ממשלת ישראל.

באותו מעגד חזרתי והשמעתי את קריאתה של ישראל למדינות ערב: להידבר אתנו כדי לכונן שלום באזורנו, ועד להמדת המצב הנוכחי בשלום של קיימא לקיים במלואם את הסדרי הפסקת האש. לקריאתנו לא בא, לצערי, החד המקווה. בינתיים אירעו בוויה המדינית והבטחונית דברים שמחובתי להתייחס אליהם. כזכור, בחודש פברואר 1969 הוקמה מסגרת של ארבע המעצמות להתיעצות על המצב במזרח התיכון. לקראת הקמתה של מסגרת זו החלה ונמשכת פעילות נמרצת מצד מנהיגי ערב בשלושה מישורים:

המלך הירדני מוסיף לדבר על ירושלים ערבית. מאי-מתי היתה העיר בשלטון ערבי? — שלטון ירדן הוטל על חלקה של ירושלים בכוחה של אלימות, בכוחו של כבוש צבאי. הצבא הירדני גרש את היהודים מן העיר העתיקה עד לאחרון בהם; חללו כל מקומות הקודש ליהודים; נהרסו בתי הכנסת ובתי העלמין; ממשלת ירדן סירבה למלא אחר הסכמי שביתת הנשק, שהיא חתמה עליהם; ומן היהודים נגולה הזכות לבקר במקומות הקדושים, הנוטעים עמוק בדברי ימי העם היהודי, בטרם היו ערבים בארץ-ישראל ובטרם היות מדינה ומלך בעבר הירדן.

המלך חוסיין מבקש לעודד אמון לרחשי השלום שבלבו. באותו מעמד, במועדון העתונות בווינגטון, אמר המלך: "שואלים אותי: 'מדוע אינך בולם את הפדאיונים, את אנשי הקומנדו ופשיטותיהם נגד ישראל?' 'תשובתי היא' — הוא אומר — 'כי אין אני צריך לעצור בעדם'. העולם יודע מה הן פעולות הפדאיונים, אשר המלך אינו צריך לעצור בעדם, לדבריו. הלא הן: הנחת מכוונות תופת במקומות בהם מתרכזים המונים; בשווקים, בסופרמרקט; יריות על מטוסים אורחיים, הפגזה מתמדת של יישובים שלווים, צליפות אל חקלאים בשדות בקעת הירדן.

אחרי דברי רקע אלה העלה המלך חוסיין מעין תכנית בת שישה סעיפים להסדר במזרח-התיכון. תכנית זו, שהייתה מעין שיא במסע המתנינות הערבית, הוצגה לפני דעת הקהל בעולם כתרומה רבת ערך ומיפנה בדרך. אך המעיין בששת הסעיפים ייווכח עד מהרה, כי אין בהם אלא הפרוש הערבי המקובל להחלטת מועצת הבטחון, ואמנם כך תיאר אותה המלך חוסיין עצמו בשבוע לדברת-עמון, שעה שהודה באוני שומעיה, כי לא היה בדבריו כל שינוי לעומת העמדות הערביות הקודמות.

בששת הסעיפים חוזר ונשנה הביטוי "כל מדינות האזור", מיוח הנקוט גם על-ידי ממשלת מצרים, אך השם המפורש של ישראל אינו נזכר כלל. בדבריו התעלם כליל מן הציר המרכזי של החלטת מועצת הבטחון, כלומר — הסכם בין הצדדים, אשר לשם קידומו נתמנה השגריר יארינג. ממילא אין בששת הסעיפים זכר למשא-ומתן בין הצדדים, אשר בלעיו אין להגיע להסכם. התעמולה הערבית הכתירה את נאומה של חוסיין בשם רם של "תכנית שלום", אך בכל הנאום אין מלה אחת על חוזה שלום ועל יחסים המקובלים בין מדינות. דומני כי אין תקדים בתולדות העמים להסדרת יחסי שלום על-פי המתכונת של ששת הסעיפים הללו.

המלך חוסיין הודיע, כי הוא מציג תכניתו גם בשמו של נאצר. הבח נראה כיצד פירש נאצר תכנית זו: בדאיון בטלוויזיה האמריקנית, ששודר ב-21 באפריל, הודיע נאצר כי סמך ירו למעשה על ששת הסעיפים של המלך חוסיין, אך מיהר להסביר כי הגשמתה של תכנית זו (ואני מצטטת) "זה לא הכל, יש לדעת כי אנו תומכים במאב-קם של לוחמי החירות הפלשתינאית, שמחובתם לשחרר את אדמת מולדתם". ועוד אחד נאצר באותו דאיון: "לא ייתכן שנשב אל שולחן אחד עם הישראלים לשיחות שלום ישירות". ואכן, את הערכתו להחלטת מועצת הבטחון הביע נאצר כבר בנאומו לפני מועצת האומה ב-20.1.69 שבו אמר: "ייתכן שהחלטה זו תספיק לחסל את עקבות התוקפנות, שבוצעה ביוני 1967, אבל החלטה זו איננה מספקת ביחס לגורל הפלשתינאי".

ולהסכים לתנאים שהיו בסופו של דבר פותרים את בעיית הפליטים — אילו הסכימו הערבים לתנאים כאלה ב-1 ביוני 1967, הרי צעד כזה היה יכול להיות כה דראמטי והיה בו ויתור כה גדול מצד הערבים, עד שישאל לא היתה יכולה שלא להכיר ברוחב לב ההצעה, וכן גם כל אדם בעולם. העניין הוא בכך, שהערבים מגישים לישראל כיום ממש אותה ההצעה הישראלים דוחים אותה...".

אנו קוראים דברים אלה ותוהים. לפי המושגים, המושרשים בקרב עמים בני תרבות, השלום איננו בבחינת מתנת-חסד שהאחד גומל לשני. אך אפילו לפי מושגיו של המלך חוסיין, יש לשאול: מדוע לא הציע הוא לנו את ההצעה האמורה? התשובה הרי ידועה עתה היטב. ב-1 ביוני היו שליטי ערב עסוקים בעיצומן של הכנות קדחתניות למלחמה מתוך אמונה כי הפעם יוכלו, כפי שהצהירו בעצמם, להשמידנו אחת לתמיד.

באותה עת העמיד המלך את צבאו לפקודת המפקדה המצרית לשם התקפה על ישראל. באותם ימים נערכה, למשל, פקודת מיבצע ירדנית, אשר כונתה בשם "רעד", ומטרתה ביצוע התקפה על המושבה מוצא, להרסה ולהרוג את כל יושביה. "פעולת שלום" זו אמורה היתה להתבצע עם קבלת הסיסמה "הדהד" מאת מפקדת החטיבה. העתק פקודה "מהוללת" זו נמצא במפקדת החטיבה ההאשמית הירדנית ליד המאללה, יחד עם מספר תיקים נוספים על תכניות מבצעיות לפשיטות על יישובים ישראליים, במטרה להרסם ולהרוג את כל האזרחים שבהם.

"אילו" הבין המלך את הצרכים האמיתיים של ארצו, "אילו" לא הפקיר את עצמאותו, "אילו" נמנע מן ההדרפתקה, אפילו מבלי לגלות לממשלת ישראל את רוחב הלב שגילה במועדון העתונות, כי אז היה מציל את מדינתו ותושביה מן האסון שהמיט עליהם בהחלטתו הפטאלית מראשית יוני. יותר מזה: לאחר ה-1 ביוני 1967 בא ה-1 ביוני 1968. אילו העז המלך לקום ולהודיע, כי הוא נכון לשאת ולתת עם ישראל לשלום, כי אז היה עושה לארצו את השירות הטוב ביותר. אך הוא איחר גם את ה-1 ביוני 1968.

באותו נאום ביקש המלך חוסיין לחזק את טענתו, בהסתמכו על הנשיא אייזנהאור, תוך ציטוט סלקטיבי מדברים שאמר בפברואר 1957 לאחר מערכת סיני. המלך חוסיין ככה משום-מה לבטט את גילוי דעתו המפורש של נשיא ארצות-הברית ב-1957. בגילוי-דעת זה נאמר, כי אין יסוד להניח שתבוא הפרעה בזכותה של ישראל להשיט ספינותיה בתעלת סואץ; ואם תחול הפרעה — על קהילת העמים לטפל בכך בתוקף.

המלך חוסיין מדבר על "אילו" כפי שהיתה באותה אותה. הוא מתעלם בידועין מעובדה מדינית, שאין ערוך לחשיבותה ההיסטורית: ביום 5 ביוני קיבל המלך הירדני שדר מאת ראש ממשלת ישראל לוי אשכול ז"ל. בשדר זה, שהועבר באמצעות הגנרל בול, הביטוי ראש הממשלה, כפי שמצטט המלך חוסיין עצמו בספר זכרונותיו: "...אם תימנעו מלהתערב, לא יקרה לכם כל נזק". כתב ראש ממשלת ישראל למלך חוסיין.

אילו נענה לקריאה זו, היה המצב אחר.

הודענו לא פעם, כי נגה לאורך קווי הפסקת האש על פי עקרון ההדדיות. אנו נקפיד על עקרון זה. אם שלטונות ירדן דואגים לשלום התושבים, אורחים וחיילים, באותם אזורים — אל ישתמטו מחובתם לאסור ולשתק את פעילות החבלנים, להפסיק את הסיוע שניתן להם על-ידי הצבא הסדיר, למנוע התערבות היחידות העירא-קיות ולהפסיק כל פעילות תוקפנית. אם תימשך הפעילות הנפשעת הזאת לא נוכל לפטור את השלטונות הירדניים מאחריות. אנו משוכנעים כי אם שלטונות ירדן ירצו בכך — בכוחם להתגבר; אך אם אינם רוצים — או כבר אינם יכולים — למנוע את התוקפנות הגוברת, מה להם כי יטענו כלפי ההתנגונות העצמית של ישראל? כאן דרושים לא נאומים חסודים מחוץ לירדן, אלא מעשים תקיפים בתוכה.

לאורך תעלת סואץ גברו הנסיגות התוקפניים מצד כוחותי הסדירים של צבא מצרים. פעולות אלו באו לסייע לדברי האיום על סכנת המלחמה המתקרבת, כביכול, אם לא יוטל הסדר על פי התביעה הערבית — בלא שלום. ממשלת מצרים פועלת למעשה כאילו הפסקת האש אינה קיימת, כאילו מעולם לא הכירה בהסדרי הפסקת האש. שליט מצרים ממשיך לנהוג בהעדר כל מתשבה על חיי אדם. הוא ציווה על פעולות שכתוצאה מהן נפגלו ונפלו רבים מבני עמו ומאות אלפים עקרו מבתיהם מערי התעלה אל אבטלה ונדודים.

נאצר אינו נוהג להודיע לעמו על מחיר הרפתקאות הדמים. לעומת זאת מבקש הוא להעלות באופן מלאכותי את המוראל של עמו וצבאו בהודעות התירבות על נצחונות והישגים שלא היו ולא נבראו. לאחר התבוסה של 1967 אפשר היה לקנות כי יזכר אמת אל עמו והנה, בנאומו ב-2 במאי 1969 אומר שליט מצרים (אני מצטטת): "מטרת הכוחות המזוינים היתה להשמיד את "קו בר-לב" שישאל טענה, כי הוא קו שאי-אפשר להשמירו וקו מבוצר". כאן נאמר בדיווח שהיו תרועות רמות מצד הקהל. "אחרי תקופה זו של קרבות בתעלה הודיע לי ולממשלה — בשבוע שעבר — הגנרל פאזי, שר המלחמה, כי כוחותינו המזוינים הצליחו עד עתה להשמיד שיישם אחוז מ'קו בר-לב', מן המבצרים האלה שהקימה ישראל בתעלת סואץ. פאזי הודיע לנו בממ"שלה, כי הכוחות המזוינים ימשיכו בביצוע תכניתם עד אשר ישלמו השמדת ארבעים אחוז הנותרים של 'קו בר-לב'". סוף הציטיטה.

חברי הכנסת, אינני יודעת אם אמנם דיווח שר הצבא המצרי לנשיא נאצר את הדברים האלה או שנאצר בדה אותם מלבנו. אוכל רק לומר שאני מאחלת לו, שגם להבא לא יזכה אלא בנצחונות כביכול מן הסוג של דיווח כוזב זה. כל מי שביקר או יבקר באזור התעלה יוכל להיווכח שלדברים אלה אין שחר.

באותו נאום אמר נאצר: "אנו שוקלים פעם, פעמיים, שלוש וארבע פעמים" כדי "שלא ניתן לישראל שום הזדמנות לחולל נצחון כלשהו". אני מציעה לו לחשוב אפילו חמש פעמים לפני שיהליט על הרפתקה נוספת, שתסתיים בתבוסה נוספת.

דיווח כוזב הוא רעה חולה, האוכלת בקרב מדינות ערב וגורמת גם להכרעות מדיניות וצבאיות כושלות. אנו מדווחים לעם אמת לאמיתה. צה"ל מדווח לממשלה אמת לאמיתה. והממשלה מדווחת אמת לעם. מכאן רחשי האמון השורדים בישראל בכל הנוגע לענייני בטחון.

בנאומי בפתחת המועצה הלאומית הפלשתינאית, ב-1 בפברואר 1969, אמר נאצר: "קע"ם מוקירה את עמדת ארגוני ההתנגדות, הדוחה את החלטת מועצת הבטחון מנובמבר 1967, החלטה שקע"ם עצמה אמנם הסכימה לה".

חברי הכנסת, דיבוריהם של מנהיגי ארצות ערב על הסכמתם, כביכול, להחלטת מועצת הבטחון מן ה-22 בנובמבר, נראים לנו כנסיון מחושב לסנוור את עיני העולם. הם בוחרים מתוך ההחלטה סעיפים על פי נוחיותם, תוך התעלמות מסעיפים אחרים. אך בעיקרו של דבר מודקרת פעם הפעם ההתנגדות הקיצונית לכינון שלום מוסכם ולזימון הצדדים להידברות על הסכם, שהוא עיקדה של שליחות יארוינג. כבר ב-23 בנובמבר 1967, למחרת ההחלטה, נאם נאצר לפני האסיפה הלאומית המצרית ואמר בין השאר: "אנו לא נכיר בישראל. אנו לא נעשה שלום אהה לא נגלה משאימתן אהה. אנו לא נרשה שיט ישראלית בתעלת סואץ". על לאוים אלה חזרו וזוהרים מנהיגי ערב פעם אחר פעם עד עצם היום הזה. כל מי שעוקב אחרי התנהגותם של שליטי ערב מסיק שאפשר להבחין בה כלל אפייני: הם עוצמים את עיניהם מראות את התהליך ההיסטורי, וכאשר הם מניעים למבוי סתום שוב אין הם פונים אל הדרך הפתוחה לשלום, אלא מבקשים להחזיר את מחוגי השעון אחורנית. הם מנסים להחזיר את גלגלי ההיסטוריה אל תחנה שאין לחזור אליה, אף מבלי להודות באחריותם על ההרס ועל הדם, ומבלי לעלות על דרך מציאותית המובילה אל שלום והתקדמות לעמיהם ולאורך כולו.

הגיעה העת לשליטי ערב להפיק לקח של אמת מנייתוח של "מה היה אילו" על מנת למנוע בעתיד כשלונות הבאים כתוצאה ממדיניותם המכשילה. מכל מקום, ישראל דואגת להפיק לקח מנסיגה — גם מנסיגה של עמים אחרים — ולקחים אלה מקופלים במדיניותה. מן הנמנע להחזיר את הגלגל אחורנית, אל התחנה של ה-1 ביוני 1967, כשם שאי-אפשר להשיב את נשמת אפם של יקירינו, שנהרגו בימי יוני 1967 במלחמה שמו"ה יגי ערב, בראשות הנשיא נאצר ואתו המלך הירדני, כמו על ישראל ועל עמי ערב — במקום להיענות לפנייתו של ראש ממשלת ישראל דאז.

אינני יודעת עוד תקדים בתולדות המלחמות שמדינה, שהותקפה על-ידי שכניה והצליחה להתגבר על תוקפיה, אינה חדלה להפציר בתוקפנים המנוצחים שישכימו לשלום, ואילו התוקפנים שהובטו מתעקשים בסירובם. סירוב זה הוא המקור להעדר התקדמות לשלום ולהחמרת המצב באזור.

חברי הכנסת, בצדם של מסעי התעמולה בבירות העולם, בהם מנסים שליטי ערב להופיע כשוהרי שלום חסידים, אנו עדים להגברת האש כבולות ולאורך קווי הפסקת האש. צה"ל הוא כל ההתקפות והשיב לתוקפנים כמולם בספר בדומק. אנו דואבים על יקי-רינו שנפלו. התוקפנים לא השיגו אף אחד מן היעדים שהציבו לעצמם ושלמו מחיר כבד על תוקפנותם. בגיזרה הירדנית אנו עוקבים בהתמדה אחר ההתרחשויות באור-רים מהם עורכים החבלנים את ירי הבוזקות והקטיושות. צה"ל מיטיב להבחין מתי והיכן מופיעה גם האש הארטי-לרית של סוללות הלגיון הירדני, ומתי מצטרפות הסוללות של הצבא העיראקי. עובדה היא, שהחבלנים נהנים מחסותו של צבא עבר הירדן, לא רק מהעלמת עין, אלא גם מסיוע פעיל, באש ממש.

רגילים, בבידורים עם השגריר יארינג ובמגעיו עם ממש" לות וגושים בעולם. במערכה זו הדפנו סכנות ופיתויים על-ידי עמדה איתנה ועקבית על זכויותינו ועל עקרונותינו. אולם מערכה זו לא נסתתמה. היא מתחדשת ומחמירה מתקופה לתקופה, ובמרכזה עומדים מאמצי יריבנו לגבש מדיניות בין-לאומית בזכות נסיגתנו מקווי הפסקת האש, תוך שלילת תביעתנו הצודקת לשלום, לרבות קביעת גבולות שלום מוסכמים ובטוחים. מאמצים אלה של אויבנו נכשלו עד כה בזירה המדינית.

ישראל אינה חדלה מלקוות לשלום של אמת וכבוד לשכנינו ולנו. אך למרבה הצער הגונו נוכחים לדעת, כי מנהיגי ערב רואים את המהלך של דיוני אייב המעצמות כמפלט מן הכורזו לעלות על דרך השלום, כאפשרות להמשיך בסיודם העיקש להתקדם אל השלום. מנהיגי ערב מפרשים את עצם דיוני הארבע, שאין להם סיבה להתייאש מהססנות. הם מסיקים מכך שיש להם סיכוי להסתייע במעצמות כדי להיחלץ מחובת השלום. אולי יתרגלו מדינאים ומעצבי דעת קהל אל הסירוב הערבי לשלום; אל יגהו בו סלחנות רבה כל כך, עד כדי שחרור מנהיגי ערב מן התביעה, שחייב בה כל מנהיג אחראי בכל אומה, שיהיה אחראי למעשיו. אל יראו בכל הצהרה בלתי מחייבת של מנהיג ערבי זה או זה, על ביטול לוחמה וכו', גילוי של מתינות ומעשה חסד לישראל.

בחלל הדיונים על הפתרונות למצב המורח התיכון, הנמשכים קרוב לשנתיים, היינו ועדנו עדים לתרגילים מתרגילים שונים להמציא תחליפים לחוץ שלום כפשוטם. נמצאו מדברים על "הסדר שלום"; יש מציעים להסתפק בכך, שכל מדינה תצהיר על כוונת שלום; יש מסתפקים ב"הפסקת הלוחמה"; נשמעות מחשבות על פירושים, על ערבויות ועל כל מיני הסדרים והמצאות — וכל זה בלא לתבוע ממנהיגי ערב לעשות שלום עם ישראל; כפי פשוט שלום, ללא התחממות מיותרת; שלום, כפי שהוא קיים בין רוב מדינות העולם לבין עצמן. זה עשרים שנה נמשך הסירוב הערבי לעשות שלום אתנו. כל העשים שימשה ישראל מעין שדה ניסויים לכל ההמצאות האפשריות במקום שלום חתום כהילכתו. הגיעה העת לשים קץ להשלמה עם הסירוב הערבי לכריתת חוץ שלום.

חברי הכנסת, בהעדר שלום נגסונו בתחליפים שונים, שלא הביאו עמם פתרון בר-קיימא: הסכמי שביתת נשק, אוורים מפורזים, משקיפי או"ם, חיל או"ם, וכיוצא באלה. האם כל אלה הבטיחו את השלום? את השקט? את השיט? מה עלה להם להסדרים של 1957 לאחר מערכת סיני? אין כופרים בכך שהסדרים אלה היו אך תחליף בלתי יעיל לתהוה היסודי והתמו-טטות היתה אחד הגורמים למלחמת ששת הימים.

עתה עולות שוב על הפרק הצעות כי נבטח בהסדרים שאין בהם כדי לספק את התביעה הפשוטה להסכמי שלום מלאים ואמיתיים. ישראל אינה נכונה לכך. לשום אומה, אשר לא נתנסתה בטבעה שחיתה ועודנה תלויה מעל לראשונה, אין זכות לתבוע מאתנו כי נסכים לתכנית שאינה כיוון שלום של אמת. מבובנו הפשוט, שיושג כתוצאה מחיברות הדדית, על פני העקרונות המדיניים והמשפטיים המקובלים ביחסי עמים ומדינות.

יש מנסים לסתור את עמדתנו בעניין השלום ושואלים: מה לכם להתעקש על משא-ומתן ישיר ועל חוץ שלום חתומים הדדית? מה לכם כי תסמכו כל

אין או מאמינים בהסתרת האמת מדיעת העם ואיננו מסוגלים לחיות בשיטה של מידע כוזב. נהג גם להבא בשיטה של דיווח נאמן, אפילו יהיה עלינו להודיע הודעות עצובות.

התבצרותנו לארכם של קווי הפסקת האש אין לה תחליף מול העובדה שהסירוב הערבי לשלום עומד בתקפו. באין שלום מהווים קווי הפסקת האש ערובה טובה ביותר לישראל, אפילו לא נפסקה האש מן העבר השני. הפדאיון והפתח לא נולדו ביוני 1967; התקפות נפשעות על אנשינו וישובינו לא התחילו לאחר מלחמת ששת הימים; התביעה הערבית לנסיגה מקווי הפסקת האש, ללא שלום, ללא גבולות מוסכמים ובטוחים, לא באה כדי להפסיק את האש, לא תביא לשקט בגבולות ולא תקרב השלום. אינו יכולה להבטיח לעם כי בקרוב מובטחת לנו הרגעה בגבולות ולאורך קווי הפסקת האש. אני בוטחת בעם ובנכונותו לשאת בכל הכרוך בעמידתנו כבעבר. והגנו סומכים על צה"ל, כי הוא עושה ויעשה כל האפשר להמעיט את הגפיעות ולהרתיע את התוקפים. בטחונה הבסיסי של מדינת-ישראל לא היה מעולם איתן כפי שהוא עתה.

לבנו רוחש תודה ותהילה לצבא הגנה לישראל על התושיה והעצמה הרבה, על הבטחון שהוא מעניק לישראל בצפון, במזרח ובדרום. האמון של העם בצבא הגנה לישראל מסייע לכל איש ואשה בישראל לעמוד במצוקות הפוקדות אותנו. צה"ל ידע לא רק למלא את החובה הצבאית להגן על הישובים, אלא לרקום עם אנשיהם יחסים חבריים חמים, יחסים של משפחת מתי-שבים ומגוינים. אנו הוגים רחשי כבוד לאנשים ולגשים מישראל, הם וילדיהם, החיים בערים וביושובים, בקווי הספר, על כוח עמידתם, על ששום ישוב לא נעזב, על רוחם האיתנה ועל האחוזה שביניהם לבין צה"ל. ממשלת ישראל תדע להדריך את העם כולו להיות עירן ומלוכד במוראל גבוה, כראוי לחיילינו ולישובינו בקווי-האש.

חברי הכנסת, לעתים מוצג אורדנו כאילו הוא על סף התפוצצות, העלולה להתפשט אל מעבר לאזור. אין הצדקה לטיעונים אלה. אנו חיים באזור היה, והמצי-אות כמות שהיא ידועה לנו היטב. ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה לטעות בהבחנת המצב, למעט בחומרת הסכנות, גם לא להגויס בהן. למדנו לא לשגות בדמיונות. לפי מיטב הערכתנו אין מדינות ערב יכולות להרשות לעצ-מן עתה לצאת למלחמה כוללת. ערכנו זו יש לה על מה להסתמך, אך כוחותינו ערוכים לכל מקרה, גם למקרה של שגיאה בתחזית.

תועמלני ערב מפיצים בבירות העולם הערכות שונות ומוטעות בדבר מה שעלול להתרחש באזורנו בהחדשים הקרובים, באם לא יקום הסדר על פי התביעה הערבית. אין בדעתי לטפל בכשיו בהפרכת הערכות אלו; אני מעדיפה להציג את הנושא העיקרי, המנסר בחללו של האזור בתקופה היסטורית זו.

במשך עשרים שנה היה אורדנו מועד לפורענויות ולמלחמה. ועתה, לאחר יוני 1967, יותר מאשר אי-פעם מוצגת השאלה הנוכחית, האם מצב זה הוא גזירה שאין מפלט ממנה, או שיש אפשרות לפתוח פרק חדש בחיי האזור, פרק של שלום ושיתוף פעולה? נושא זה עומד במרכזו של המאבק המדיני, הנמשך זה קרוב לשנתיים. בפרק זמן זה עמדנו במבחנים מדיניים רציניים — במי-עצת הבטחון, בעצרת חירום של האו"ם, במושבי עצרת

מן המדינות השכנות. ממשלות האיזור הריבוניות הן לבדן חייבות להיות אחראיות לעיבודם וניסוחם של הסכמי השלום.

חזוי שלום צריכים לכלול גבולות מוסכמים, בטוחים ומוכרים. חזוי שלום צריכים לחסל כל תביעות לוחמה, חתימה, הסגר, חרם, הפרעות לחופש השיט. על אדמת המדינות החתומות על החוזה ייאסר קיימם של ארגונים וקבוצות חבלנים שנועדו לפעול נגד מדינה שכנה. אף מדינה לא תכרות עם מדינה אחרת הסכם כלשהו, המכוון נגד שכנתה החתומה עמה על החוזה השלום. במסגרת השלום יש להתור למערכת יחסים שתתבסס על שיתוף איזורי רחב-ממדים למען פיתוח ורווחתו של המזרח התיכון.

הגדרות אלו חולמות את עקרונות השלום המקובלים והמתגשמים בכל מקום בעולם בין מדינות המקיימות ביניהן יחסים הפדיים תקינים. אני חוצה להאמין כי על אף רעם הפגמים והמלת האיבה יגיע לאזניהם של אנשים שוחרי-שלום בעולם הערבי קולה של ישראל הקורא לשלום. וקריאתנו זו נישאת אליהם לא בקול ענות חלושה.

כנסת נכבדה. תוקפנות, איומי מלחמה ולחצים בין-לאומיים לא ירחיקו אותנו. וכשם שלא נתעייף ממאב-קנו הצודק, כן לא נרפה מן השאיפה והחתימה הנאמנה לשלום.

1. דיון

של מדינת ישראל בשעה חמורה זו. מאחורינו עבר של נצחונות, של הישגים, אולם אינני חושב שהם צריכים לסנור את עניינו ולא לצנו לדבר גבוהה גבוהה.

אינני יודע אם ההתרברבות כלפי הערבים המובסים אמנם מחזירה את ההכרה בלבם כי עליהם להשלים עם המציאות ולוותר על נסיונות של מלחמת נקם. ייתכן ואילו היינו מדברים בצורה אחרת, יותר שקולה ומאופקת, אולי היה זה טוב יותר. ואני שואל: האם עלינו להעתיק את הנוסח הרברני להשמיע שוב ושוב קבל העולם כולו, כי ארבע המעצמות כולן נעדרות כוח ועוצמה לכפות עלינו פתרון לא-רצוי לנו, וכי אין בידן לעשות לנו מאומה? פשוט, מבטלים אותן בהבל פיו של פלוני או אלמוני. האם צורת דיבור כזאת משרתת את העניינים החיוניים שלנו? האם הרברנות תוציא אותנו מן המיצר? אם יבואו נציגי ארבע המעצמות לידי הסכם מסוים, הרי בקלות יהפכו אותו להחלטה מחייבת של מועצת הבטחון ושל עצרת האו"ם. האם גם אז נסיף להכריז כי אנו מצפצפים על כל העולם כולו? האם גם אז נוכל לבטל במחיד-איומי אחת המעצמות הגדולות להתערב בפועל נגדנו?

נכון, אנו צריכים להביע את התנגדותנו התקיפה לוועידת ארבע המעצמות. עלינו להוקיע את עיוות-הדין שבדינינו הללו, אבל נוסח הוויכוחים עם תועמלנים ערביים אינו תואם את נוסח הוויכוח עם המעצמות הגדולות בעולם. מאז ומתמיד ידענו שחסד לאומים חטאה, אבל חטאת לאומים - לה אנו רגילים מאוד - אינה חסד ואינה משוק. הערבים מצדם עושים הכל כדי לדכוש את אחדת העולם לעניינם, כלום אנו צריכים לבוא לעזרתם ולתרום את חלקנו בעייתם של נאומים והצהרות כדי ששיגו את מטרותם במישור זה?

כך על חתימתם של שליטי ערב, לאחר שהם התכחשו כל השנים להסכמים שהיו חתומים על ידם? בעלי שאלה זו סותרים את עצמם מכל וכל. אם אין לסמוך על חזוי שלום חתומים - כיצד אפשר לסמוך על הצהרת מילולית שנקל להתכחש לה? לא נעלם מאתנו כיצד מחנכים את עמי ערב לשנאה ומטפחים בקרבם שאיפות נקם והשמד. דווקא על רקע החינוך הארסי במשך עשרים שנה אנו מייחסים ערך חינוכי וחברתי ראשון במעלה לעצם ההיברות הבלתי-אמצעית, אשר תוליד לחתימה חרדית על חוזה שלום. אנו מאמינים, כי כאשר מנהיגי ערב יתגברו על המעצורים ויגיעו אל המעמד של משא-ומתן ישיר, תהא התמורה באיזור עמוקה ביותר, ולהם עצמם ולעמיהם בודאי יתחוו מה רבים היתרונות שהם, ולא רק ישראל, יכולים להפיק מן השלום. זימון הצדדים למשא-ומתן הוא המוצא היחיד מן המבוי הסתום שבתוכו שרר האיזור בעטיים של מנהיגי ערב.

כבוד היושב-ראש וכנסת נכבדה, ייתכן שבמאבקנו על השלום נעמוד בפני מבחנים מדיניים ובטחוניים קשים ביותר. לא ניתן הסכמתנו לפתרונות אכזב ואשליה. המצב היחיד שיכול לבוא במקום הפסקת האש הוא היסול סופי ומוצהר של הסכסוך הערבי-ישראלי על-ידי שלום. השלום צריך להתבסס בחזוי שלום. שישנו ויח-תמו כתוצאה ממשא-ומתן ישיר בין ישראל ובין כל אחת

הי"ר ק. לח:

אנו ניגשים לדיון. רשות הדיבור לחבר-הכנסת לזין, ואחרי לחבר-הכנסת צור.

יצחק מאיר לזין (אגודת ישראל):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. עשרים ואחת שנות קיום המדינה הן עשרים ואחת שנות מלחמה בלתי-פוסקת. כשימי-הביניים בין מלחמה למלחמה שימשו הפסקות קצרות או ארוכות לקראת המלחמה הבאה. שלושת הנצחונות לא הספיקו לפקוח עיני שכנינו למען דעת כי באמצעות שפיות-דמים לא ישיגו מאומה, למען יחשבו לרעם להפסיק את מעשי האיבה. שוב מתנהלת נגדנו המלחמה, אם כשהתבוסות בשדה הקרב נוצלו להעמקת השנאה לישראל ולהחדרתה לכל איש ואשה, ללב זקן ונער, לאחדם סביב מטרה אחת: מלחמת נקם להשמדת ישראל, חס ושלום.

ובשעה ששכנת מלחמת יאוש מרחפת עלינו - אל לנו להתעלם מן העובדה שמצבנו הפוליטי והבטחוני קשה וגם מסובך. עשה הרת-סכנות מחייבת דריכות וגם זהירות מלאה, אם במעשים ואם בדברים שאנו משמיעים. הכנסת היתה סגורה עת החלו נציגי ארבע המעצמות בדיניהם על המזרח התיכון. לא היה ביד לדרי להשמיע את קולם נגד עצם דיון זה. היו יוש לבנו די נימוקים כדי להסביר את עמדתנו, כפי ששמענו היום מפי ראש הממשלה. עשו זאת בתקופה זו חבירי ממשלה בהופעותיהם המרובות, ומשום-מח בלי זהירות יתירה. דברים, שגורם פלוני או אלמוני מצא לכונן להש-מיעם כלפי פנים, הושמעו כלפי חוץ. ויורשה לי לומר, כי לא כל ההופעות, ולא כל הדברים שהושמעו והדם זדהד בעולם הגדול, - לא כולם שירתו את עניינה

ביניהם צעירים בני שמונה-עשרה, תשע-עשרה שנה, נערים ממש, על-ידי התקפות הערבים, מוקש, רימון או צליפה. אלה הם מעשים של יום יום ושעה שעה, ואם עובר יום ואין הרוג, אנו מודים לה', אבל מה יהיה הסוף? נופלים בנינו, הורים, חילים, והו קורה דווקא לעם ישראל אשר שפך כה הרבה דם בשנים האחרונות. נכון שגם בזה רואים נסי ה', כי המצב יכול היה להיות גרוע הרבה יותר, אבל אצלנו נפש אחת יקרה יותר מאשר אלף גפשות אצל אחרים.

הנכם יודעים את השקפתנו. לדעתנו יש דרך אחת ויחידה. כשם שכל הגוים בגדו בנו, הבה נבגוד בהם, בתרבותם ובאורח-החיים שלהם, ונשוב למקור שלנו, נשוב לה'. אנו חיים בסכנה, ואין ספק שזה יציל אותנו. אי-אפשר שנחיה כעם ללא תוכן יהודי אמיתי, ואנו מוכרחים לשוב למקור חיינו בכל העניינים.

רצוני להגיד דבר, באיזה אופן תשתכלו בי, ואף אם יאמר מיהו שאיני מדבר לעניין. אולם מה שאומר, הוא לקח מן ההיסטוריה הארוכה שלנו. כל פעם, כאשר יהודים היו בעת צרה, חיפשו דרכיהם ופישפו במעשיהם כדי לתקן את הטעון חיקון. רק כדי לסבר את האוזן אביא דוגמה אחת מיהושע בן-נון. הוא היה הראשון שכבש את ארץ ישראל והצליח בכל דרכיו, אולם כאשר עמד לכבוש את העי, התהפך לפתע המצב, ונאמד שנפלו כשלושים ושישה איש וימס לבב העם, ויקרע היושע שמלותיו ויפול על פניו ארצה, הוא זוקני ישראל, ויעלו עפר על ראשם וגו'. כל זאת - משום שעכץ מעל בחרם, משום שכתם של חטא הכתים את ישראל, ואחרי שהסירו בני ישראל את הכתם, תיקנו את אשר היה להם לתקן, שוב הצליחו במעשיהם והשלימו את כיבוש הארץ. דוגמות לרוב נמצא בקלות לארכה של ההיסטוריה הארוכה שלנו.

הגיון משוכנע, כי אכן בוא תבוא מהפכה רוחנית גדולה, יבוא מפנה מכריע. יבוא היום וישוב עם ישראל למקור מחצבתו, למורשתו הנצחית, אולם גם אם מתמה-מה היום הגדול לבוא, כלום באמת מוטל עלינו להכאיב עד עומק נפשה את היהדות התורתית בארץ ובגולה, אף נניח במישור ניתוחי מתים, עד כדי פעולות נגד החוק שאיננו מספק כלל, וכלל את היהדות התורתית, על כפי שמציין זאת מכלל המדינה בדין-החשבון שלו? על השעוריה הזאת נדון במיוחד ובפרוטרוט בישיבה של הכנסת, אבל רק דבר אחד, דוגמה אחת מאלף כאלו, רצוני להזכיר עתה.

קרה לאחרונה דבר מוזעזע. יהודי אחד אשר איבד את כל יקריו באירופה, עלה לארץ לפני עשר שנים ולמד ועבד, כדי לחיות את שארית ימיו במנוחה בארץ צנו הקדושה, נפטור לפני שבוע. זהו מקרה מובהק של מת מצווה, אשר לפי הדיון הכל - קרוביו, הוא גם קרוב של כולו - כאילו היה אבינו או אחינו. ניתנה הבטחה שלא ינתחו אותו לאחר המוות, אך הבטחה זו לא כובדה, אלא כל גופתו נורה, גזלו מתוכה אברים שלמים ולא אלא לקבר ישראל, כפי שהיתה כל מגמתו. זהו דבר איום ומחרד ואין זו אלא דוגמה אחת קטנה מאלפי מקרים כאלה.

הכל סבורים שניתוחי מתים בממדים כאלה הם חטא כבד, וכולנו אחראים לכך, ומי יודע אילו נוקים גורם לנו חטא זה והקטרוג שהוא מעורר. הבה נסיר עול מקרבנו ונניח בטוח שאם נתקן את הדבר, על-ידי

ראינו במשך כל השנים נסים ממש, וכבר אמרתי זאת כמה פעמים, אין אתנו יודע עד מה, רואים ברור שה' שוכן בציון. ראו זאת במלחמת ששת הימים וגם עתה במלחמות הזעירות ובמלחמה נגד הטרור. ראינו כי ה' הכביר את לבם, ונאצר וחוסין אומרים כל הזמן שהם רוצים להשמיד אותנו ואינם רוצים אף לשמוע על אפשרות של כינון שלום, משום כך הגנו מחזיקים בלא שטחים. לכן, כל הוויכוחים בדבר סיפוח, והסיסמאות שלא ניסוג אפילו שעל אחד, הם מיותרים. הדבר אינו עומד על הפרק, כי הערבים מסרבים לדבר עמו. מדוע איפוא עושים רעש ותעמולה בסיסמה של "לא נוותר", "ארץ ישראל השלמה" וכדומה שעה שהעניין הוא בכלל לא-אקטואלי? הטאראאם הזה מוציא לנו שם בעולם כאילו אנו תוקפנים, כובשים, שרוצים לכבוש את הכל, בו בזמן שזה לא-נכון. אילו היתה אפשרות של שלום-אמת, היתה גישתנו אחרת בשאלה זו. הגנו מאמינים באמונה שלמה בביאת המשיח בכל יום, אבל אין צורך לערב אמונה בגאולה שלמה - בפוליטיקה.

אנו רואים על כל צעד ושעל כי ה' מנהל את מלחמתנו ועוזר לנו בכל דבר, גם הדוגמה של דה-גול. לפתע נהפך האיש לשונאנו, ובגאווה רדף אותנו בצורה נוראה. הטיל אמברגו נגדנו ועיכב את המיראזים וגם את הכסף ששולם תמורתם. גם הוועייה של ארבע המעצמות, שאינה לטובתנו, היא פרי יזמתו של דה-גול, אשר השפיע על נשיא ארצות-הברית, מר ניכסון, לקבל את תכניתו בדבר כינוס המעצמות. יחסו של דה-גול הביא אותנו במיצר ולא ידענו איך ישתפר הדבר, אבל ה' עוד לנו בדרך בלתי-צפויה, כי בגאווה נכשל במשאל והתפטר מנשיאות צרפת. מובן, שעדיין מוקדם לחוות תוצאות התפתחות זו, והממשלה נוהגת בתבונה כאשר היא נזהרת מפירסום הצהרות בעניין זה.

מצבנו השתפר יחסית. גם הפשיטה של כוחותינו על אדמות מצרים היתה במקום. לאחר שאוד-בול קבע כמה פעמים כי המצרים התחילו באש, והמצרים הכריזו כי לא קיים עוד קו הפסקת האש, היתה דעת-הקהל מוכנה לקבל הבנה תשובה למצרים. ברור שמצבנו הוטב גם בזה שהמלחמות מתנהלות בשטחי האוייב ולא בשטחוננו.

אולם, אם עושים חשבון-הנפש שלנו, עלינו לדעת שמצבנו קשה, כמעט לא ניתן לגמור את עניינינו עם הערבים בעתיד הנראה לעין. אף אם נניח כי תפרוץ חס ושולם מלחמה גדולה, ובעזרת השם נצליח גם הפעם, מי יוכל לערוב שתהיה זו המלחמה האחרונה? האם נוכל לכבוש את כל ארצות הערבים? ואם המצב הזה יימשך כמו עד עתה, האם אפשר להחזיק מעמד כל-כך הרבה זמן תוך מלחמות גדולות וקטנות ומלחמות טורף? גם הבחינת המתח, העצבים והכסף איך אפשר לנהל מלחמות בלי הרף ובלי סוף? נניח שהמעצמות לא יפעלו כלום והמצב יימשך כמו שהוא, האם אפשר להחזיק מעמד בלי גבול?

אולם, העיקר הוא, במלחמה גדולה, בין במלחמה קטנה או בטורף, מאה מיליון ערבים תומכים במחבלים, נאצר וחוסין וכל מנהיגי ערב מכריזים על המלחמה הזאת כמלחמת קודש, הם מזעיקים את כל המוסלמים וכל שונאי ישראל. מלבד זאת, רוסיה וסין, שהן מעצמות אדירות, עוזרות לערבים, והתקפות תמידיות של "פגע וברח" הן מסוכנות מאוד, ואפשר לקבוע בבירור שבנות, ובחפה ממשית נגד הטרור. יום יום נופלים קרבתנו,

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (ליון, לוז, צור) —

ובוירה זו כמצב המשול לחבית אבק-שריפה, העלולה להתפוצץ כל רגע, אין בזה ביטוי ידיותי לישראל, לפרושו הזמנת לחצים עליה, וכן הוא אחד הדברים המלבנים כעת את המלחמה הקיימת.

גם המרחק המהותי בין הצעות האמריקאים לבין הצעות הרוסים איננו רב כל-כך. ההבדלים הם טקטיים בעיקרם. ולכן, אין כל מקום לא לרגיעה ולא להרגעה.

עלינו לומר באופן הברור ביותר כי הסכם — וכל הסכם — הצפוי בין הרוסים ובין האמריקאים, נראה אותו כהסכם מינכן אשר יסכן את קיומה של ישראל. ההכרעה בזירה המדינית, מבחינתנו, איננה תלויה כעת לא בצדף-תים ובוודאי לא ברוסים, אשר מהם אין לנו כלל מה לקוות, אלא היא תלויה קודם כל באמריקאים. עלינו להבהיר לדעת-הקהל בארצות-הברית — ובעוד מועד — משמעותו של הסכם כזה, אם יקום, על מנת למנוע בקלתו. עלינו לגייס את דעת-הקהל של היהודים, ובראש ובראשונה לגייס את הישוב היהודי בארץ, לכוננת שלנו לעמידה בפני הלחצים העתידים.

אני סבור כי הדברים שאמרה ראש הממשלה בנקודה זו בערב חג העצמאות ואשר חזרה עליהם לאחר מכן — יש להם משמעות רבה, והוה מעשה מדיני חשוב ביותר כלפי פנים, כדי שנדע לעמוד בפני הלחצים אם יופיעו, אך זהו גם מעשה מדיני שבכווחו למנוע לחצים כל עוד אפשר למנועם.

חברי הכנסת, נפילתו של דה-גול אולי יש בה סיכוי לשינוי-ימה בעמדת צרפת, שכן לא יכול היה להיות מצב גרוע יותר לאחר שפל-המדדגה שעמדנו בו ביחסה של ממשלת צרפת אלינו. אולם, צריך גם לדעת כי דה-גול העו להפעיל מהלכים אנטי-ישראליים ואנטישמיים שהיו רדומים בצרפת, ולכן אין לצפות שהשלטון של פוסט-דה-גול יתנער במהירות ובאופן מהפכני ממדיניותו של דה-גול. עלינו להיאבק על דעת-הקהל הצרפתי, כדי שתהליך זה של הפשרת מדיניותו זו יהיה מהיר יותר.

אפשר, הדבר שאומר ייראה פסימי: גם לאחר נפילתו של דה-גול, אבל על רקע ההתפתחות המדינית, אנחנו חייבים לסכם לעצמנו שכל "אוריניטציות" שהיו — הכיבוש האוריינטציה הצרפתית, הכיבוש האוריינטציה על "יום סגריד", בודאי האוריינטציה על ברית-המועצות, וכן אין להיאחז באוריניטציה על אמריקה. אבל באותה מידה אנחנו יכולים גם לציין באופטימי מיות. שבהופעותינו בעולם לאחר מלחמת ששת הימים נעשינו בעלי ערך בעיניהם של עמים אחרים, וחיבת להיות להם אוריניטציה על ישראל.

עמדנו במלחמת ששת הימים לבדנו. המלחמה שני-הלנו אותה לבדנו, עמידתנו במשך השנתיים שלאחר מלחמת ששת הימים, אלה הפכו אותנו לגורם בעל ערך בעיני אחרים. כל מי שיש לו אינטרסים כל-שהם במזרח התיכון — חייבת להיות לו אוריניטציה עלינו כעל כוח קובע באזור, שאין להכריע בגורלו ובגורל האזור, מבלי להביא בחשבון את עמדתו ויחסו. הדבר הזה צריך להדריך אותנו, שגוף ונגדיל ונחוק את הערך שלנו. ומכאן מסקנות הנובעות גם מן האופטיסיבה המדינית וגם עם כניסתנו לשנה השלישית שלאחר המסקת האש בתום מלחמת ששת הימים.

דרושה לנו כעת קודם כל מדיניות דינמית יותר בשטחים. כוונתי קודם כל לנוכחות יהודית. לא הקפאת

קבלת חוק מפורש האוסר לנתח שום גופה ללא הסכמה מפורשת בכתב מאת המשפחה, יעזור לנו ה' יוציל אותנו.

אין אלה הרהורים אישיים שלי. חלק גדול מאוד מעמנו, כאן ובחוץ-לארץ, הנאמן לנו וחרד לגורלנו ולעתיד-דג, חושב כמוני. אולי בשעה קשה זו תגלו רוחב-לב ותמונעו, ולו גם למען יהדות התורה, תופעה מסעירה ומצערת זו.

אבל, כך הוא בכל מצב היהדות בארץ. השבת שהיא מקור חיינו מחוללת בצורה נוראה. כל עניין הטלוויזיה גרם חרבן רוחני גם אצל הגויים, אבל לא מסתפקים בזה אלא מוכרחים להפעיל אותה גם ביום שבת קודש דווקא. כמוכן, יש עוד דברים רבים, אך איני רוצה להאריך ולקטרג. אולם יהודים, מוכרחת לבוא מהפכה ושינוי מכריע, ה' שומרנו ומצילנו, הבה נתחיל להתקרב אליו.

אני מלא תקווה ואמונה כי ה' יתברך לא יטוש את עמו. כבר היינו בעבר במצבים חמורים פי כמה, עמדנו ופנינו לקיר ללא מוצא, ובחמלת ה' יצאנו למרחב. איתנה אמונתי כי גם הפעם ניחלץ מן המיצר. הבה נתרום את חלקנו — וישועתנו תמהר לבוא!

הי"ד ק. לוז:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת צור, ואחריו לחברי-הכנסת בן-אליעזר.

זאב צור (המערך, עבודה-מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת. אמנם אין צורך להלך אימים על עצמנו בקשר להתפתחות בזירה המדינית, אבל בהחלט אין כל מקום לא לרגיעה ולא להרגעה.

ראש הממשלה צדקה כאשר אמרה — עוד בשעה שהציגה את הממשלה לפני הכנסת — "לא", שיליה מוחלטת לעצם הקמתו של מועדון הארבעה, וקבלת סמכות במסגרת זו להטיל עלינו פתרון כפוי, שמשמעותו — נסיגה. כל מה שקרה לאחר מכן רק אישר ואימת את העמדה הזאת. שכן, עצם הקמת מועדון הארבעה לא בישר טובות לישראל.

צדק המרשל טיטו כאשר לפני כמה ימים, לרגל יום השנה לייסוד מספנות בקרליביצה, הגדיר כמסוכנות את ההשקפות שלפיהן נתון גורל האנושות ביד המעצמות הגדולות. הוא הביע פסימיות לגבי הצפי לעולם, בייחוד בשל הלחצים שמפעלות המעצמות הגדולות על מדינות קטנות. טיטו בודאי לא התכוון בדבריו לישראל. הוא התכוון ליוגוסלביה, לצ'כוסלובקיה. אבל קודם כל דברים אלה נכונים כלפי ישראל והלחץ שמפעלות המעצמות הגדולות, בדרך התערבותן בסכסוך באזור, במקום משא-ומתן ישרי; יש בכך, בתנאי ישראל, בתנאי קיומה של ישראל באזור, — התנקשות בעצם קיומנו.

מועדון הארבעה קם בסימן ההנחה שהמזרח התיכון משול לחבית אבק-שריפה שכל רגע עלולה להתפוצץ. הנשיא ניקסון חזר על דברים אלה לאחר הרוסים, אך הוא יודע כמונו כי נאצר איננו מוכן לשלום, אבל איננו יכול לצאת גם למלחמה כוללת. לא אירצונו לצאת למלחמה כוללת מונע את התפוצצותה של חבית אבק-השריפה. אין כל סייג מדיני, לא של המצב באזור ואף לא של הריסת ארצו, אשר ימנע אותנו מלצאת לאותה מלחמה כוללת שהוא מתכוון לקראתה ואף מכריז עליה, אלא אייכלתו. כאשר מעמידים את המצב המדיני באזור

בגבול המזרחי, דרושה כעת ערנות מוגברת למתוהוה בגבול המזרחי. נאצרה, בנאומו ב-1 במאי, קרא להפעלת הפיקוד המזרחי. ביום א' ביקרו אצלו נשיא סוריה ושד המלחמה חזו בנושא זה. ואנו עומדים מול מאמצים מצדם לתיאום מוגבר בין ארגוני הטרור וצבאות ערב. אם אמנם עומדים הם להרחיב מלחמתם, יש להזהירם לא רק מפני הודיות, אלא מפני האפשרות שהמלחמה תתנהל על אדמתם. בקשר לכך צריך להצביע במיוחד על הצבא העיראקי, החונה על אדמת ירדן גהמהוה גורם מלחמתי, שלא הגיע אתנו להסכם בדבר הפסקת אש. עלינו להזהיר את ארצות-הברית ממתן נשק לירדן, ובנושא זה צריך לעמוד גם על המצב בישובי הספר ועל הסולידריות אתם, הקיימת מצד צה"ל ומכחינה נפשית מצד הישוב כולו. אולם, צריך למצוא ביטוי נאות להתמדות ממשית ולעזרה מוגברת להם בעמידתם.

ולאחרונה, עלינו לעודד מגמה של "ציוניזציה" ביחס לשאלת הסכסוך הישראלי-ערבי. אזכיר את העובדות שאירעו לאחרונה, עבודת של התערורות בעולם היהודי. הקרבתו העצמית של הסטודנט היהודי ברינה, אליהו ריפס, ואחרים, מוכיחה שהציונות נולדת לידה חדשה. היא נולדת מחדש על אדמת פולין, אשר העם היהודי הושמד בה, אבל האנטישמיות מעוררת אותה מחדש. היא נולדת מחדש על אדמתה של ברית-המועצות, שלא הצליחה לבולל את היהודי, ושהאנטישמיות מכאן ומדינת ישראל מכאן מעוררת אותה. היא מתעוררת בארצות-הברית, ובכל מקום ומקום שיהודים נחיתים שם. הציונות של שאלת ארץ ישראל משמעותה הגברת הקשר עם היהודים בעולם והבלטת זכותם לארץ, שהיא זכות לא רק של היהודים היושבים כבר בארץ, והגברת העלייה והריכוז הטרטוריאלי.

ה"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת בן-אליעזר, ואחריו לחבר-הכנסת בן-מאיר.

אריה בן-אליעזר (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אין כל ספק שמדיניות ישראל כלפי צרפת עמדה במבחן בשנתיים האחרונות. נהגו בתבונה, בכך שידעו להפריד בין שלטונו של דה-גול ובין העם הצרפתי. היו לנו נסיונות רבים בעבר עם העם הצרפתי, ואני מקווה שיהיו לנו נסיונות חיוביים וטובים גם בעתיד. ואמנם היתה תקופה קשה מנשוא. היא לא גבלה בבגידה; היא היתה הבגידה עצמה מצד הגנרל דה-גול, לגבי זכות קיימה של מדינת ישראל וקיומו של העם היהודי בה.

אבל גם מבלי שהגנרל דה-גול רצה בכך ומבלי שהתכוון לכך, תרם תרומה חשובה מאוד לעיצוב אופיה ומדיניותה של מדינת ישראל. הוא ניסה לכפות עלינו מדיניות, לקבוע את גולונו כאילו זו זכותו, לקבוע כיצד עלינו לנהוג וכיצד עלינו ללחום - ואנו לא שעינו לכפייה זו. ולאחר שלא שענו לכפייה זו, הוא ניסה לכפות עלינו את מדיניותו באמצעים פסיים, על-ידי הטלת אמברגו על מדינת ישראל, עוד בימים שלפני פרוץ מלחמת ששת הימים, כל שכן בתוך תוכה של מלחמת ששת הימים, ועל-ידי החמרת לאחריה.

שתי עובדות אלו, שישאל עמדה בהן במבחן - היא לא קיבלה כפייה ולא נבהלה מן האמברגו - לדעתי,

המצב הקיים, אלא היאחזויות בכפר והיאחזויות בעיר, ולא על מנת לנטשן בעוד זמן-מה. הנסיון של השנתיים, ובמיוחד של החודשים האחרונים, שם לאל את האלטרנטיבה טיבה המדומה שבמשך חודשים דיברו עליה בתוכנו, כאילו קיימת אלטרנטיבה בין שלום לבין שטחים. זו אלטרנטיבה מזומה. כאשר יהיו הערבים מוכנים לשלום - הם לא יתנגדו לקיום ישובים יהודיים בארץ כולה. התנגדותם להתיישבות יהודית היא אחד הסימנים לאי-נכונות לשלום מצדם. מדיניות דינמית דרושה לא רק בקשר לנוכחות היהודית. דרושה כעת פעילות דינמית יותר גם בקשר לאוכלוסיה הערבית. לא ניתוק הקשרים של האוכלוסיה הערבית שבשטחים עם המזרח, אבל ארוניטציה על קשר גובר, מערבה, עם ישראל, ומתוך כך שילוב השטחים במשק הישראלי, וגם מאמצים לקדם היאחזותם של הפליטים הנמצאים כעת בשטחה של ישראל, על-ידי תעסוקה ופיתוח המשק בשטחים בתעשייה, בשירותים ובשיכון.

האעלתה באחרונה השאלה של החלת החוק הישראלי בשטחים. אני סבור כי זכותנו מבחינה זו בוודאי קודמת לזכותו של חוסיין, אשר סיפח את המדה המערבית באורח חד-צדדי אחרי מלחמת השחרור, ללא כל שרשים במציאותה של הארץ ובוודאי לא מתוך פרספקטיבה לעתיד, הקשור באחדותה של הארץ כמדינה עברית. ירושלים מעולם לא היתה בירה של שום מדינה ערבית. היא גם לא היתה בירתה של ירדן. היא גם לא היתה ערבית לפי האוכלוסיה שלה. אין גם כל סיבה ליחס מיוחד מצדנו לחוסיין. על שום מה? - וכי על שום שסגר את הגישה לכותל המערבי ולמקומות הקדושים ליהודים בניגוד להסכם הישראלי-ירדני מחדש אפריל 1949? על התנהגותו הפחדנית ערב מלחמת ששת הימים, התנהגות אשר העמידה בסכנה את קיומה של ישראל? על הזהותו עם הטרוריסטים כיום? אבל לא שאלת חוסיין וחשבונו כלפיו צריכה לקבוע את התנהגותנו בשטחים אלא ענייננו. ומה שנתון לנו כיום - אלה עובדות, ואין תחליף לנוכחות היהודית אלא הצהרותיים שיבואו במקום עובדות, ואפשר שימנעו עובדות.

נדמה לי שאין מניעה משפטית לעשות כל דבר טוב שנתון כדי להרבות יהודים והיאחזותם בשטחים, וגם לניהול תקין של חיי האוכלוסיה הערבית כחלק ממדינת ישראל. לא על-ידי הכרזות נשנה את המציאות, אלא על-ידי עובדות, ואין תחליף לנוכחות היהודית אלא בנוכחות עצמה. אין תחליף - לא משפטי, לא צבאי ולא דיפלומטי.

חברי הכנסת, למרות הסכמי הפסקת האש המלחמה עושה נמשכת. היקפה וגם מידת האינטנסיביות שלה וקבעים רק לפי המובלגות הנובעות מכוחו ומכשרו הצבאי של נאצר. לא הסכם הפסקת האש מונע בעדו, וגם לא תוצאות המלחמה בארצו. במצב האסטרטגי הקיים, לא נזקק צה"ל, כבעבר, לפני מלחמת ששת הימים, לחתקפת מנע מקדימה כלפי מצרים מחשש הסכנה לקיומה של ישראל. אולם גם במצב זה צריך צה"ל להמשיך ולפעול כפי שפעל, על יסוד ההדדיות. לא בצמידות למקום ולא בצמידות במחנה הזמן, אלא כפי שחיומה מחייבת כדי למנוע הידרדרות מלחמתית נוספת.

רצוני להסב את תשומת-הלב במיוחד למתוהוה

שיכולה לחיות שוררת עדיין בבירה כלשהי בעולם, כאלו אפשרות השלום קיימת בכלל בתודעתו, במחשבתו, בכוונותיו או במערכת מושגיו של השליט הזה. בכל העולם, בכל בירות העולם — פרט לירושלים, פרט לישראל?

הוא מוסיף ואומר: "צריך להיות ברור יותר ויותר שאילו נטשה ישראל עמדה מעמדוניה לאורך קווי הפסקת האש לפני כינון השלום וקביעת גבולות שלום מוסכמים, היתה עושה מעשה של התאבדות".

חברי הכנסת, אני מציע לעם הזה לא לעשות מעשה התאבדות, אף אם יחליטו נאצר וחוסין ביום מן הימים שמבחינה טקטית, מבחינת הגשמת תקוותם להשמדת ישראל, צריך לדאוג שצבאות מצרים יעמדו לא מהעבר השני של תעלת סואץ, אולי גם לא בקווי שביתת-הנשק של ה-4 בינוי, אלא אי-שם קרוב לזה. הדאגה שלנו צריכה להיות ישראל לא תאבד עצמה לדעת. אנחנו יודעים בדיוק עם מי יש לנו עסק.

בהדמנות זו אני רוצה להעיר לכבוד ראש הממשלה על משפט אחד מדבריה: "אנו מאמינים כי כאשר יתברר מנהיגי ערב על המעצורים ויגיעו אל המעמד של משא-ומתן ישיר, תהא התמורה באזור...". תרשה לי ראש הממשלה לשנות את המשפט ולומר, שכאשר תהיה התמורה באזור, יהיו מנהיגים ערביים שיבינו את ערך השלום ויהיה מקום לשלום עם ישראל, ואני מאמין ובטוח שכן יהיה. תמורה זו נבוא.

אנחנו יושבים באזור שאין בו יציבות. מאז קיומה של מדינת ישראל היו כארבע-עשרה מהפכות דמים, אם לא יותר, בסוריה; שלוש או ארבע מהפכות במצרים; שש או שמונה מהפכות בעיראק. אין לי כל ספק שאי-יציבות זו תביא לידי תמורה, וכל עוד נעמד במקום שאנו עומדים, אולי יש לנו בפעם הראשונה בהיסטוריה הציונית והלאומית שלנו, בהיסטוריה החדשה, סיכוי לשלום של אמת, מסיבה פשוטה — משום שבפעם הראשונה נוצרו תנאים שהערבים אינם יכולים להשמידנו. כל עוד נשמור אנו על התנאים האלה ונבטיחם, יבוא היום לשלום. שלום של אמת.

למעשה אני מסכים לדעתו של חבר-הכנסת צור בדבר החשיבות הרבה שיש לוועידת ארבע המעצמות, שאסור שתהיה רגיעה, אבל אסור גם שניצור בהלה מסיבית לפגישות אלה ולשיחות אלה. בסופו של דבר הרי לא ארבע המעצמות היו הקובעות. תקבע מעצמה חמישית שבגורלה דנים ובחניה מונקשים, והיא מדינת ישראל. ומה המצב במדינת ישראל? בעצם יש מין חלוקה: יש המתנגדים לנסיגה; יש המסכימים לה, אבל אינם יכולים לסגת בגלל ההנאים שתיאר אותם שר החוץ, כי יהיה זה איבוד לדעת. השאלה היא אם יש טעם כלשהו בסיסמה, או ערך פוליטי לסיסמה של "אף לא שעל". הרי הכל משתמשים בסיסמה זו. אלה המוכנים לנסיגה אומרים: לא ניסוג אף שעל עד שיהיה שלום; ואחרים אומרים: אם לא ניסוג אף שעל — יהיה שלום. השאלה היא מה עד אז. מה אנחנו צריכים לעשות עד אז? האם אנחנו צריכים להתחבש לארץ ישראל, לנחלת אבות, לומר שלא ניסוג מבחינה צבאית מנגבולות הפסקת האש, אבל מבחינה מדינית לא נעבור את גבולות שביתת הנשק של ה-4 בינוי? זאת היא מדיניות? זהו חלל ריק. מדיניות אינה סובלת חלל ריק. אם אנחנו לא נמלא את החלל הריק הזה תוכן, והתוכן היחיד

אין רק שיעור לנו ושיעור לצרפת של דה-גול, אלא גם למנהיגים גדולים או קטנים ממנו, למדינות גדולות או קטנות מאותה מדינה שבאשה עמה, אם ניסו אף הם לכפות עלינו מדיניות אשר תצטרך לקבוע את גורלנו ואת עצם קיומנו, אם ישתמשו אף הם בשיטותיו של דה-גול, שיטות של סנקציות, כפי שניסה ועשה הוא.

הבה נלמד את השיעור הזה ונשגן אותו יומם ולילה, כדי שיהיה ברור גם לכוחות עוינים ושיהיה ברור גם לכוחות ידידותיים, המאמינים שהם יכולים, עלי-ידי כפייה, להטיל עלינו תכנית שתקבע את גורלנו בעתיד.

אין ספק שהסתלקותו של הגנרל דה-גול מכס הנשיאות בצרפת הביאה לידי רווחה גדולה מאוד במערב אירופה. אין ספק שהיא הביאה לידי רווחה גדולה מאוד בעולם החפשי. אני מצטער לומר שאינני בטוח שאני יכול להשתמש באותו מונח לגבי ישראל. לגבי ישראל עדיין אינני בטוח ברווחה, אבל אני בטוח בתקווה. יש מקום לקוות שהיחסים בינינו לבין העם הצרפתי — ותהי זו הממשלה אשר תהיה, כפי שתבחר עלי-ידי העם הצרפתי — יתקנו לטובה. ייתכן שהדבר יארך זמן. הדבר תלוי גם בגו. עלינו לא להיות יהירים מדי ולא להתרברב מדי, ולזכור תמיד שבמדיניות וביחסים בין-לאומיים אין עוינות נצחית זאין ידידות נצחית. מתוך הנסיון המר שלמדנו, עלינו לדעת שאיננו יכולים לסמוך על עמים אחרים, בין אם יש אתם ברית בין אם יש אתם חוים, ובין אם יש אתם הסכמים. בסופו של דבר נהיה נאלצים לסמוך על עצמנו. אבל ישראל אינה יכולה להיות מבודדת, מכל מיני בחינות, לא מבחינה מדינית ולא מבחינה צבאית. לכן תמיד נשמח לחדש ידידות עם ידידים ותקינים, תמיד גם נשמח להחליש עוינות מצד עמים שהם עוינים לנו היום.

איננו חדלים מלהביע את רצוננו לשלום. לדעתי — וכבר אמרתי זאת פעם — ישראל אינה צריכה להוכיח שהיא רוצה בשלום. היא צריכה להוכיח שהיא יכולה לקיים את השלום. בודאי ישראל רוצה בשלום. זה חמישים שנה מתנהלת מלחמה נגדנו, מאז מאי 1921. כל המלחמות, כל שפיכות-הדמים, היו ביזמת הערבים; או שהיה זה ביזמת המופתי והוועד הערבי העליון, או שהיה זה בכוחות הליגה הערבית, מבחינה מדינית או בתמיכה בערבים, או שהיה זה — מאז הקמת מדינת ישראל — בכוחות צבאות ערב שפלשו, ומאז אינם פוסקים מלתקוף תוך מדיניות מוצהרת, גלויה וברורה, להשמד את ישראל. ואילו ישראל, מאז חמישים שנה, גם כשהיינו מיעוט שבמיעוט, לא היה מקרה אחד שלא היינו מוכנים לשלום, שלום שבנאים שאילו היו מתקבלים, אולי לא היתה מדינת ישראל קמה לעולם, אבל היינו מוכנים לשלום הזה. ואין ספק שאנחנו מוכנים לשלום גם הפעם. אבל שלום עם מי? שלום — כיצד?

הנה אני קורא ב"מעריב" את תגובתו של שר החוץ על נאומו של נאצר. דרך אגב, משונה הדבר: מעל במה זו אומרים בקלות רבה מאוד: ניכסון, אבל נוהרים לומר: הנשיא נאצר. בתגובתו של שר החוץ של ישראל הוא אומר: "הוא נאום של אדם אשר עצם הרעיון של יחסי שלום וכבוד הדדי בין מדינות ערב וישראל אינו עולה על דעתו ואינו מובא בשום חשבון. הוא לא רק מתחמק מהמלה שלום; הוא מתקומם נגד עצם המושג של שלום. הנאום חייב לפזר כל אשליה

בדרישתם זו, שיעמדו עליה ללא שינוי עד שתתקיים. בסופו של דבר, ההכרעה במאבק המדיני היא בידינו, לא ביד האומות המאוחדות ולא ביד המעצמות. אין לנו להישען אלא על עצמנו ועל אבינו שבשמיים.

מאז מלחמת ששת הימים הביעו גורמים רבים רצון לעזור, כביכול, לגורמים באיזור להגיע ליד "הסדר". הבה ננתח לעצמנו ונראה למה חתרו גורמים אלה:

ברית-המועצות, הטוענת כל הזמן שמגמת פניה להסדרי שלום, המכריזה על רצונה העו בשלום בעולם כולו וגם באזורנו אנו, לא נמנעה בשום הזדמנות מלהצביע נגד, ואף מלהטיל וטו, בכל מקרה שהייתה אפשרות של התקדמות לשלום. דעתה ידועה וכן טענתה, — אף לכפות שום הסדר על אלה שהיא תומכת בהם — היא הם מצרים וסוריה — אלא לפי רצונם ולפי דרישתם, ועל רצונם ודרישתם כבר נאמר: לא לשלום המה, ועל כן קובעים יותר בשבילנו מעשיה של ברית-המועצות ולא דבריה, ומעשיה אינם לקידום השלום אלא להרחקתו.

אשר למועצת הבטחון, היה לנו נסיון שהוכיח קבל העולם כולו שאיפה ואיפה הוא הכלל הנקוט בידה ואפילו לא היוצא מן הכלל. במה שנוגע לישראל, יש לה בכלל מידה אחרת ומשקל אחר מאשר ביחס למדינות אחרות. בכלל, אולי הגיע הזמן שנודיע למועצת הבטחון שלא נופיע לפניה לא בתולדות ולא בבקשת הגנה, כי אין זה משנה לגביה. אותו מזכיר האו"ם, שאולי היה שלא האחראים העיקריים לפרוץ המלחמה, אשר לא רק שלא פעל למניעתה אלא על-ידי פעולותיו ומעשיו כמעט עשה אותה בלתי-נמנעת, עודנו חושב את עצמו לזכאי להטיף מוסר ולהציע הצעות ולייעץ לשני הצדדים. אין הוא מקובל עלינו כגורם אובייקטיבי, ואין הוא גורם אובייקטיבי. במצב של היום, כאשר נציגו העומדים בסואץ מודיעים לו שהפסקת האש מופרעת יום יום על-ידי המצרים, בזמן שנציגו נמצאים בסכנת אש מן הצד השני — אשר מודיע שאין הוא מתכוון להסויף לקיים את הסכמי הפסקת האש —, הרי הוא מוצא לנכון לפנות אלינו שנגן על המשקפים האלה. אולי הוא מתכוון שנעשה כפי שעשינו בסיני, שנעבוד לצד השני כדי להגן עליהם. דומני שטענותיו והטפותיו היו למגוחכות לא רק בעינינו, אלא בעולם כולו.

מאידך גיסא, קיימות גם ארבע המעצמות נביניהן ארצות-הברית וגם אנגליה. ברור לנו שאפשר לחלק אותן, לפחות עד עכשיו, לשני גורמים: גורם אחד, אשר דעתו ידועה מראש; הוא רוצה נסיגה, הוא רוצה בהחלשת ישראל, הוא רוצה שישארל תימצא במצב שלא תוכל להבטיח את קיומה. מצד שני, יש שתי מעצמות אחרות אשר להן יחס אחר, והן היו רוצות שישראל תוסיף להתקיים ואף תהיה חזקה, אולם בגלל כל מיני אינטרסים אחרים — והאינטרס הישראלי אינו האינטרס היחיד הקיים בעולם — הן מנהלות שיחות, ויש להניח שאם לא בשבועות הקרובים, הרי בזמן מן הזמנים יגלשו השיחות הללו גם לבעיות אחרות שאינן קשורות במזרח התיכון דווקא. עלינו להבהיר לשתי המעצמות הללו שאין אנו רוצים להיות קלף במשחק הזה, שום לחץ לא יכפה עלינו פתרון שנוגד את צרכינו. בשבילנו קיים רק אינטרס אחד. בטחוננו ועתידנו הם בשבילנו עולם ומלואו, ואין שום אינטרסים אחרים יכולים להוות גורם של לחץ עלינו.

אשר לכל הדיבורים על ערבויות, כבר אמרה ממשלת

וההיסטורי, ימלאו אותו אחרים. כוחות עוינים, ואולי גם כוחות ידידותיים שמתוך חשבונות גלובליים שלהם יהיו מוכנים להציג תכניות שתפגענה בנו, לא בהם. לכן השאלה היא: מה עד אז?

מדינת ישראל קיימת עשרים ואחת שנה. אנחנו חוגגים את השנה העשרים ואחת. שמונה-עשרה שנה חיינו בגבולות ששום מדינה בעולם לא הכירה בהם כגבולות מדינת ישראל. גם אנחנו לא ראינו בהם גבולות סופיים. אבל החילוננו עליהם את החוק, יישבנו את כל השטחים, ואיש לא הכיר בזה. איננו יכול להבין מדוע בשנתיים האחרונות לא למדנו מהנסיון הנפלא של שמונה-עשרה השנים האחרונות, שהיא הדרך היחידה שהבטיחה לנו מולדת, שטח אדמה שקרוב לשני מיליון יהודים יכולים היו להתאסף בו, למרות העובדה שהאומות המאוחדות לא הכירו בכך, למרות העובדה שהמעצמות לא הכירו בכך. מהו הנימוק שמחייב אותנו לומר: אנו לא נעשה דבר? מצד אחד אנחנו אומרים: לא נרשה לארבע המעצמות לכפות עלינו תכנית. מצד שני אומרים: אין לנו תכנית, ונחכה להתפתחות העניינים במדינות אחרות, יהיו אלה השכנים או הרחוקים.

אנחנו שרויים כמונן גם במצב בטחוני שכרוכות בו בעיות בטחון שוטף. אין זה המקום לפרט את הנושא. לפרטי פרטי, אבל נדמה לי שיש דבר אחד שצריך להצביע עליו; נאצר ריכו 150,000 או יותר חיילים, וכוח עצום, בשטח שבין קהיר לתעלת סואץ. אני חושב שצריך למצוא דרך להסביר לנאצר שאם לא יקיים את הסכמי הפסקת האש, יודקק לצבאו לא כדי להגן על תעלת סואץ, אלא על מצרים. פירושו של דבר שיצטרך לפרוש את הצבא ולהגן על שטחים שונים בתוך מצרים. זאת לא משום שיש לישראל רצון כלשהו לחצות את תעלת סואץ. כל מה שיש למדינת ישראל, הרי זה רצון שהמצרים לא יחצו את תעלת סואץ. אנחנו סומכים על כך שהיום נאצר, עם כל ההתרברבות שלו, אינו אומר לבר-לב — כפי שאמר לרבין — "אהלן וסאהלן". אנחנו דאי איננו אומרים לו "אהלן וסאהלן", אנחנו דאי איננו רוצים שיעבור, כי אם רק ינסה, יקבל את אשר צריך לקבל, ככל פולש נוקם, המנסה פעם נוספת להגשים את אשר עמו, אף-על-פי שנכשל שלוש פעמים.

חשוב מה תעשה המעצמה החמישית, ונתפלל שהיא תעשה טוב ונכון.

היו"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת בן-מאיר, ואחריו לחברי-הכנסת גוברין.

ישראל שלמה בן-מאיר (ממד"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. עם רודף שלום עמו, ולא פסקה ולא פחתה תקוותנו במשך אלפי שנה להגיע למנוחה ולשלום במולדתנו ההיסטורית. ברם, עדיין לא זכינו. כל זמן שמדיניות המדינות השכנות אינה משתנית, הרי שלום בר-קיימא הוא מאתנו והלאה. אנו לשלום, והם למלחמה. אנו לשיחות כנות — והם לרמ-אות; אנו לבנייה ולפיתוח — והם להרס ולשפיכות דמים. ייאמרו בדרים בדרים: לא רק אובייבו ושכנינו המנהלים מלחמת חבלה נגדנו, אלא גם תומכיהם ותומכי תומכיהם אינם מוכנים לפעול לשלום צדק ואמינות. מאידך גיסא, אין לדרוש גם מידינו שיהיו איתנים יותר מאתנו

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (בן-מאיר, לוז, גוברין, טובי) —

בתוך הסבל נוסף לבנות ולהיבנות, ליישב את הארץ ולחוק גבולותיה. שומר ישראל, שהביא אותנו עד הלום, שהחזיר לנו את מולדתנו ונתן לנו ריבונות בארץ כולה, הוא יוסיף לחגן עלינו ולהוליך אותנו למטרה הנכספת.

זוהי תשובתנו. זוהי תשובתנו גם לאויבינו ולתומי-כיהם, וזו גם תשובתנו לדידינו. אנו איתנים בהחלטתנו לא לוותר על עתיד הארץ.

הי"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת גוברין, ואחריו לחבר-הכנסת האוונר.

עקיבא גוברין (המערך, עבודה-מ"ם):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. אילו ניסיתי להגדיר את נאומה הברור של ראש הממשלה בהגדרה אחת קצרה, הייתי אומר: נאומה היה בגדר עמדה כלפי העמדה, עמדה מול הנסיגות של ארצות ערב להביאנו לידי כך שניכנע לתביעותיהן, ועמדה כלפי נסיון של ארבע המעצמות להעמיד את עניינו וחיינו על דעתן הן. והעמדות — כך למדתי מנאומה של ראש הממשלה — לא נקבל. מול הנסיון להעמדות — שרירה וקיימת עמדתנו.

איני צריך להאריך את הדיבור על טיב רצונן של מדינות ערב. הן מגלות רצונן בלהטוטי לשון. שליטי ערב עושים מעשי לוליינים. מי שחביב עליו הקרקס, עלול להיתפס לדבריהם. כך חוסיין וכך נאצר.

אנחנו מתנגדים ושלילים כל נסיון להעמדה, מסיבה אחת שהיא, לדעתי, סיבת העיבות והעילות. העם היהודי, אנוס ההיסטוריה, מסרב ויסרב להיות בארצו שלו שוב אנוס ההיסטוריה, שדורות על דורות חיברה הגויים. על זאת נאמר לאו ברור ומוחלט. עניין זה נוגע לציפור-הגנפ של המדינה היהודית העצמאית. זוהי שאלת השאלות, החורגת מן התחום המדיני והבטחוני גרידא.

נאומה של ראש הממשלה צריך לעקור גם מלבנו אנו כל אשלויות. אומה זו שילמה ביקר על אשלויותיה לא פעם אחת. כאן, על האדמה הזאת, הוכיח העם הזה שאינו עם אשלויות. זאת צריכים דידינו לדעת, מדוע אני — כרבים — איני מאמין ואיני מקבל, דוחה, את ההתייעצות של ארבע המעצמות. בין הסיבות השונות לכך נהיזועות אדגיש אחת מהן: השתתפותה של ברית המועצות. כל הסכם, הסדר או סידור — לא חשוב מה הוא שמו — שבו שותפה ברית-המועצות, הוא באופן מעשי קונקרטי, ומראש, לדעתנו. זאת צריך לדעת כל יהודי, כל יהודי בארץ הזאת, כל יהודי בארצות העולם, בארצות-הברית וביתר הארצות, וכל יד-אמת שלנו.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
ברית-המועצות היתה שותפה להחלטה על הקמת מדינת ישראל. זאת אתה שוכח ומשכיח.

(קריאה: אז היית אתה נגד.)

עקיבא גוברין (המערך, עבודה-מ"ם):
זאת אני לא שכחתי. ברית-המועצות שכחה ומשכיחה זאת.

ישראל, שאין הן שוות, כפי שלא היו שוות בעבר. יודעים אנו שיש לנו צורך לא בהפסקת אש, אלא במניעת האש. יש למנוע את השריפה ולא לכבות אותה לאחר שתפרוק. אין אנו רוצים להגיע למצב כזה.

עלינו לפעול לחיזוק מעמדנו גם כלפי פנים וגם כלפי חוץ. עלינו לחזק את הגבולות ולחזק את העם בתוך המדינה: התיישבות, התנחלות, ישובים בכל הארץ, בלי להתחשב בקו הירוק מבפנים או מבחוץ. גם לגבי החושבים וטוענים שלמען שלום צודק ובר-קיימא — שאינו נראה לעין הוא רחוק אפילו מעיניהם — אולי יהיה צורך לוותר על שטחים, האם מתקבל על הדעת שכאשר יהיה שלום בר-קיימא, אסור יהיה לקיים ישוב יהודי בחברון ואפילו בשכם? מה פירושו של שלום בר-קיימא? פירושו שתיתן אפשרות גם לנו להתקיים ובמקומות שהם קדושים בשבילנו מבחינה היסטורית. אינני מבין את ההיסוסים מבחינה זו. יש לחזק כבר היום את הישובים האלה ולקדם מכל הבחינות.

בו בזמן יש לפעול גם לשילוב כלכלי של כל חלקי ארץ ישראל, ושוב לא רק מבחינת המצב כיום, כאשר השילוב דרוש גם מבחינה כלכלית, מבחינת בניית משק המדינה והמשק של אותה חלקי ארץ ישראל הנמצאים כיום בשלטוננו ובריבונותנו. השילוב הכלכלי דרוש גם לעתיד. כלום ייתכן שלום בר-קיימא כאשר לא יהיו קשרי מסחר בין המדינות השכנות באזור? שילוב כלכלי כזה דרוש כאוויר לנשימה לאיזור כולו גם במצב של שלום, ומדוע לא נתחיל בו כבר היום? נעשה זאת ביעילות מקסימלית, מתוך הנחה שכל אחד יעשה זאת לפי מחשבותיו ולפי תכניותיו, אלה המקווים ובטוחים ומאמינים שארץ ישראל כולה שייכת לישראל ואלה המאמינים שיש לוותר על חלקים ממנה למען השלום שאינו נראה לעין? פעולות אלה אין להשהות, ויש לקדם מן במהירות המקסימלית.

חברי הכנסת, תקופה זו שאנחנו שרויים בה היא תקופה חמורה ביותר. קרבנות רבים נדרשים יום יום, ועוד יידרשו מאתנו. כוס הדמעות מזמן עברה על גדוניה, אך נראה שעדיין לא נתמלאה הסאה. צפויים לנו עוד סבל ויגון לא מעטים. אולם, למודי סבל אנו, וידוע לנו הפירוש שנתן ההיסטוריון גרץ להבטחת הנביא: "ואעבור עליך וראדך מתבוססת בדמייך, ואומר לך בדמייך חיי". "בדמייך חיי" — פירש גרץ ואמר: עברתי על עלי ספר דברי הימים שלך וראיתי בכל דור את הסבל והדמים שנשפכו, ואומר לך: מתוך קרבנות אלה את תחיי; יבואו החיים הנצחיים, חיי השלום והשלווה, הבטחון והשיגשוג.

אויבינו חולמים ומשלים עצמם, שריבוי הסבל והתמדתו יתישו כוחנו ויכניעו רוחנו. שוכחים הם שאנו עם שנאמר עליו "בדמייך חיי".

כל קרבן כעולם מלא נחשב לנו, ולבנו דואב כל יום על עלמים נהדרים אלה שמקריבים עצמם למען בטחון המדינה ועתידה. ברם, דווקא הם, בנינו ובנותינו במערכה, העומדים בסכנה יום-יומית, ביום, באוויר וביבשה, הם מראים לנו את הדוגמה המזהירה של אומץ-לב, של רוח איתן, של עצבים בלתי-מתערערים ושל נכונות להקרב במסירות-נפש עילאית. אזרחי המדינה ותושביה בחזית ובעורף, בהתיישבות ובהתנחלות, בעיר ובכפר — כולם מלוכדים בנכונות ובהחלטיות זו על כל מסקנותיה החמורות הנובעות מכך.

חוברת כ"ד, ישיבה שצ"ו

– הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (טובי, גוברין, כהן-צידון, לוז, האוזנר) –

אני מצטער לומר, שאם כי באופן רשמי הוא מזכיר האו"ם, את האידיאלים של האו"ם איננו מייצג באיזור הזה, כאשר איננו בוש בפני עצמו לחבר מסמך על הפסקת האש ולכרוך יחד את מצרים ואת ישראל באותו חיבור, בעוד בראיון שלו מונחים הדינים והשגות של הגנרל אוד בול, איננו מייצג את האמת. כבר הזכיר חבר-הכנסת בן-מאיה, שהוא עשה בעבר שליחות מוזיקה למדינת ישראל ולאמור, ומן הראוי שיישב במקומו בשקט ולא יהיה אקטיבי כל-כך. האקטיביות שהראה בשעתו לגבי שארם-א-שייך ועזה הביאה למה שהביאה. מוטב שיהיה נייטרלי.

אבל נאומה של ראש הממשלה היה מופנה גם כלפינו, הוא לא היה מופנה רק כלפי חוץ. כי כוחנו הפנימי הוא שיקבע, לדעתי, את עתידנו. המאבק המדיני והבטחוני איננו אך ורק עניינה של ממשלת ישראל ותמיכה בכנסת. זהו מאבק שכל בית ובית בישראל יצטרך לקחת חלק בו.

ואסיים בשתי הערות קצרות. אני רוצה להגיד לחבר-הכנסת בן-אליעזר – שלצדדי אין זמני עומד לי להיכנס לזיכוכ עמו – שבדי אומה זו שתי זכויות היסטוריות ולא אחת: האחת – להיות מדינה יהודית; והשנייה – נחלת אבות. רק מדינה יהודית יכולה להבטיח שנחלת אבות לא תישאר נחלת אבות בלבד אלא תהיה נחלת בנים וזני בנים.

וההערה השנייה – היתה לנו לחברי ועדת החוץ והבטחון, הזכות לסייר באותם מעוזים של צה"ל, שכל-שוננו של נאצר 60% מהם נהרסו. ראינו את החיילים שם, את המפקדים, שהם תפארת ישראל וכוח ישראל. פגשתי שם חייל אחד, שהכרתיו מבית אביו. כאשר הושטתי לו ידי לברכו לשלום, הוא שאמר לי – הוא, שנמצא בקו הקדמי של החזית – חבר גוברין, חיזק ואימצו. היות ואני יהודי ככל היהודים, אין לי ספק שהוא אמר זאת לכולנו היושבים בעורף: חיזק ואימצו.

הי"ד ק. לוז:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת האוזנר.

גדעון האוזנר (המפלגה הליברלית העצמאית):
אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. כדי להימנע מעשיית שלום, או אפילו מוועידת שלום, עברו שליטי ערב לאחריהם לשיטת הלוחמה הרצופה. המגמה המוצהרת היא להקיז דמה של ישראל ולהתיש כוחה עד שתהא נאלצת לעשות את מה שהיא מסרבת לעשות כיום – להפקיר את בטחונה. האמצעים, שנקטו בהם יריביו, ידועים. החזית המצרית ענשת וחיליו ענתים בה, למעשה, ללוחמה רצופה. בחזית המורחית עומדים יושבינו בבקעת הירדן ובעמק בית שאן מול התקפות פרועות. ארגוני החבלנים מכריזים על תיגבור פעילותם.

כנגד כל אלה הפעיל צה"ל אמצעי-נגד יעילים. מצרים ספגה מהלומות כבדות בערי התעלה שהופקרו על-ידי השלטון למען מטרות מדומות. שותקו מפעלים חיוניים לכלכלת מצרים. ולאחרונה חזר והוכיח צה"ל את יכלתו להנחית מכות גם בעומק, וזאת לאחר התיגבור של אמצעי הבטחון במצרים. דיווח כחב והסתרת האמת לא יוכלו להאפיל לאורך ימים על המציאות ועל המלחמה בחבלנים, הנמשכת בישה ומן האוויר, בתוצאות שאפשר לברך עליהן. עם דברי ההוקרה והשבח לצה"ל, על כל מה שהוא עושה למעננו יומם ולילה, נזכור גם את

תומי טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
זה לא נכון, זו לא אמת.

עקיבא גוברין (המערך, עבודה-מפ"ם):
אינה פוסקת מלהשכיח זאת קודם כל מעצמה.

שלמה כהן-צידון (המרכז החפשי):
חבר-הכנסת טובי, אני מציע לך לשמוע את רדיו מוסקבה בערבית. או בודאי תשנה את דעתך. שמע אפילו הערב את דברי הפרשנות של רדיו מוסקבה על נאום ראש הממשלה.

עקיבא גוברין (המערך, עבודה-מפ"ם):
מה היה תפקידה של ברית-המועצות במלחמת ששת הימים, ידעים כל נער ונערה בארץ הזאת. ברית-המועצות פועלת במורח התיכון – ולא רק בו – כמדינה אימפריאליסטית, לפי מיטב המסורת הצאריסטית והתי-קופה הוויקטוריאנית, על כל הלהטותים של מדינה אימפריאליסטית. אין זה מקרה שהיא קוראת לנו – ורק השמות התחלפו – במקום "ז'יד", "ציונים". אין בכך כל הבדל, המהות והתוכן הם אותו דבר. אין זה מקרה שהיא קוראת לנו אימפריאליסטים, זה בא לחפות על האימפריאליסם שלה.

אין לנו אמון בהתייעצויות של ארבע המעצמות; לא יכול להיות לנו אמון, אם תהיה ביניהם הידברות על חשבוננו; לא צריך להיות לנו אמון ולא נקבל את ההצעות האלה. אני מוכן לומר ואף לסכן את ראשי למלכות, שאם הם יציעו הצעה שכביכול תראה כטובה – רע יהיה סופה.

אין זה מקרה וזו אינה קפריזה – ובצדק עמדה על כך ראש הממשלה בנאומה – שאנו אומרים כי נשב יחד ונגיע להסכם-שלום אמיתי, כי ישיבה יחד, פנים מול פנים עם מדינות ערב, וכריתת הסכם של שלום אמת, זוהי ראשית ההתפכחות של שליטי ערב; בהמשך הזמן עשוי הדבר להוביל ליחסי שכנות טובים. ואם אין ראשית זו – אין סוף למלחמות. זוהי הראשית, זוהי הבחינה, אין כאן עניין של קפריזה.

אני רוצה שלא ניתפס לעוד אשליה אחת, שפה ושם מהלכת בתוכנו, אמנם רק בקצות המחנה, שהערבים שוב יגלו עקשנות ואז יפול הכל. איני בטוח בכך. אולי יעמידו פנים של עקשנים, אולי ינסו לחזור על להטותי הלשון, אבל יכול להיות שבסופו של דבר יסכימו להצעות שונות. ומדוע אני אומר זאת ועל סמך מה? משום שאיני מעלה על דעתי אף לרגע, שאם יושג הסכם בין ארבע המעצמות, וברית-המועצות תתן את ידה להסכם זה, הרי ברור לי שיש לה הסכמה על כך מנאצר, ונאצר אינו רוצה כלל וכלל בשלום אמת. מי שהוא אימפריאליסט ביסודו מחזיק באותו אדם שהוא משועבד לו, ואחת היא מה מהותו ומה פרצופו.

תומי טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
אתה חושב שאם תחזור על הדברים פעם ופעמיים, הם ייהפכו לאמת? זו שטות.

עקיבא גוברין (המערך, עבודה-מפ"ם):
"פראבדה", שלך הוא האמת? אני קורא את "פראבדה", אני מזכיר עתון זה.

מזכירים לטובה מעל במת הכנסת את מזכיר האו"ם אוי-תאנט, בבחינת "גם חרבונה זכור לטוב".

תרומתם החשובה של שירותי הבטחון ושל המשטרה להבטיח את העורף מרצחנותם של חבלנים מופקרים. בעוד נמשכים מעשי התוקפנות הגלויים, אשר שליטי ערב מודים בהם, וייתרה מזו - מתפארים בהם, עושות המעצמות הגדולות נסיון לחלץ את שליטי ערב מתוצאות מעשיהם במאי-יוני 1967 ולתת פרס לזוהמה המחודשת של ימים אלה. הפרס יהיה בראש וראשונה בכך, שארצות ערב לא תצטרכנה לעשות שלום אתנו. שהרי נכונים מדינאי ערב לכל מיני סידורים ותחליפים, לכל מיני הגדרות תכסיסיות דו-משמעויות, פרט להסדר הטבעי והרגיל שבו נגמרים סכסוכים. לשליטי ערב - עצם השימוש במלה "שלום" פסול כלפינו, כאילו היתה זו איוז מלה גסה שבחברה הגונה אין לבטא אותה בקול רם, שמבטאים אותה רק ברמז ולא במפורש, שמתביישים בה ברבים. כל עוד נמשך הלך רוח זה בארצות ערב, לשווה יסו נציגי ארבע המעצמות לתכנן תכניות ולחפש הסכמה בינם לבין עצמם. את ההסכמה צריך לחפש בינינו לבין שליטי ערב. הסיכוי להצליח ולהחזיר לעצמם על-ידי המעצמות את אשר הפסידו בשדה הקרב, ללא ויתור על עקרונות הלוחמה, הוא אשר הביא את שליטי ערב למעשי הטירוף האחרונים של העלאת אש בכל החזיתות.

הדבר האחר שאנו יכולים - ולדעתי מצויים - לעשות, ואשר טרם עשינו בשטח, הרי הוא שייך לנגע שארצות ערב השאירו אחריהן, נגע הפליטים. הפליטים נמצאים כיום בתחום שליטתנו, ואין מנוס מראיית הבעיה, אפילו אם לא אנו יצרנוה. יש הכרח בראשית ההתמודדות אתה. קיימות תכניות לשיכון עירוני של פליטים בריכוזים ערביים עירוניים, כמו בשכם; וקיימות תכניות אחרות ליישוב חקלאי של פליטים ערביים. זה לא קל. אבל צריך פעם להתחיל גם בדברים קשים, ואפילו בשעה שנטל הבטחון מכביד כל כך. כי אין לך תשובה יעילה ומשכנעת יותר לדברי הבלע של שליטי ערב, כאשר הם מתלהטים מחירחור מלחמה ומליבו שיטנה עיוורת, מזו שאנו לשיטתנו נחפש פתרונות קונסטרוקטיביים לעניינים שלנו, שבתחום שליטתנו, ולפי יכולתנו. ברור שלא נוכל לשאת בכל הנטל הגדול, אבל אין זה פוטר אותנו לפחות מראשית המעשים בשטח חיוני זה.

אדוני היושב-ראש, מלחמת ששת הימים הביאה לנו שני נצחונות: נצחון בחזית הערבית, ונצחון במערכה על לבו של כל העם היהודי. התעוררות מופלאה זו, אשר הקיפה את כל בית ישראל וקשרה אותו אלינו בקשר מחודש, היא המעשה על כל בארצות החופש גאה גל של אהבה לישראל, וגם בארצות שמעבר למסך, אלא ששם קיבלה הכמיהה אלינו ביטוי חדש, איום ונורא. הפעם דיברה יהדות הדממה לא בעניינים בלבד, לא במבט האילם, אלא בלידי אש בוער רחובות ריגה. קרבנו של הסטודנט אליהו ריפס כלפינו נועד.

מרוש שברית-המועצות תפתח שעריה, כי על זה המאבק, לא על עניינים אחרים הנוגעים ליהודי הארץ היא, יהיו חשובים כאשר יהיו. כתבו לנו עכשיו סטודנט-ים יהודים משם - אלינו ואל העולם היהודי החפשי - כי פשע יהיה להחריש. לא נחריש. גם כאשר העניינים שקרובים לנו הם בראש דאגתנו נזכר את השבט ההוא שקיב להתאחד אתנו. לא נרפה מן המערכה הזאת על אחינו ועל זכותם לבוא, לחיות ולבנות עמנו.

הכנסת תתייצב היום מאחורי הממשלה בליכוד, שאנו רגילים בו בשנתיים האחרונות, ובכך יתייצב כל העם מאחורי שלטונו לקראת הבאות.

הי"ד ק. לח:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת חזן, ואחריו לחברי-הכנסת וילנר.

יעקב חזן (המערך, עבודה-מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת וכבדה. האיוב חושב שהוא גילה את נקודת-התורפה בחזית ההגנה שלנו. הוא מתכוון למלחמת התשה, התשת כוחו המשקי ושבירת כוחו החברתי-מוסרי. הוא משעשע עצמו בתקוות שווא, שריכוז כל כוחותי על הגבול - ואני מתכוון לאייב המצרי - מחייב אותנו לגייס את כל כוחות עמנו מולו והוא מניח שכוח סבלו גדול מכוח סבלנו, וסופנו להתמוטט. נאצר שוכח, כפי הנראה, שהגנו ניצבים כעת מולו על גבולות אחרים לחלוטין מאשר אלה שלפני מלחמת ששת הימים. המדבר מגן עכשיו עלינו ולא עלי. הוא

ארבעת הגדולים טרם השיגו הסכמה ביניהם. הסכמה בינינו לבין ארצות ערב בודאי ובודאי שלא ישיגו. אבל מה שהושג כבר בביטחה זהו המצב הפרוע והמסוכן שנוצר בקווי הפסקת האש. הקווים נשאו קווים, אבל הפסקת האש אימה קיימת ונאמו האחרון של שליטי מצרים סתם למעשה את הגולל על הסכם הפסקת האש מבחינה עקרונית. מבחינה מעשית הסתלק ממנו כבר מזמן. אילו הייתי ממונה על שירותי ההסברה של מדינת ישראל, הייתי מפיץ גאום זה כלשונו, במלואו, בעולם כולו, כחלק ממערכת ההסברה שלנו. שכן אין לך הסבר יעיל יותר לעמדתה העקשנית של ישראל מנאמו של נשיא מצרים.

כל עוד השגת השלום לא תהיה הסעיף העיקרי המכריע היחיד בתכנית ארבע המעצמות - אין כל טעם למעשיהן. בודאי מטיל עלינו המצב הנזכר נטל אנושי וחמרי כבד. כל חייל שנפגע כל איש שנהרג - אבידה בלתי חוזרת לעם כולו. אך ברור שאין ברירה, וכל סטייה מן הקו שנקטנו לא זו בלבד שתדרה קרבנות, אלא שתסכן כל קיומנו. זאת אומר: מוטב מצב כזה מאשר שלום מווייץ, שמאחורי הפרגוד שלו מכונים מלחמה חדשה. זוהי הרוח שבה יקבל העם את המוטל עלי.

במצב זה עלינו להסתכל סביב ולראות מה יכולים אנו לעשות לטווח קצר ולטווח ארוך בעניינים הנתונים בשליטתנו ובפיקוחנו, ובראש וראשונה בשטחים המוחזרים קים על ידנו, אותם חלקים שאין להעלות על הדעת תוחה מהם לעולם, ואפילו לא במקרה שיבוא ביום מן הימים השלום המיוחל. שהרי התוקפנות הערבית של מאי-יוני 1967 כבר הביאה לכך שקווי שביתת הנשק לא יחזרו עוד לעולם להיות קווים בינינו ובינם, ואילו המשך הלוחמה הערבית מכריח אותנו לבצר עמדותינו ולהרחיב את חזרות הבטחון. אילו ישבו אתנו שליטי ערב לפני ועידת הרטום, היה העם הזה מוכן לויתורים מרחיקי לכת. כיום אין איש מעלה אותם על הדעת לגבי אף אחת ממדינות ערב, וקרוב לוודאי שאם יעברו

כל כוחה המלוכד של ישראל חייב להיות מרוכז במערכה נגד כל נסיון להטיל עליו הסדר כזה.

שליט מצרים שוב הצית את האש בסואץ. אך אין לי ספק שתוך כדי כך נעשה הוא עצמו שבוי לאווירה שהוא יוצר. ונאומו האחרון של נאצר יזכיר. בהבל-פיו הוא משמיד 60% "מקו בר-לב". הוא מגבב מספרים דמיוניים על קרבנותיו. הוא מלהיב את ההמונים ויוצר עולם דמיוני של כובים, המשתלט בסופו של דבר עליו עצמו. אין איש יודע מה ילד יום, ועליו להיות מוכנים לכל. אני בטוח שצה"ל מוכן לכל.

אך בעת זבעונה אחת עלינו להמשיך ללא ליאות במאבקנו על השלום, כי רק המאבק הזה הוא הנותן טעם לכל מערכתנו הצבאית.

אין איש יודע מתי יבוא השלום, אך עליו להיאבק עליו כאילו הוא אפשרי וקרוב. אין לי ספק שאילו היה הדבר תלוי רק בנו, היינו מכבד מגיעים אלינו לטובתנו ולטובת עמי ערב גם יחד. אך השלום תלוי גם בנו. מצוקתן של ארצות ערב הולכת ומעמיקה. מועקתם של שליטי ערב גוברת. הם יודעים שהזמן אינו פועל לטובתם. ובראש וראשונה יודע זאת המלך חוסיין. ובנו תלוי הדבר במידה רבה אם מצוקה זו תבשיל את פריה בעוד מועד - פרי של גישה נבונה יותר, ריאליית יותר לבעיות השלום.

מערכה זו על השלום דרושה לנו לגופה - למען ניצול כל אפשרות להשגתו של השלום. כל הזנחה כאן היא פשע. מערכה זו היא סם-חיים להעמקת בטחוני הפנימי של הישוב בצדקת מלחמתנו ולקיום כושר-עמידתו במערכה הצבאית. כי כאן - בשאיפתנו הכנה לשלום - גם מקור כשרנו הצבאי הלוחם. המערכה הזאת על השלום דרושה לנו כדי לקיים את מעמדנו הבין-לאומי ולהבטיח את נצחוננו במערכות המדיניות הגדולות אשר עוד צפויות לנו.

אם בתחום הצבאי הצו העליון הוא כיום העמידה האיתנה על הגבולות, הרי בתחום המדיני הצו הוא - התקפה יזומה ובלתי-פוסקת, הדגשה חוזרת ונשנית של רצוננו בשלום, תוך הבלטה מחודשת, מבחירה ומועד-כנת של עמדותינו והצעותינו למשא-ומתן לשלום.

עליו להילחם על דעת-הקהל ואל גזלל בה. דעת-קהל זו היא אשר הפילה בארצות-הברית את הנשיא ג'ונסון והיא אשר הורידה מכס הנשיאות את דה-גול. דעת-קהל זו עיפה מן המלחמות וממוקדי המלחמות בעולם. אינה סובלת את התשובה - לא. היא רוצה לשמוע את הש"כ; גם אם אינו מחדש הדבה, כאותן שש נקודות של המלך חוסיין. ההתגובה השלילית שלנו בלבד אינה משכנעת, אם אין בצדה גם החיוב - התכנית שלנו. ורק החיוב הממשי והבולט שלנו הוא אשר יכול לגלות את כל חוסר התוכן הממשי שבנוסחה החיובית-כביכול של המלך חוסיין.

כתגובה על הדעתנו של חוסיין, עלינו לחזור ולהו-פיע בהצעה שלנו, החוזרת ומבליטה ומגבשת גיבשו נוסף את הכנן של תשע הנקודות של שר החוץ, אשר למעשה אושרו בשעתן על-ידי המשלה. היה לזן או הד גדול. ואל לנו להשתעשע בתקוות-שווא שהעולם המסוער זוכר אותן. עלינו לעדכן אותן, לבססן, ולהזכירן שוב ושוב. והיום עשתה זאת בנאומה ראש המשלה. ואכן עלינו להמשיך ללא ליאות בגיבושה ובהבלטתה של כוונתנו אנו לשלום והצעותינו להשגתו.

נאצר - האחראי לחורבן ארצנו, מסכן את עצם קיום משטרנו ושלטונו, כשאנו מסוגלים להגן על עצמנו, ותוך כדי כך להמשיך בניינה של ארצנו בקצב אשר לא היה דומה לו.

אין אנו מסתירים כלל את הלחצים הגדולים שמשק-נו נתון בהם, עקב העול הבטחוני הגדול שהוא חייב לשאת בו. אך אם נדע לחלק באופן צודק את עולה זה את המלחמה בין כל חלקי הישוב, אם נדע למנוע את התעשרותם של מעטים על חשבון הכלל, אם נדע לרסן את עליית דרגת החיים הדוהרת של בעלי היכולת, תוך דאגה לחסנו של המשק ולדרגת חייהם של החלקים המקופחים בשוב - נעמוד במערכה זו. נשימתנו תהיה ארוכה יותר. לא אנוחג, כי אם הוא יהיה קרבנה של מלחמת התשה זו.

האוייב חושב שהוא מצא את נקודת-התורפה שבח-זית ההגנה שלנו, והוא אומר זאת בגלוי ובציניות מעור-טלת: "הם, הישראלים, אינם יכולים לשאת את מתיהם. יקר להם כל חייל הנפגע במערכה, כל מת הוא להם אבל לאומי. ועליו להרבות ולהרוג בהם. וככל שגורבה בהרג זה - גזועה את כושר עמידתם ונערער את אשיות קיומה של מדינת ישראל".

הם צודקים. כן, כאן הם גילו את נקודת-התורפה האמיתית שלנו. כל חייל שנופל הוא כפצע בלבנו. כל הלווייה של לוחם - היא כמסע אבל של העם כולו. תנוה עמוקה אפפה את שמחת תג העצמאות האחרון שלנו נוכח הקרבנות, אשר במותם הבטיחו לנו את קיומו שלשט והבטוח של החג. אך מן האוייב נעלם דבר אחד. דווקא הכאב הזה והיגון הזה - הם גם מקור הזעם הקר וההחלטה הנחושה, להמשיך ולהיות נאמנים לזכרם של הנופלים ולצואתם: לא לוותר, לא לסגת ולהמשיך ולהילחם עד לנצחון. ונצחון - משמעותו בשבילנו הוא השלום, שלום שיש עמו השלמה של ממש - מצד אויבנו של היום - עם קיומה הריבוני והעצמאי של מדינת ישראל; שלום שיש עמו בטחון של ממש למדינת ישראל בגבולותיה החדשים: הבטוחים, המוכרים והמוסכמים.

עליו לומר לעמנו את האמת בכל פשטותה, ללא כל ויהרה של מנציחם וללא כל התעלמות מן המבחינים הקשים אשר עוד נכוונו לנו. המלחמה הזאת אולי עוד תדרוש מאתנו קרבנות כבדים. עליו לעשות כל אשר בכוחו כדי להקטין את מחיר הדמים, אשר הוטל עליו לשלם בעד זכותנו לחזור ולחיות חיי חירות לא-מית. עליו לעשות כל אשר ביכלתנו כדי לקרב את יום השלום - לטובתנו ולטובת כל עמי האיזור. אך כל עוד לא הגענו לכך, נוסף לעמוד באותם הגבולות, בהם הגנו ניצבים היום. אין אלה גבולות השלום - אנו יודעים זאת, אך אלה הם גבולות ההגנה והמלחמה הטובים ביותר שזכינו להם עד כה. וכל עוד אויבנו רוצים במלחמה - נעמוד שם.

תעלת סואץ נועשת. אני נוטה להניח שזהו מעשה יאוש מדיני מחושב מצד שליטה של מצרים. הוא משתי-קק לשלום כפי של ארבע המעצמות, תוך אמונתו שבדבר זה ייעשה על חשבונה של ישראל ובסופו של דבר לא יחייב אותו לכלום. הוא יוכל להעמיד פנים שהוא מקבל, בליט ברירה, את הדיון כדי להוסיף לאחר מכן לתמוך בהמשכו של הטרור הערבי, כפרוודור והכנה למלחמה חדשה. עליו לעשות הכל כדי שזימתו זו לא תקום.

הפסקת-אש, אבל גבולות חדשים שאינם כרוכים בסיפוי חים לשמם, אלא בגבולות בטחון; ומול זה קיימת עמדה שנייה ברורה של סיפוח, שאתה לא יהיה שלום. אני מאושר שלא עמדתו של חברי-הכנסת בן-אליעזר היא עמדתו של הרוב בממשלה.

אני בטוח בנצחוננו הסופי. אני מאמין שסופו של השלום לבוא ואף יכול להיות שהוא יבוא במהרה. אך אין לי כל אשליות. עלינו להיות מוכנים גם לכך שהדרך אליו עודה ארוכה וקשה. המערכה, אשר אנו נתונים בה, היא מורכבת מאוד, היא בעת ובעונה אחת בטחונית ומדינית, משקית וחברתית, מוסרית ופוליטית. ואין להציג ליה באחת החזיתות הללו בלי להצליח בכלן. אין כאן מוקדם ומאוחר. ועלינו להיות מוכנים לעמידה ממושכת בכלן, כי רק בכך הערובה לנצחוננו הסופי.

הי"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת וילגר, ואחריו לחברי-הכנסת שמואל תמיר.

מאיר וילגר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. נאומה של ראש הממשלה היום בכנסת הביא ללא ספק אכזבה לכל אלה בישראל הרוצים לראות בקץ המצב המסוכן הקיים, הרוצים בשלום. לעומת זאת יעורר נאומה קורת-רוח בקרב החוגים הקיצוניים בישראל, הלוחצים על-הממשלה, מחוצה לה ובתוכה, לבל תטטה מעמדתה הנוקשה, הסוגרת כל פתח אל הסכם-שלום.

באילו תנאים מקיימים אנו את הדיון הנוכחי בכניסת? בתנאים של שפיות-דמים בלתי-פוסקת ומחויבה, המפילה קרבנות יקרים במספר גדל והולך; בתנאים כאשר נשקפת סכנה רצינית ביותר של מלחמה חדשה. ראש הממשלה לא הראתה כל דרך אל השלום. אין בממשלה כל תכנית שלום אלא מלים ריקות על שלום, שתכליתן להנציח את המצב הקיים. וזה בזמן שבעלי הריאליסם המדיני והאחריות הלאומית, מחוגים שונים, מתחילים להבין כי המשך המצב הקיים איננו ריאלי וכי הוא טומן בחובו סכנות, קודם כל, לישראל גופה.

מדהימה ממש הנוקשות שבעמדת הממשלה, שנעשה תה קשוחה עוד יותר דווקא כאשר קיימת עכשיו אפשרות ריאלית למנוע מלחמה חדשה, להביא להפסקת שפיות-דמים, לפתור את המשבר באזורנו באמצעים פוליטיים בדרכי שלום. הדבר תלוי במידה מכרעת בנו, בישראל.

ראש הממשלה בנאומה התעלמה מעובדות-יסוד של המצב באזורנו ובזירה הבינ-לאומית. היא התעלמה מכך ששלוש מדינות ערביות — מצרים, ירדן ולבנון — הכריזו באורח מוסמך ורשמי כי מוכנות הן להסדר שלום עם ישראל. הגברת מאיר כמעט התעלמה מכך, והתייחסה בביטול מעורר דאגה לעובדה שהמדינות הערביות הללו מוכנות לבטל את מצב הלוחמה עם ישראל, שהיה קיים למעלה מעשרים שנה, מוכנות להכיר בזכות קיומה וריבונותה של מדינת ישראל בגבולות מוכרים ובטוחים, מוכנות להכיר בזכותה של ישראל לחופש שיט במצרי טיראן ובתעלת סואץ, — כל זאת בהתאם להחלטת מועצת הבטחון, המחייבת שישראל מצדה תיסוג מן השטחים שנכבשו ביוני 1967 ותסכים לפתרון צודק של שאלת הפליטים.

במרכז המערכה המדינית שלנו כעת ניצב נסיון של ארבע המעצמות להתערב בהבטחת השלום באזורנו. ועלינו לשלול נסיון זה בתכלית, הן מבחינה מהותית והן מבחינה עניינית. עלינו לשלול את עצם סמכותן של המעצמות להתערב בקביעת גורלם של העמים באזורנו. סמכות זאת, אם תינתן להן, הופכת אותן לשליטות על חייהם של העמים הקטנים, ועלינו להתקומם בכל כוחנו נגד הנסיון הזה.

עלינו להתקומם נגד הנסיון הזה גם מבחינה עניינית. כי משתתפות בו שתי מעצמות אשר עמדתן כלפי ישראל היתה עויינת מלכתחילה, כלפי הצד השני ניצבות שתי מעצמות המנסות לקבוע יחס מאוזן יותר כלפי עמי האזור. עיוות-הדין — אילו היו המעצמות מסוגלות להגיע לסיכום משותף — הוא כאן כמעט ודאי. זהו בית-דין פסול הן מבחינה מהותית והן מבחינה תכליתית.

ומהלכן זה של המעצמות הגדולות כבר הבשיל את פרוי המר: הגבולות הומומו עד כדי רתיחה, רבו הקרבנות. העניקה סכנת ההתפרצות המלחמתית הגדולה יותר, שליחותו של ד"ר יארינג הוקפאה אם לא חוסלה בכלל, נפגעה קשה האפשרות של מגעים ישירים או בלתי-ישירים בין הצדדים. וככל שהנסיון הזה ייגמר מהר יותר — כן ייטב לאזור.

עלינו לנהל את המערכה הזאת ללא בהלה וללא ניפוח השכנות הכרוכות בה. אל נמרז את עצבי עמנו לחינם, כדי שנוכל לעמוד במבחנים קשים בבוא העת; אל ניצור במו ידינו רושם מסולף שאכן כבר הופקרנו. איני חושב שיש לנו יסוד לקבוע שיהסו של הממשל החדש בארצות-הברית לישראל נבדל לרעה לעומת הממשל הקודם. עלינו להמשיך אתו בדו-שיח רצוף, תקיף אבל ידירותי, כדי להקשות עליו כל סטייה מדרכה של ארצות-הברית עד כה, וכדי להקל עליו את העמידה במערכה המדינית, אשר אנו שללנו אותה מלכתחילה ומסייפים לשלול אותה גם כעת.

המערכה היא מערכה פנימית יום-יומית. היא מתנהלת בישראל ובשטחים המוחזקים על-ידי ישראל, ועלינו להוכיח — מכיוון שזהו חלק של המערכה הבטחונית והמערכה על השלום — שהדו-קיום עם יהודים הוא אפשרי, שהפגישה עם יהודים איננה פוגעת בהתפתחותם החפשית של הערבים, ואין ליהודים כל עניין לפגוע בעצמאות חייהם התרבותיים והחברתיים; וכי בישראל יודעים לצלל את העובדה שתחת שלטונה נמצא כעת המספר הגדול ביותר של פליטים. ועלינו להוכיח, על-ידי מפעלים רציניים, שאכן ניתן להתחיל בפתרון של הבעיה הזאת. לראשיתו של נסיון כזה ערך מוסרי, מדיני ובטחוני ראשון-במעלה.

אינני חושב שרציני הוא לתלות את גורלו של העם היהודי על בלימה של משחקי מלים, כפי שעשה זאת חברי-הכנסת בן-אליעזר. הוא אמר: יש שתי עמדות וההבדל ביניהן הוא זה — שעמדה אחת אומרת "לא ניסוג מאף שעל אדמה כל עוד לא יהיה שלום", ואילו השנייה — "לא ניסוג מאף שעל אדמה ואז יבוא השלום". אין לתלות את חיי העם הזה על משחק מלים זה, שכאשר אתה מפשט אותן, מתגלית האמת וההבדל המהותי שביניהן: קיימת עמדה אחת האומרת שאנו מוכנים למשא-ומתן, שאנו יודעים כי אנו לוחמים על גבולות חדשים אשר אינם גבולות ה-4 ביוני וגם לא גבולות

המתנגדים אף הם לביצוע החלטת מועצת הבטחון. הממשלה רוצה בסיפוחים ושוללת את זכויותו של העם הערבי הפלשתינאי, והקיצוניים הערביים שוללים את זכויותי הלאומיות של עם ישראל ורוצים בחיסול מדינת ישראל. אנו דוחים את שתי העמדות הקיצוניות הללו, שונדות את האינטרסים האמיתיים של העמים ואת עניין השלום.

מה מציגה הממשלה לעומת תכנית השלום של חוסיין ושל נאצר ושל מועצת הבטחון? הציגו לנו היום ב"דבר" "פעולת הרתקה מסיבית" כנגד מדינות ערב, לאחר שהפעולה הצבאית האחרונה על אדמת מצרים לא הייתה לה התוצאה שקיוותה הממשלה. כנראה, בחוגי הממשלה לא למדו ולא שכחו כלום. הלא כל התקפה צבאית שלנו אך היו לה תוצאות הפוכות מן המוכרות. אפילו הגזחון ביוני 1967 לא רק שלא הביא בטחון, אלא הביא למצב של חוסר בטחון שלא היה כמותו. ממשלת ארצות-הברית תמכה עד כה במדיניות ממשלת ישראל "בטיפלה" בארצות ערב בדרך צבאית, ובאה לידי המסקנה שהיא נכשלה כשלוך חרוץ והעמדות האמריקניות באזורנו הגיעו כמעט למפולת. עכשיו הם מנסים להציל את מה שניתן להציל.

שליטי ארצות-הברית ניצלו אותנו למען האינטרסים הגלובליים שלהם באזורנו כל עוד קיוו הם להכרעה צבאית לטובתם במלחמת וייטנאם. עתה נאלצים הם להתחשב ביחס הכוחות היראלי בעולם ובעובדה שארצות-הברית אינה עוד כוח כלי-יכול לא במזרח הרחוק ולא במזרח התיכון.

הגנו חוזרים ומדגישים, כי ביצוע החלטת מועצת הבטחון הוא אינטרס לאומי של ישראל לא פחות משל-היא אינטרס של המדינות הערביות והעם הערבי הפלשתינאי. ביצוע ההחלטה יסיר את סיוט המלחמה מעל לראשינו ויסול את הדרך גם לחזה שלום בדרך של משא-ומתן בין צדדים שווים וחפשיים מלחץ של כיבוש צבאי ואיום מלחמה.

היום הופיעו בעתונים ידיעות אחרות לגמרי על המדיניות הסובייטית באזורנו ועל עמדת ברית-המועצות במשא-ומתן בין ארבע המעצמות. הידיעות היום שונות הן מאותן ידיעות כחבות, שהיינו רגילים לשמוע אותן מפי גורמים רשמיים ולקראת אותן בעתונות. הדבר מוכיח רק, כי צדקנו כאשר לא פעם אמרנו לבנסת ולעם, כי עמדתה של ברית-המועצות היא דאגה לשלוםם ולבט-חונם של כל העמים באזורנו, והיא מתנגדת לסיסמאות של חיסול ישראל כשם שהיא מתנגדת לסיסמאות הסיפוחים הטריטוריאליים של שטחים ערביים על-ידי ישראל. לכן, ההסתה האנטי-סובייטית לא רק שאינה משרתת אינטרסי ישראל, אלא מזיקה להם. היא בלתי-נבונה מבחינה מדינית כשם שהיא מרושעת מבחינת תכנה.

הננו מציינים בקורת-רוח כי תכנית השלום המוצעת על-ידינו, המבוססת על החלטת מועצת הבטחון, מתקבלת עתה על-ידי חוגים רחבים יותר בישראל. מושיטים אנו יד לכל איש וחוג בישראל, המוכן לפעול למען הסדר שלום בלי סיפוחים, למען מגיעת מלחמה חדשה, למען נוכל לפתוח תקופה חדשה ביחסים בין ישראל לבין העמים הערביים.

בנאומים שנשאו בשבועות האחרונים ראש הממשלה ושרים אחרים, נאמר: "אנו לוחמים על זכותנו לקיום. לזו היו מדינות ערב משלימות עם עצם קיומנו. כי אז היה הכל מסתדר בינינו". אין דברים רחוקים יותר מן האמת הפוליטית מאשר הדברים האלה. מדינות ערב - והממשלה יודעת זאת יפה מאוד - לא זו בלבד שמוכנות להכיר בעצם זכות קיומה של ישראל, אלא מוכנות להרבה יותר מזה. הן מוכנות להכיר בזכות ישראל לגבולות מוכרים ובטוחים, שאין לשנותם בכוח הזרוע, מאחר שיבוטל מצב הלוחמה. זאת ועוד: מוכנות הן להכיר בחופש שיט לישראל הן במצרי טיראן והן בתעלת סואץ. לכל אלה מוכנות הן, כמובן, אם תמלא ישראל את חלקה היא בהסדר השלום, תיסוג מן השטחים הכבושים ותתן יד לפתרון צודק של בעיית הפליטים.

אלה הם תנאי שלום צודקים, ריאליים ונותנים פתרון למשבר הקיים באזורנו. ראש הממשלה דחתה אותם מכל וכל. היא הופיעה בנוסח: שלי שלי ושלי שלי. ואכן השאיפה לסיפוחים טריטוריאליים היא המכשול העיקרי כיום בדרך להפסקת שפיכות-הדמים, בדרך להסדר שלום.

מדיניות הממשלה היא עד כדי כך בלתי-מתקבלת על הדעת, עד כי אפילו אלה בחוץ-לארץ, ורבים אף בארץ, שקודם תמכו בממשלה, מתחילים להתנגד למדי-ניות העיקשת. אף חוגים יהודיים רבים בחוץ-לארץ, לרבות בארצות-הברית, מתחילים להתנער ממנה. הסיסמא "אות של הממשלה: 'אך ורק משא-ומתן ישיר', 'אך ורק חוזה שלום', תוך התנגדות לכל אפשרות אחרת להסדר שלום אשר יבטיח את זכויות ישראל - פירושו הכיבוש רצון להנציח את הסטטוס-קוו של הכיבושים ולבסס את יחסינו - או יותר נכון: חוסר יחסינו - עם המדינות הערביות, על בסיס של מלחמה מתמדת. זוהי בעצם הפרספקטיבה אשר נותנת לעם ישראל המדיניות של ראש הממשלה, של של הבטחון ושרי גח"ל וכן של יתר השרים, למרות ההבדלים ביניהם. סיפוחים טריטוריאליים ושלום אינם יכולים לעלות בקנה אחד.

לעומת זאת, הביצוע של החלטת מועצת הבטחון יפתח דף חדש ביחסים הישראליים-ערביים ויאפשר התקדמות גם אל משא-ומתן ישיר וגם אל חוזה שלום. איזה משא-ומתן רוצה הממשלה כאשר שריה מכריזים השכם והערב, כי על רצועת עזה לא נוותר, על רמת הגולן לא נוותר, על מזרח ירושלים לא נוותר, על שארם-א-שייך לא נוותר, על בסיסים על נהר הירדן כגבול בטחון לא נוותר, פליטים לא נקבל? אחרי הכרזות כאלה ברור לגמרי כי כל הדיבורים על משא-ומתן ישיר בין כובש לנכבש אינם אלא תכסיס דיפלומטי, המכוון להביא להקפאת המצב הקיים, להכשלת שיחות ארבע המעצמות הגדולות, ותהיה התוצאה אפילו התלקחות חדשה באזורנו, המאיימת בהתלקחות עולמית.

ראש הממשלה שוב חזרה היום על הטענה, שאין היא מסכימה לפתרון כפוי, מוכתב על-ידי מעצמות או על-ידי האו"ם. גם אנו נגד תכתיבים. אך מי רוצה להכתיב? - הלא הממשלה היא הרוצה להכתיב הסדרים לעם הפלשתינאי ולמדינות ערב, מתוך עמדות של כיבוש צבאי וכוח.

לא מקרה הוא, כי קיימת כעת שותפות בין עמדתה של ממשלת ישראל ועמדת הקיצוניים בעולם הערבי,

הי"ר ד. נצ"ר:

רשות הדיבור לחברי הכנסת תמיר, ואחריו לחברי הכנסת אברמוב.

שמואל תמיר (המרכז החפשי):

גברתי היושבת-ראש, חברי הכנסת. דבריה של ראש הממשלה נשמעו היום בקשב רב. הם הושמעו על רקע של מתיחות גוברת, על רקע של שפך דם מוגבר, בדיון בו מושמעת לראשונה בכנסת הצהרה מדינית מפי ראש הממשלה חדש, וכתום שנתיים למאי 1967. הם נשמעו מתוך ציפייה שעם השתנות הנסיבות אולי נזכה לבשורה חדשה, לרעיון חדש, למסקנה מרעננת. הם נשמעו באווירה של הרצון הטוב שראש הממשלה נתקבלה בו בעקבות היבחרה, מתוך ציפייה אמיתית שתאמר מלה שיהיה בה משום ראשית של גאולה. בצער רב, בצער אמיתי, אני חייב לומר שעם כל הברכה על דברים תקיפים, שיש בהם חיוב, לא נשמעה המלה הנגאלת הזאת, הרעיון החדש המושגת על הנסיבות המשתנות; משום שהמדיניות של הממשלה — זו היא ממשלת המשך, כפי שאומרים זאת מחייביה ומאשרים זאת שולליה — המדיניות של הממשלה הגיעה לאמיתו של דבר למבוי סתום. אני אומר זאת בכאב. הייתי מאושר אילו התראותינו ואזהרותינו היו מתבדות. מאושר הייתי אולם היא הגיעה למבוי סתום. רק לפני שעה קלה חזרתי מחוץ לארץ, ממוקדים שבהם מתרחשים דברים בתחום המדיני. בפרספקטיבה ההיא רואים, לא פחות מאשר כאן, ולעתים אף יותר, עד כמה סתום המבוי.

אני שואל, גברתי היושבת-ראש, כתום שנתיים, האם הביאה הדרך של הממשלה הנוכחית לשלום? כתום שנתיים — אם לשלום לא יכולה היתה להביא, לדיעה? כתום שנתיים — האם היא הביאה ליישוב האווירה בשטחים? כתום שנתיים — האם היא קירבה אותנו למשא-ומתן ישיר רשמי? כתום שנתיים — האם היא הביאה אותנו, לפחות, להבמה גוברת בעולם לעניינינו, להבמה שתמורתה שילמנו מחיר רב בהצטרות ובעמידות מסוימות? לצער התשובה על כל השאלות ששאלתי היא שלילית. ולא רק שלילית. בכל הנושאים הללו המצב לא רק שלא שופר; הוא החריף. אכן, צה"ל עושה את מלאכתו נאמנה; העם הזה מגלה מסירות ובגרות; והערים-הגברים הללו בסואץ, בבקעת הירדן, במרגלות החרמון, באוויר ובים, מהווים את החומה החיה בין עצם חיינו וכן תאוות ההשמדה של האויב. אך עמידתו של צה"ל, שהעם כולו שותף לה, וגם המב"ש שלה, עמידתו זו של צה"ל היא כשלעצמה אינה מדינית. עמידתו של צה"ל חייבת להיות חלק מיוזמה מדינית ואינה יכולה לבוא תחת מדיניות. אכן, המדיניות משוללת היזמה של הממשלה הביאה אותנו, מתוך הפתעה, לימים השחורים של מאי 1967, וכתום ששת הימים, כתום שישה ימים בלבד, כאשר הגה המעשה חזר לידי אותה ממשלה, חזרה הפסיביות האומללה המותירה את כל היוזמות לאויב. שוב ושוב שמענו היום על משאת הנפש למשא-ומתן ישיר. גברתי ראש הממשלה, לכל נימוק וגם לנימוק טוב, לכל טענה וגם לטענה טובה, יש גבול. לא גבול של זמן אבל גבול של עוצמה. אי-אפשר למתוח את הטענה המוצלחת ביותר מעבר לתחום ידוע, לעוצמה ידועה. כך גם הדבר לגבי הטענה של משא-ומתן —

משה ברעם (המערך, עבודה-מפ"ם):
מה העצה המוצלחת שלך?

שמואל תמיר (המרכז החפשי):

— ישיר. המתן דקה, חבר הכנסת ברעם, ותשמע. היה רציניים בעניין כל כך גורלי. אם נאצר והמשטר הסובי וי וחוסיין לא הסכימו לשבת למשא-ומתן ב-12 ביוני 1967, כאשר צבאותיהם היו מרוסקים, כאשר משטריהם עמדו על סף התמוטטות, כשהם עמדו בפני החורבן הגדול ביותר שבא על צבאותיהם אי פעם — שנתיים אחר-כך, לאחר שיקום הצבאות הללו, לאחר תגבורת-הענק שקיבלו מן המזרח והמערב גם יחד, לאחר כינוס נציגי ארבע המעצמות, לאחר הצהרות מסוימות מארצות-הברית, האם יש אדם רציני אחד בבית הזה שמאמין שהם ישבו למשא-ומתן ישיר, משא-ומתן רשמי לשלום-אמת? עיני מי נאחו? אין בעולם אדם רציני אחד, מדינאי רציני אחד, שמאמין שאפשר יהיה להגיע לשלום-אמת עם המשטרים הללו. אנחנו רוצים — דאי שאנחנו רוצים. אבל איננו יכולים לשלול את לבבותינו בחזותיהם. שם הלב פועם אחרת. בכיוון ההפוך. משיבים לי מן הצד: כן, בעצם אתה צדק, הם לא ישבו למשא-ומתן רשמי, גלוי ומוצהר, אז מה איכפת לך? — בינתיים אנחנו בשטח.

לא, לא. זו לא דרך. זו אינה מדיניות. הזמן, גברתי ראש הממשלה, אינו מושג סטטי. לתוך הזמן יש לצקת תכנים. המצב של כיבוש צבאי מתמיד הוא מצב חולה. חוק ירדני, חוק מצרי, חוק סורי, צבא וצבא בלבד בשטח, התנגדות לצבא, אלפי מקבלי שכר בשטחים הללו משלטון אויב — כל אלה פועלים נגדנו, פעולה בעוצמה גוברת נגדנו. גם טובי הידידים שואלים אותנו בווינגטון, לונדון ופאריס: מה השתנים שנתיים האלה? והשאלה איננה מתכוונת לתחום של ביצורים צבאיים — שהם חשובים מאוד — אבל מה השתנים בתחום של ייצוב האווירה, של התחלת גרעין של שלום בשטח בו אתם שולטים, של ניצן ראשון של הידברות?

לאויב עדיפות מספרית וכוח אדם בלתי מוגבל, עדיפות גוברת בנישק, והזמן הנמשך אינו מאיים על עצם קיומו. על כן כל יום שחולף ובו גופלים בחורים שלנו, בלי שניצור באותו פרק זמן עובדות-קבע, הוא יום הפוגע במעמדנו. כיבוש צבאי כשלעצמו ואני אומר זאת כמי שחונך להעריך ולהחשיב את עוצמת הנשק, כיבוש צבאי כשלעצמו אינו מעמיק את אחיזתנו בשטח. רקמת חיים חדשה אפשר ליצור לא במישור הצבאי אלא בראש וראשונה במישור האזרחי. במקום המלל חסר השחר, הבלתי מציאותי, על הסכם חזוי שלא יהיה עם הצדדים הללו, יש להתחיל לעשות את השלום באיזשהו מקום. אם מישורו מאמין שנישאר במזרח התיכון ונחיה עם הערבים ועם המדינות השכנות, הוא צריך להוכיח שהוא יכול לחיות בשלום עם כפר ערבי אחד, עם תושב ערבי אחד במקום בו אנחנו שליטים. כשם שמוקד האיבה הוא כאן בינינו ובין ערביי ארץ-ישראל, כך גם מוקד השלום. החלל הריק הקיים היום מוליד את מתח ההתנגדות. מציאות חדשה בארץ-ישראל היתה יכולה להפריח את הניצנים הראשונים של סגנון אחר במזרח התיכון.

הנתיב לשלום הוא בראש וראשונה בקביעת עובדות בשטח, עובדות שתשכנעה סופית ובעליל את ערבי

בעולם ולקדוא להתגדבות כמו בימי מלחמת ששת הימים, לסייע במעמסה, להתחלק בנטל.

זאנו חייבים, למען השם, לעשות משהו יסודי, דרסטי, כדי להתחיל להסביר את עצמנו הן בקרב הערבים פה והן בעולם. מה שקורה בתחום ההסברה הישראלי זו קטסטרופה. אל יספר שר התוץ שאחרי נאום שלו, הזוכה לאהדה, משתנים פני הדברים; בכך לא נגמרת מערכת ההסברה. זוהי אף לא התחלה של ממש. חזרתי עכשיו מחוץ-לארץ, והאמינו לי, דיברתי עם מאות יהודים ולא יהודים בארצות-הברית. לא היה אחד שלא אמר: הסברתכם היא קטסטרופה. ויש סיבה לדבר — האקסקלוסיביות הזאת שהחל צריך להיות בידי איש אחד. ויש סירוב מודע לשתף את כל החוגים למעשה הסברה ראוי לשמו.

הגברת מאיר התבטאה בשבועות האחרונים, ודבריה אלה זכו לאהדה בעם, כאשר אמרה: זרים לא יחליטו על עצם קיומנו וגורלנו. יישר כוחה על הדברים הללו. אולם אמירה תקיפה שהיא חלק ממדיניות, והיא חשובה לכשעצמה, אמירה תקיפה גרידא עדיין אינה עושה את המדיניות. כל עוד הממשלה הזאת תשאיר את מה שהיא קוראת "אופציות פתוחות בשטחים", היא ממתינה זרים יחליטו בשבילנו על גורלנו, מחמתה זאף מזמינה את הכרעתם של זרים. אם אינכם מחכים שזרים יחליטו בשבילכם — עליכם לעשות. ולעשות פירושו בראש וראשונה בנושאים שציינתי, בראש וראשונה בתחום ההתנחלות, שילוב השטחים, היזמה בשטח הערבי, הפלי-טים וכל הכרוך בכך. כאשר הדברים התקיפים ליו במעשה הנכון, או נכון יותר כאשר המעשה הנכון יבוא וילווה באמירה המתאימה, באותו רגע יחוש העם כאן, יחושו הערבים מסביב, ידע העולם שיש מדיניות לעם הזה ותשתנה התמונה מיסודה.

הי"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אברמוב, ואחריו לחבר-הכנסת כהנא.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):

גברתי היישובי-ראש, כנסת נכבדה. בשבועות האחרונים רוגים אנו עדים לתופעה, שלולא היתה מצערת בתוצאותיה היתה מתקבלת כמגוחכת. ממשלת מצרים מצהירה וחוזרת ומצהירה כי אינה רואה עצמה קשורה בהסכם הפסקת האש — הסכם אשר נעשה לפי בקשתה. חשוב מזה, היא פועלת כאילו הסכם זה אינו קיים, ומנהלת פעולה מלחמתית לאורך גבולה הנוכחי עם ישראל — וכל זה למה? לחמוק ממשא-ומתן עם ישראל כדי להכריח את המעצמות הגדולות לפטור אותה מן הצורך להיפגש עם ישראל, על-ידי הטלת הסדר כפוי.

להלכה ולמעשה אומרת ממשלת מצרים לאומות העולם, ובעיקר המעצמות הגדולות: אם לא תשיגו בשבילנו את אשר אנו בדינו איננו מסוגלים להשיג למעננו — נקדש מלחמה. ואילו המעצמות הגדולות — במקום להוקיע מעשה סחטנות ולהטיל מלוא השפעתן על מצרים כי תכבד את הסכם הפסקת האש, ותפסיק את פעולות הלוחמה, נוקטות לגימוק הסחיטה כדי להצדיק טיפולן בבעיית הסכסוך הישראלי-ערבי, במקום לפעול למען טיפול בסכסוך זה על-ידי הצדדים המעורבים בו. הגדיל עשות המזכיר הכללי של האומות המאוחדות, אשר נצר במעצמות הגדולות להיחפו לסיים מלאכתן

ישראל, ערביי ארץ-ישראל כולם, שאין להם עניין עם כובשים צבאיים זמניים, אלא עם עם השב לביתו והוא מתמקם בארצו, ולצמיתות. הווה אומר, בראש וראשונה התנחלות רחבת ממדים, כפרית, עירונית, בכל צורות המשק שאנחנו רגילים בהן; התנחלות שהממשלה הזאת בורחת ומתחמקת ממנה זה שנתיים תמימות; התנחלות שחייבת לבוא במקביל להחלת החוק הישראלי בשטחים המשוחזרים.

שנית, שילוב ערביי ארץ-ישראל במשק שלנו וניתן-קם ממשק האוייב. כשיש מצב מלחמה בינינו ובין מדינות האוייב, הגשרים על הירדן אינם צריכים להיות פתוחים. הם חייבים להיסגר. איש לא צריך לקבל לידה אחת או דיגר אחד מן האוייב. האם הם יגלו נאמנות וישתפו אתנו פעולה כאשר משלם השכר הוא האוייב המוצהר הפותח עלינו באש יום ולילה? אני יודע את האימפליקציות, אני יודע שהדבר כרוך בקרבנות וקשיים, אולי גם בתחום המשק וגם בתחומים אחרים. אבל אנחנו מוכרחים להתחיל באיזה שהוא מקום. זאת הארץ, אלה תחומיה היום, בתוכם היא חייבת להגיע לאינטג-רציה גוברת. הגבול חייב להיות סגור. אם מישוה רוצה לעזוב — הדלת הוחצה פתוחה. אבל הגבול חייב להיות סגור לכל תנועה או הזרמה משם לכאן.

שלישית, הפליטים. אינני יודע מדוע זמן רב כל כך יש בממשלה שלנו אטימות כזאת לנושא הטרואגי והחמור הזה של הפליטים הערביים. אנו יכולים וחייבים לומר את הדברים הנכונים ביותר ולהסביר את נסיבות היווצרות הבעיה, לחשוף את אחריות האוייב לכך, ולהדגיש את צדקתנו בנושא, אבל אתה, כאשר, חייבת להיות קשובה, אולי יותר מאחרים, לתוצאה של צילום טלוויזיה אחד המראה אשה ערבית עם יתינקותיה בתוך הצרף הדל והמסכן. העולם מגיב על כך, וזה עולה לנו ביוקר רב, גם מבחינה אנושית, ובראש וראשונה מבחינה מדינית. היכן היזמה בשטח זה? במשך שנתיים הם בדינו — אני מדבר על הפליטים בתחום ארץ-ישראל — והם אינם שייכים לנאצר ולא לחוסיין. הם חלק מן המציאות ארץ-ישראלית. הם פליטי 1948. מה מפריע, מה חוסם את הדרך להתחיל להראות דצון טוב, חיפוש של פתרון? מי שרוצה ללכת — יקבל פיצויים ביד רחבה. מי שמעדיף להישאר — התחלה של שיקום. למה לא נגלה יזמה כאן? אין מבינים את עמדתנו. אין מבינים זאת גם היידיים הטובים. המחנות הללו ברצועת עזה ושכם — ובעיקר ברצועת עזה — הם מוקדי סבל ומרירות. הסבל הוא סבל של אמת. המרירות עוה, ותורמת את תרומתה ההרסנית ל"פתח" ולשפך דם. זאת ביצה וצריך ליבש אותה. זה אינטרס שלנו יותר מאשר של נאצר. הוא רוצה רש במחנות. אני רוצה שלא יהיו במחנות. ולך, גברתי ראש הממשלה, יש עתה הזדמנות להתחלה חדשה, יזמה שתקבל בהבנה ואהדה עמוקה.

בצד אלה אנו חייבים להעריך את העובדה שבעתיד נחיה כאשר בקרבנו מצוי מיעוט ערבי גדול. הצינונות הזוהת זאת מראש. אנו מצויים איפוא על משטר חדש לריתוק עלייה המונית. הפוטנציה לעלייה היום היא רבה ומציאותית. הרצון ישנו. אבל זה מחייב מסקנות בתחום המשקי.

אנו גם זכאים וחייבים לפנות היום לנוער היהודי

דרך קצהה לשלום. הדרך הקצרה לשלום עלולה בסופו של דבר להיות ארוכה. מנהיגי ערב אינם מסכימים ולא יסכימו לנהל משא-ומתן עם ישראל כל זמן שהמעצמות הגדולות פוטרות אותן מן הכרח להיפגש עם נציגי ישראל. הטרנדיה של הסכסוך הישראלי-ערבי מאז 1948 נעוצה בעובדה המזוהה כי תמיד נמצאו גורמים — ארגון האומות המאוחדות או מעצמות גדולות — אשר קיבלו את סירובם של הערבים לשאת עמנו כגזירה מן השמיים, ותמיד המציאו תחליפים למשא-ומתן, וממילא תחליפים לשלום. הגיע הזמן שנאמר לאומות העולם: סלקו ידיכן מן האזור, תנו לעמי האזור, שהם עמים ריבוניים ואדוניים לגוללם, אפשרות לפתור את בעיותיהם לפי האינטרסים שלהם ושלחם בלבד, ואו, ורק אז, ייוולד הסיכוי כי שני היריבים ייפגשו, יסלקו את מסך-הברזל החוצץ ביניהם ויתחילו להקים את בניין השלום. היתה תקופה שהמזרח התיכון היה בשליטתה של האימפריה העות'מאנית, וזו נחשבה בעיני המעצמות הגדולות לאדם החולה של אירופה, והכל ציפו לחלוקתה של הירושה והתערבו התערבות פעילה במדיניות האזור. עם סיום מלחמת-העולם השנייה הפך האזור הזה להיות שטח הנתון לשליטתם של עמים ריבוניים, אך ההרגל להתערבות חיצונית בענייניו של האזור לא פסק. תנאי השוואה לשלום באזור — אי-התערבות בענייניו מצד המעצמות הגדולות. הללו, בכורח המציאות ובלחץ הנסיבות, ימצאו את הדרך לשלום לכשיוסרו המכשולים החיצוניים.

גברתי היושבת-ראש. רצוני גם להצטרף לדברי ראש הממשלה, אשר אמרה בהודמנות זו בכנסת וכן בהודמנות יות אחרות כי ייתכן ונזכרו לנו בזמן הקרוב מבחינים קשים, ושומה עלינו לומר לעמנו אנו וגם לעמי תבל, כי אנו מוכנים לעמוד במבחנים ולא נחסוך שום מאמץ ושום קרבן כדי להגן על אותן הזכויות שאנו רואים אותן כחיוניות לקיומנו ולבטחוננו.

הי"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת כהנא, ואחריו לחברת-הכנסת אלון.

קלמן כהנא (פועלי אגודת ישראל):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. זה כמה שבועות כמעט נעלמו מן הוויכוח הפובלי במדינה, במשתקף גם בעתונות, המושגים יוניים וניציים. נראה כי נוכח ההתפתחות, שחלה באזור ובדינאמיקה של אלה הבוחשים במתרחש באזור, התברר לפתע לפני הצדדים שאין כל מקום לוויכוח הפנימי. לא אלה המוכנים לוויכוחים מרחיקי לכת בשטחים מוצאים און קשבת אצל המעצמות היוזמות חוממות התערבות לשם הסדר, כפי שהוא מובן על ידיהן במזרח התיכון. נדמה שהבינו בעלי היוזמות לוויכוחים, אשר היו מוכנים להכריז עליהם בכל הזדמנות נאותה ואף שלא נאותה, כי לא קנו בזה את ליבן של המעצמות הגדולות, וכי אין הכוונה מצד זה בשום אופן להביא לידי שלום באזור על יסוד הצעות הוויתורים על סיני והגדה המערבית מתוך עמידה על כך שלפחות ירושלים תישאר מאוחדת בריבונות ישראלית, הגולן ישמש לנו מעצור בפני התקפות סוריות ונקודות אחיה שלנו, ולו זעירות, במקומות המתאימים יבטיחו את חופש השיט במצרי טיראן ובסואץ. ניסבד, נדמה לי, באופן ברור למדי, כי אין כל נכונות גם מצד מעצמה ידידותית כמו ארצות-הברית, ובודואי לא בממשל הנוכחי שלה, לראות בוויכוחים אלה מצד ישראל בסיס לשלום.

במהרה, שכן בעוד חודשיים עומדת לפרוץ מלחמה. וכה אנו עדים לנציגי המעצמות הגדולות היושבים ומתדיינים בינם לבין עצמם, ללא השתתפות הצדדים הנוגעים בדבר, על צורת השלום ותנאיו העיקריים — וכל זה כדי למונע את גשית מצרים מלממש את איומו לפתוח במלחמה נגד ישראל.

אולי הגיעה השעה שנאמר לעצמנו ולידידנו ולכל שאר העמים, כי כל זמן שנאצר שולט במצרים, לא ייתכן שלום, לא בין ישראל וערב, אף לא בין עמי ערב, בינם לבין עצמם. בעיני העם המצרי ובעיני העמים הערביים נאצר מוזהה עם רעיון השמדת ישראל. במשך שנים חניף את עמו לרעיון זה, ובאמצעותו ביסס את שלטונו במצרים, וגם ניסה להטיל את מרותו על עמים ערביים אחרים. נאצר כיום הוא שבוי התעמולה שלו ואין הוא יכול לצאת משביו מבלי למוטט את מעמדו ומשטר. נצחון ישראל והבוסת צבא מצרים ערעד את מעמדו של נאצר והפעילות הסובייטית בניו-יורק ובושוניגטון מיועדת בראש וראשונה להציל את משטר על-ידי עשיית הסדר אשר לא יהיה שלום. ידידנו האמריקאים הצילו בשנת 1956 את נאצר ואת משטר, אך על-ידי כך לא הצילו את השלום במזרח התיכון. מותר לנו, לאור נסיון העבר, לומר לידידנו כי יטיבו לעשות אם לא יחזרו על שינואות העבר ולא יתנו יד לתכנית הסובייטית להצלת המשטר המצרי.

שלטון נאצר ושלום במזרח התיכון — הם דבר והיפוכו. זאת עלינו לומר גם לכמה ממנהיגי יהדות ארצות-הברית, אשר תוך גישה שטחית אימצו לעצמם גירסה, כי מי שיחליף את המשטר הקיים עלול להיות מסוכן יותר מן השליט הנוכחי.

תביעתנו למשא-ומתן בינינו לבין הערבים אינה תביעה פרוצדורלית אלא תביעה מהותית. ראשית: נכונות הערבים למשא-ומתן עם ישראל — בנוכחותו או שלא בנוכחותו של נציג האר"ם — כמוה כהכרה בישראל ובזכות קיומה במזרח התיכון. שנית — נכונות זו תעיד גם על רצון משלום, ולא רק על כוונה להסדר של אי-לוחמה. הלא משטר שביתת הנשק היה, לפחות דה-יורה, מצב של אי-לוחמה. אך מצב זה מעולם לא היה מסוגל להוביל לשלום, כי הוא היה מבוסס על מסך ברזל שהיה חוצץ בינינו לבין הערבים ואשר מנע כל מגע מדיני-כלכלי ותרבותי ואנושי בינינו לבין השכנים. בפעם הראשונה מאז 1948 נפרץ מסך-הברזל בעקבות מלחמת ששת הימים, כאשר נוצר בפעם הראשונה מגע כלכלי לא-מבוטל בין שתי גדות הירדן. שלום בר-קיימא יקום רק אם יוסר המסך ויתרחב המגע לא רק בינינו לבין האזור ממזרח לירדן, אלא בינינו לבין יתר שכנותינו. כל הסדר שיושג שלא על-ידי משא-ומתן, או על-ידי כפייה, ישירה או עקיפה, לא יסיר את המחיצה בת עשרים שנה ויותר, אשר יצרה בינינו לבין שכנינו קיר אטום אשר טיפח את הזרות והגביר את השנאה. אי-אם שר גם להפריד את בעיית הגבולות הבטוחים מטבע היחסים המדיניים והכלכליים אשר ייקבעו בינינו לבין שכנינו.

עלינו לומר לידידנו כי אנו רואים במשא-ומתן המתנהל בניו-יורק ובושוניגטון כניעה למעשה סחטנות ולאומי מלחמה מפי מי שאינו מסוגל לשפר על-ידי מלחמה את מצבו כמלוא הנימה. כניעה זו לא תביא שלום ויציבות במזרח התיכון. כי זאת יש לזכור: אין

גורמים יהודיים מסוימים בארצות-הברית, אשר לצערנו אינם רואים את הסכנה בהידברות עם ברית-המועצות, שאליה שואף הממשל בארצות-הברית.

יש פועל יוצא מדברנו אלה, הוא אומר שאין לנו כל אפשרות לנקוט כעת יזמה חיובית בקשר לפתרון הבעיות. הצעותינו -- עד כמה שתרקמה לכת -- ולא יהיה בהן משום נקודת אחיזה לפתרון הבעיות, וכל פעילותנו יכולה להיות רק בהצרת עמדתנו האיתנה, שכל תכתיב לא יתקבל על ידנו, וכל פתרון -- אשר לא יבטיח שלום באזור -- לא יתקבל אצלנו. כבר בעבר ראינו שהסכמים של שביית-נשק, כלומר לא סופיים ולא מלאים, אשר צריכים היו להפוך להסכמי שלום, לא היוו יסוד לשלום. וזה מתוך גישתן של ארצות ערב, ומתוך כך שמדינות העולם, ברגע שהונח להן במקצת באזור הזה, השאירוהו להתפתחויות שלו ולבחי-שה של מעצמה מסויימת אשר הביאהו להידרדרות, שאליה נקלענו לפני שנתיים.

אין איש יכול לומר שהזמן איננו פועל, ואיננו יכול לפעול לטובתנו. אמנם אינני מן הסבורים שהסתלקותו של דה-גול כבר תביא לנו את הישועה. רק בני אדם תמימי מים עלולים היו לחשוב, שתוך ימים ספורים תשתנה מדיניותה של צרפת והידברות ארבע המעצמות תושפע באופן מכריע על ידי הסתלקותו של דה-גול מן הזירה הבין-לאומית. אבל עם זאת יש להניח ששינוי מסויים לטובה יחול במשך הזמן כלפינו גם מצד צרפת. יש סיכוי לכך לפחות, ואם נדע לכוון גם את מדיניותנו כלפי הערבים בשטחים המשותפים כך שגרסן פעילות עויינת, הרי אף זה עשוי להשפיע לטובתנו.

אם טוב היה בעבר שילוב ערבי השטחים בכלכלתן של מדינות אחרות, הרי נדמה שהגיע הזמן להפחית אותו ולהבהיר לאוכלוסיה שבשטחים המשותפים, כי אכן תלויים הם בכלכלתם ובמבנה חייהם הנומלי ביהשאל. אם יש באוכלוסיה הערבית חלקים מסויימים, שהם יותר שקטים, הרי אין כל ספק, שזה בא מתוך חששותיהם שמי יבולע להם. ואם נדע להחזיר גם ביתר המקומות אתה התדעיה, ואם נדע להראות להם, שלמען ניהול חייהם הנומליים זקוקים הם לשילוב אתנו ולא לקשרים עם ארצות ערב, מן הסתם יתן הדבר את אותותיה בהתייחסותם המעשית לממשל שלנו.

לסיכום, נדמה לי כי אין כאן חכם שידע פתרונות ובכוחו להמציא תרופת פלא. עמידה איתנה שלנו מתוך תקווה שהתפתחויות לעתיד עשויות להביא פתרונות, זהו מה שאנו יכולים להציע היום. יהי כאלה אשר יחשבו, שהתפתחויות אלה יבואו על-ידי מקרה עיוור. אנו מאמינים בני-מאמינים, ידעיים, כי לב שרים אף אנו בדי השם, כי יש מנהיג לכל וכי לא מקרה עיוור הוא המכוון את העניינים. אנו על אבינו שבשמים נישען ובו נבטח, שיכוון כמו לא פעם בעבר, גם בעתיד, את המתרחש בזירה הבין-לאומית לטובה ולמציאת פתרון של שלום עבורנו.

הי"ד ד. נצח:

רשות הדיבור לחברת-הכנסת אלוני, ואחריה לחבר-הכנסת אבנרי.

שולמית אלוני (המערך, עבודה-מפ"ם):

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה. כאשר אנחנו רואים את ההתרחשויות ומאוינים היטב לדברי ראש

כמובן שעם זה התברר דבר נוסף, שלא כל תועלת חשפנו את עצמנו גם כלפי עמי ערב בנכונות לווייתורים וכמעט שהומנו עמדה בלתי מתפשרת מצד האוכלוסיה כלפי ממשל, שלפי האמרת חלק ניכר ממכווני מדיניותו עומד בין כך לעוזב את השטחים ואין להתחשב בו כגורם לתקופה ממושכת.

אך גם נדמו במידה לא קטנה קולות הבלתי מתפש-רים התובעים את הכל, כי הרי גם להם אין אמצעים איך להתגבר על יזמות וזממים הצופים ועולים בהתיי-עציותיהן של המעצמות.

לנו אין ספק, כי במצב מעורפל וקשה זה לא היה מקום ואין גם מקום לווייתורים במסגרת שלנו עד היכן מוכנים אנו ללכת בווייתורים שלנו ומה הן בכלל הצעותינו.

הנוסחה, אשר תבעה משא-ומתן בין הצדדים הנוג-עים בדבר לקראת שלום, מתברר שהיתה לא רק טובה בכדי להציל את קיומה של ממשלת הליכוד הלאומי, אלא היא היתה צריכה להיות התשובה היחידה אשר מלבדה לא ייאמר כלום כלפי מדינות ערב. כי כל עוד לא היתה קיימת מצידן נכונות להכיר במדינת ישראל כעובדה קיימת, אשר זכות לה לחיות ולהתפתח באזור מתוך שלום עם שכנותיה, אין מקום לדבר על תנאים נוספים שקשורים בשלום. השאלה היא אם על-ידי רמיים מאחד גלויים ושקופים לנכונות לנסיגות לא הומנו את הלחץ, אשר לפי דעת ידעית-רב, וגם לפי תחויות די ברורות של ראש הממשלה שהושמעו לאחרונה ואף היום כאן, עומדים להפעיל עלינו.

מאז השבוע השני של חודש מארס ממשיכה מצרים בהפגזת קבועת על כוחותינו שבגדה המזרחית שבתעלה. אם בעבר לא נשמר השקט בניורה זו, הרי היא אלה או תקריות. כעת ברור שזוהי מדיניות מכוונת למטרה מסויימת, ויש להניח שהמטרה די ברורה. השליט המצרי מקווה להשפיע על-ידי פעולות מלחמתיות אלה על הגורמים הבין-לאומיים ולהפעיל על-ידי כך לחץ בזירה הבין-לאומית עלינו. ההליכים שלו ברורים למדי. היום אינם שונים הבה מה שהתרחש בדיוק לפני שנתיים. אבל לא רק מצינו אין שוני, גם מצד המעצמות אין שוני בתגובתם. כשם שאנו נענה או-תאונט לאימיו של נאצר, כך גם היום אין הוא רואה דרך אחרת בשביל עצמו, אלא גם נסיגה והחזרתם של המשקיפים. מועצת הבטחון מושתקת מול ההפגזה הלהלה ולמעשה של הסכמי שביית הנשק ואיננה נוקטת צעדים כלשהם. רוסיה איננה מתחשבת כלל בדיווחיהם של משקיפים אוניקטיביים ומפנה גם היום את כל לחצה ופעילותה הבין-לאומית נגדנו.

אלא שבעזרת השם מצבנו כיום אחר לגמרי מאשר היה לפני שנתיים.

כמיהתה של ראש הממשלה, הגברת נולדה מאיר, וכמיהת הציבור כולה, שנדע לעמוד מול לחצים, ושלא נסתבך יתר על המידה גם במלחמת העצבים המופעלת כלפינו, יש לה רקע ובסיס ויכולה להיות לה גם תהודה מתאימה. אלא שעלינו להיות גם מציאותיים בהעמדת הדברים. יתר מדי עשינו למען השקטת או אף הרדמת דעת הציבור שלנו בעבר. השתמכותנו על החלטות מועצת הבטחון בעבר לא הוזה את הדברים. לעומת זאת, היא הדיימה במידה מסויימת את דעת הציבור במדינה, ומה שיותר גרוע -- אף השפיעה על עמדת

הממשלה, נוכחים או לדעת שגם אלה, הרוצים עדיין לקוות, מגיעים למסקנה שכמעט כבר אי אפשר לקוות אותה תקווה גדולה שהנה השלום עומד בפתח דלתנו. ובכן, שנתיים לאחר שהוקמה ממשלת הליכוד הלאומי, ושנה וחצי לאחר שנתקבלה אותה החלטה בגונה וטובה — שחבל שיתנו לה פירושים רבים מדי בקרב הציבור — והיא שאנשי האזור יתרו את בעיותיהם בעצמם, במשא-ומתן ישיה, לא שמענה דממה לי, מממשלה זו כי קיבלה החלטות נוספות לטווח ארוך בתחום זה. והרי היא הכירה במציאות שהשלום אינו מאחורי הדלת. לא ראוי לא מחשבה ולא פעולה נוספת באותם תחומים שאנחנו יכולים, אולי בתחום האזור שלנו, להתחיל לחפש את הפתרון ואת השלום. ואין פלא. די לנו לעמוד על ניגוד התפיסה שבין דברי חברי הכנסת בן-אליעזר לדבריו של חברי הכנסת חזן, כדי להבין שמה שקורה הוא זה, שהממשלה היום, לאחר אותה החלטה חשובה העומדת בעינה, המדיניות שלה אינה אלא בבחינת תגובות למעשים של אויבנו ושל האומות. זה מין משחק טניס כזה, שהצד שלנו לעולם אינו נותן את הכדור הראשון, אלא תמיד זורקים לנו את הכדור. ואפילו שחקן מצויין, השולט היטב במגרש, אין זה מוזקו כאשר איננו יכול לתכנן את מהלכיו כראוי וביזמתו שלו.

במה הדברים אמורים? אם אנחנו אומרים שכאן, באזור שלנו, צריך לפתור את בעיותינו, ואם מצד שני אנחנו יודעים שלא מחר, לא מחרתיים ולא בעוד שנה, נהיה יושבים לשולחן הדיונים, הרי שאנחנו חייבים להתחיל ולהחליט לפתור בעיות מסוימות שהן כן בתחום שלנו. אנחנו משתעשעים במלים ובאמונה: שיחידנו שטחים, אבל בעת זעונה אחת אנחנו גם בבחינת כובשים לאוכלוסיית שטחים אלה. אנחנו בבחינת כובשים, גם אם מעולם לא רצינו בכיבושים. כי בשטחים אלה יש אוכלוסייה, וגם אם אנחנו כובשים נוחים וטובים, הרי לגבי אותה אוכלוסייה אנחנו כובשים ולא משחררים. ואין כובשים נוחים וטובים. המצב כיום הוא, גם אם לא רצוננו, שאנחנו הממשלה האחראית לשטחים אלה, ואי אפשר להגיד: שיחידנו וקעת נחכה. זאת יכולנו להגיד לפני שנתיים, כאשר חשבנו שאפשר להכות וכי משא-ומתן לשלום יקדים לבוא. אבל היום איננו יכולים להגיד: נחכה, שכן אנחנו הממשלה האחראית באזור הזה. התנועה, שאני גדלתי בה, ידעה את המלה "כיבוש" לצרכים של כיבוש עבודה וכיבוש השממה, לא כיבוש שטחים, אפילו לצורך שיחוד מבחינת זכויות היסטוריות. ואם אנחנו יושבים באותם שטחים כממשלה, השולטת בעל כורחה על אוכלוסייה הנמצאת שם, הרי שאנחנו אחראים למה שקורה שם. ואם אנחנו אחראים לאוכלוסייה הזאת, משמע שאפילו אם אין הממשלה מחליטה על שום מדיניות היא מבצעת שם מדיניות יום יום, גם באין החלטה, מפני שיש מעצת משיכה של בין קטבים כמקבילית כוחות אשר חוששים להביאה לקרע.

שר הסעד י. בורג:

יש גם מפלגות כאלה.

שולמית אלוני (המערך, עבודה-מפ"ם):

תשאיר את ענייני המפלגות למפלגות. אבל הן בתחום שלהן, חייבות להחליט בממשלה.

אם כן, אם אנחנו איננו קובעים מדיניות על-ידי

אברהם טיאר (המרכז החפשי):
 הליכוד מתבטא בחוסר ליכוד.

שולמית אלוני (המערך, עבודה-מפ"ם):

למרות רגשות אמוציונליים עמוקים, למרות התחושה ההיסטורית העמוקה, לא נוכל להתעלם מדיאלקטיקה מסויימת, מיציה מסויימת שנוצרה בארץ הזאת, זו המתבטאת בקיומו של ישוב ערבי רצוף ומאוכלס באוכלוסייה צפופה והומוגנית באזורים מסויימים, עם תודעה עצמית משלו? אמת, אין לו היסטוריה בת ארבעת אלפים שנה, אבל יש לו בית, יש לו חצר, הוא נולד שם, ויש לתושביו שפה ותרבות משותפים. כל אלה נוצרו, למרבה הצער, נתן דיאלקטיקה והתנגשויות אתנה. הם קיימים שם, וזהי עבודה.

אנו אומרים: אנו נדאג לשלום ולסדר בשטחים האלה, אבל את ענייניהם הפנימיים הם ינהלו לבדם. אם אנו צריכים לשבת שם במשך תקופה ארוכה יותר, מי ינהל את העניינים לבדו — האם הנבחרים או הממוזגים, שמונו על-ידי שלטון שאינם מכיידים בזכותו על המקום הזה? האם ירדן, אשר ייבשה במשך עשרים שנה באותו אזור ככובש, היא המדינה שאנו חייבים לשמור על המינויים שלה, הבחירות שהיא ערכה? האם אלה יהיו המינויים שנכדי בהם? אולי מתוך מחשבה לטווח ארוך ומתוך רצון לפתור את הבעיות באיזור

חוברת כ"ד, ישיבה שצ"ו

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (אלוני, מאיר, אליעד, כהן-צידון, נצר) —

פליטים אלה. זהו, כאשר הפליטים נמצאים כאן, בלא שניצלנו את ההזדמנות הזאת במשך 20 שנה, שוב אי אפשר לשבת באפס מעשה ולהסתפק באפולוגטיקה.

קראת דינים-וחשבונות שהוכנו ולא הובאו לדיון. נפגשתי, כמו אחרים, ואולי פחות מאחרים, עם אנשים מארצות שונות, זהשאלה האחת והבוערת ששאלה בפהם היתה: מדוע הפליטים אינם חוזרים לארץ-ישראל, מדוע אינם חוזרים לבתיהם? אילו ידענו להסביר את התופעה של נדידת עמים שנקלטו באירופה עצמה...

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
הסברנו זאת.

שולמית אלוני (המערך, עבודה-מפ"ם):

תראה את החוברות ששלח משרד החוץ לאחר מאמצים רבים ותראה מי קורא אותן ואם הן בכלל קריאות. האם זה נקרא "הסברנו"?

אולם כאשר אנו חוזרים על הטיעונים שלנו כלפי האחרים, שוב אי-אפשר להסתפק רק באמירה, שכאשר יבוא השלום נהיה שותפים במשא-ומתן לפתרון כללי של הנושא ונהיה נכונים לתרום מן הידע שלנו בתחום זה. כאן חייבת להיות החלטה כיצד אנו רואים את הגדה זאת וישובה; ואנו חייבים גם להיות הראשונים שיעשו למען ישוב הפליטים, היושבים במחנות ובישובים שבאיזור הגדה — ליוזם לפחות התחלה, כמה ישובים, להראות שאפשר לעשות. אז יהיה צידוק לתביעה של קליטה על-ידי אחרים. בעניין זה לא עשינו דבר, ואנו גם משהים זאת אולי מטעמים של חילוקי דעות שיש בינינו על עתיד הגדה.

נדמה לי שבנושא זה של ההתייחסות שלנו לעם, היושב לידנו, לא מספיקים בשלב זה רק דיונים; אני חושבת שבאיה ש הוא פרום חייבת להיות הכרעה — לא על גבולות ולא על מפה, אלא כיצד אנו רואים את העם היושב לידנו, האם אנו יחד אתו מהווים מדינה אחת? לחבר-הכנסת תמיר יש קומביניציה מקסימה. הוא אומר: יוקם איזור שיהיה מאוכלס, שתהיה לו נציגות בכנסת לא לפי גודל האוכלוסיה אלא לפי שטח. זאת אפשר לעשות אולי בביאפריה, שם העמים אינם מתעניי-נים מה חוקה. אפשר לעשות זאת אולי באיה שהיא מקום רחוק, אבל כאן, גם כלפי עצמנו וגם כלפי העולם, אנו נמצאים מאחורי חלון של זכוכית. אם יש מי שחושב שכל השטח הזה יהיה מדינת ישראל עליו גם לדעת, שאנו חייבים לתת את מלוא הזכויות לאוכלוסיה הער-בית. אם אנו מדברים על מדינה יהודית, נצטרך להתליט שאנו מכירים בקיומו של עם נוסף היושב פה, שיהיה אוטונומי באחד הימים. בהתאם לכך יש לנהל את השלטון, לכונן את עירוד האוטונומיה באותו מקום, את הפנייתם וישובם של הפליטים באותו מקום.

דומי שאלה צעדים ראשונים לקראת מה שאנו קוראים ואומרים, שמדינת האיזור תפתורנה את בעיית-הן. אנו נתונים בקונפליקט עם המדינות שמסביבנו, שהדגל שלהן — בעיית פלשתינה, והפלשתינאים רובם נמצאים אתנו כאן. דומי שבכך אנו יכולים לתת לקראת פתרון אפשרי.

הי"ד ד. נצר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אברני, ואחריו לחבר-הכנסת מיקוניס.

הזה, עם העם שאנו חיים עמו, אולי יש לתת להם אפשרות לבחור במנהיגות שלהם? — אינני יודעת. יכול להיות שאחרי שנחשוב על עניין זה נגיע למסקנה הפוכה, אבל האם יש פרום שחושב על כך? האם יש מי שמטפל בדברים האלה?

יכול להיות שלא זו היא הבמה שמעליה אפשר לתת תשובות בנוסח: כך החלטנו, אלה הציפיות לעתיד, ועל כן ננהל היום מדיניות זו או זו בשטחים. לשם כך קיימת ממשלה, שאפשר לדון במסגרתה, על מנת שהדיון לא יהיה פתוח ופרוץ לכל רוח. אם שם לא מקיימים דיון על מדיניות מתוך כוונת לעתיד...

ראשי-הממשלה ג. מאיר:

מניין הבטחון הזה שאין דיון, שאיש איננו יודע מה נעשה בשטחים, שכל אחד עושה שם על דעת עצמו? אפשר לעשות דברים מתוך אי-ידיעה, אבל בכל זאת יש לכך גבול...

שולמית אלוני (המערך, עבודה-מפ"ם):

כדאי היה לומר מה שאמרת כדי לשמוע את ההערה שלך. אם כך, לא ברור לי מדוע מנהלים שרים, שהם חברים באותה ממשלה, את הדיון בנושא זה על במות פומביות? אותו יזכות על הנושא אם לשלב או לא לשלב וכיצד לשלב, אם להעביר פועלים או לא להעביר...

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

חושבים על כך. הדברים אינם כל כך קלים ופשוטים.

שולמית אלוני (המערך, עבודה-מפ"ם):

חושבים על כך... כיצד אתה חושב על כך, כאשר מצד אחד אתה שומע שיש לראות את המקום כבית שלנו שיש להקים עליו היאחזויות וישובי קבע, ומצד שני, המחשבה אולי חייבת להיות בכיוון הקמת התיישבות של פליטים ערביים שצריך לעקור אותם ממקומותיהם ולהושיבם בתוך הישוב הערבי?

שלמה כהן-צידון (המרכז החפשי):

גם זה וגם זה, אלה שטחים נרחבים.

שולמית אלוני (המערך, עבודה-מפ"ם):

אני חושבת, בניגוד לכמה הערות שנשמעו כאן ובנוסף עליהן, שבמשך עשרים השנים שהפליטים הערביים לא היו תחת שיפוטנו, כאשר כל העמים הפכו את בעיית הפליטים לעקב אכילס של מדינת ישראל, לא ידענו אנו להפעיל את ידידנו ולהפוך אותם, בשאלת הפליטים, לדוברים שלנו, התובעים, שהמדינות הערביות חייבות לקלוט אותם. בעניין זה נפלנו בפת של ניהול משא-ומתן על פי צויים. לא הבהרנו לידיים שלנו כי במאה העשרים — אני בכוונה מביאה דוגמאות מן המאה העשרים — היו העברות של אוכלוסיה באופן חד-צדדי ורב-צדדי כמעט בכל ארצות אירופה. יש לי כאן מספרים בנוון, אבל זמני איננו מרשה לי לפרטם. מארצות ערב עצמן יצאו 4.5 מיליון אירופאים במשך 20 שנה. לא הצלחנו לגרום לכך, שהמדינות שעצמן קלטו אוכלוסיה יהיו לנו לפה בעניין זה של קליטת הפליטים על-ידי הארצות הערביות, שיש בהן מחסור בידיים עובדות. לא הבהרנו את הצורך שהארצות הערביות תקלוטנה

את צה"ל באמברגו עולמי על נשק? האם אתם מוכנים ברצינות לעמוד מול התערבות צבאית סובייטית, בהכשר של מועצת הביטחון, אם יהיה ברור מראש שהאמריקאים לא יחושו לעברתנו? האם מוכנה המדינה למצור ממשי של נפט וחמרי גלם?

אני מאמין בעם הזה ללא כל סייג. עם נהדר הוא. זהו עם המוכן לכל קרבן - בתנאי שיאמין כי הדבר חיוני לקיומו. לקיומו - ולא לקיום הנהגה עקרה. העם הזה מוכן להקריב קרבנות - אפילו הקרבן הנורא של חיים צעירים מדי יום ביומו. אבל העם הזה שואל שאלות, והעם הזה רוצה תשובות.

והעם הזה שואל: אם ברור לכם לחלוטין כי בעוד שלושה חודשים, או בעוד המישה חודשים, אתם תקבלו את ההסדר של המעצמות מחמת לחץ, מאונס, אחרי התנגשות כושלת וחסרת-שחר, ותיאלצו או לוותר ויתוריים מפליגים מבלי לקצור שום יבול של רצון טוב ומציאות שלום - מדוע לא נעלה על דרך ההסדר היום, מתוך זימתנו שלנו, באופן שההסדר שיושג לא יהיה תכתיב מבחוץ, אלא פשרה מבפנים?

כבוד היושבת-ראש, ידועה תכנית השלום שלנו, הרחוקה מן ההסדר הכפוי כרחוק מזרח ממערב. אנו מאמינים כי גם בשעה מאוחרת זו יכולה היתה ממשלה אחרת להגיע להסדר עם האומה הפלשתינית, ואולי אפילו עם חלק מארגוני החבלה, הסדר שיבטיח את ריבונותה, שלמותה ושלומה של מדינת ישראל. אני אומר זאת במלוא האחריות, ואני יודע על מה אני מסתמך.

אולם ממשלה זו אינה מוכנה לכך, אינה מסוגלת לכך, אינה מסוגלת לשום מיבצע שלום עצמאי ויוזם. לכן - לכן לא יהיה לה מנוס מהסדר המעצמות.

וכאן נאמר דברים מפורשים, שאינם משתמעים לשני פנים: שלום טוב עדיף מהסדר רע, אבל הסדר רע עדיף ממלחמה טובה.

הצו הראשוני הוא להשתיק את התותחים, לשים קץ לקרבנות, להחזיר את הבחורים הביתוה, אם ניתן הדבר לעשות תוך שמירה על בטחון המדינה.

לכן אנו קוראים לממשלה שלא לפסול מראש את זימת המעצמות, אלא להתייחס אליה בחיוב עקרוני, ובנכונות לשיתוף-פעולה, כדי להשפיע על מהלכה ולהביא טיח כי ההסדר הסופי שיושג יהיה תואם את האינטרסים החיוניים של ישראל.

באופן מיוחד חייבת הממשלה לתבוע - מתוך ראייה לטווח ארוך - כי בדיונים להשגת הסדר זה ישתופו נציגי האומה הפלשתינית, וכי אומה זו תהיה שותפת להסדר (כיום המצב הפוך, וכמעט פרדוקסלי: ממשלת ישראל וארגוני החבלה הפלשתיניים הם שני הגורמים העיקריים המתנגדים להסדר המעצמות, ובאותה שעה אין ממשלת ישראל מסוגלת להגיע לכלל הידברות עם הגורם השני הזה, מפני שאינה מוכנה אף להכיר בקיומה של האומה הפלשתינית).

ברור שהסדר מטעם המעצמות, על-פי עקרונות החלטת מועצת הביטחון, אינו בגדר תמוזה לשלום אמיתי, - אף כי כולנו היינו מאמינים שהגיעו ימות המשיח, אילו היו עבד-אל-נאצר והמלך חוסיין מציעים לנו הסדר זה בארבעה ביוני 1967. שלום אמיתי יכול לבוע רק מפתרון בעיות-היסוד של ההתנגשות בין מדינת ישראל והאומה הפלשתינית, בהידברות ישירה.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה. עד מתי תנסה ממשלה זו להעלים מן הציבור את האמת? עד מתי תנצח על מערכת של שטיפת-מוח טוטאלית, כדי להסתייר את המציאות המדינית, שסימניה גלויים לכל שעניינם לו לראות?

אנו הולכים לקראת הסדר כפוי מטעם שתי המעצמות. תוך שבועות אחדים נעמוד לפני תכתיב ברור של וושינגטון ומוסקבה, ויבקע את תנאי ההסדר ואת אמצעי הכפייה להפעלתו. תוך חודשים שלושה נתקבל במועצת הביטחון החלטה המחייבת את מדינות המרחב בביצוע ההסדר. תוך שלושה ארבעה חודשים נעמוד לפני סנקציות של האומות המאוחדות והמעצמות, כגון אמברגו על נשק, בלוקאדה ימית, אמברגו על נפט.

אני אומר דברים אלה על סמך ידיעות מוסמכות ביותר. יודוע לי שאינפורמציה כזאת הועברה באורח מוסמך לידי ראש הממשלה ולשרים בכירים אחרים. והנה היום, במקום לשמוע ביקורת עצמית והצעות לפעולה, אנו שומעים מקהלה של דיבורים ריקים, בלי קשר לשום מציאות.

כבוד היושבת-ראש, כיצד הגענו עד הלום? כיצד נהפכנו תוך עשרים ושלושה חודשים ממדינה עטורת-נצחון, אהודה על רוב העולם, בעלת אופציות מדיניות בכיוונים רבים, למדינה שאין לפניה אלא הברירה בין ביזוד טוטאלי ובין כניעה לתכתיב?

ראש הממשלה עומדת כאן כמקוננת, מאשימה את כל העולם ושוקעת בתהום של רחמים עצמיים. כנסת זו, השותפת לאחריות הממשלה, חזרת על הקינה הלאומית במקהלה מדברת, ותורמת את תרומתה לשטיפת המוח הכללית.

אתם דומים לנער שהרג את הוריו והמבקש רחמים מפני שהוא יתום. ההיסטוריה נתנה לנו שנתיים. העולם הניח לנו במשך שנתיים לפתח יזמה מדינית שתאמה את האינטרסים שלנו. במשך שנתיים היינו חפשיים לתרגם את נצחוננו הגדול למציאות של שלום: להגיע להסדר עם האומה הפלשתינית, שעמה נמצאנו לפתע פנים אל פנים, להמיר שטחים בשלום-אמת, לחזור מרצוננו ועל-פי התנאים שלנו מקווי חיות של מלחמה, שהופסקה זמנית, לגבולות בטוחים ופתוחים.

ההודמנת ההיסטורית הזאת לא נוצלה. בשביל ראש הממשלה האומה הפלשתינית פשוט אינה קיימת. הנצחון הגדול בזובו לחלוטין. הלהט הנחלני לסיפוח שטחים, הרומנטיקה המיוזפת של "גלגלת אבות", העקשנות לקיים משטר כיבוש, האמונה שאפשר לשטות בכל העולם - כל אלה העבירו את הממשלה הזאת והקודמת על דעתן. יצרנו לעצמנו גן-עדן של טפשים בלינו שנתיים בשכרון של אשליות. ועתה מגיש לנו העולם את החשבון.

הממשלה הזאת הכניסה את עצמה למבוי סתום. עתה אין לה הכוח הנפשי, ובוודאי לא התבונה, לעצור בדרכה ולעשות את חשבון-הנפש. כל צעד נוסף בדרך זו מכניס את המדינה עוד יותר עמוק לתוך המבוי הזה, ויקשה עוד יותר את הדרך בחוזה. הנאום של ראש הממשלה, נאום שהצטיין בחוסר תכנה היה צעד קטן נוסף קדימה לתוך המבוי הסתום הזה.

מה אתם מתארים לעצמכם? איפה תעמדו בעוד שלושה ארבעה חודשים? האם אתם מוכנים לסבך

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (אבנר, נצר, מיקוניס) —

שלום של ישראל, שתהא מסוגלת לסתום פיות אויבים ומקטרגים, ולהוכיח לכל כי בעוד הצד הערבי טוען לנסיגה ללא שלום, טוענת ישראל לשלום שבמסגרתו ייקבע עניין הנסיגה לגבולות מוכרים, בטוחים ומוסכמים. במידה ששמענו וקראנו את עמדתה של ראש הממשלה, את עמדות שר החוץ ושרים אחרים בעלי גישה ריאליסטית בממשלה, הרי מסתבר כי נאום זה, על דעת הממשלה, הוא ביטוי נוסף לשיחוק של "ממשלת הלי-כד" בעיניים של מעדיפי השטח על שלום בתוכה.

חברי הכנסת, דווקא לאור החמרת הפעילות הצבאית של הכוחות הערביים הסדירים והבלתי-סדירים, ודווקא לאור התגברות המתח, גם במערכה המדינית, בעקבות התייעצות ארבע המעצמות — צריך להישמע קול שלום מישראל צלול ביותר, המושתת על הבטחת היכויות הלאומיות הצודקות של שני הצדדים. גישה רצינית היתה צריכה להדריך את ארבע המעצמות להפעיל את השפעתן למען קירוב הצדדים בסכסוך והפגשתם לשיחות על כיוון שלום צודק ויציב. במקום זה הן דמת בנייהן, אולי בעיקר, על הסדרים ביני לבין עצמן, מאחורי גבם ומעל לראשם של עמי ישראל וערב. גם אם נניח שלחלק מארבע המעצמות האלה כוונות טובות לטובת הפגת המתחויות באזורנו, הרי אין כוונות או "המלצות" מצדן יכולות לשמש לא תהליך, ועל אחת כמה וכמה לא תכתוב, להיבירות ולשלום ישראלי-ערבי. רצון טוב מצד מעצמות אלו או אחרות, זה הוא קיים ומופיע, יכול לשמש רק תוספת להסכמי שלום הסדרי בטחון בין ישראל וערב, אך לא לבוא במקומם.

אמנם העלתה ראש הממשלה כמה הגדרות, אשר לדבריה — ואני מצטט — "הולמות את עקרונות השלום המקובלים והמתגשמים בכל מקום בעולם בין מדינת המדינות ביניהן יחסים הדדיים תקינים". אך האם לא כוה הוא המצוי ביחסים הישראליים-ערביים? האם לא קיים "ייוחד" ברור מאוד ואממל מאוד ביחסים אלה, המחייב התייחסות מיוחדת וקונקרטית? האם אי-איי-כור בעיה כזאת כבעיית הפליטים, למשל, המופיעה גם בהחלטת מועצת הבטחון מיום 22 בנובמבר 1967, תורם משהו לקולת של ישראל, למעמדה של ישראל?

מפלגת הקומוניסטית נשארה איתנה בדעתה כי לטובת ישראל ויכויו שלום יש לשלב כוונות הגנתית במסכת עקרונות, ללא פירוטים, כמסד לשלום צודק ויציב בינינו לבין הערבים. זאת, ראשית.

שנית, כל עוד אין נכונות מן הצד הערבי לשלום עם ישראל, אין מקום לנסיגה מקווי הפסקת האש. אך עם שברית הסיכוי הזה לשלום ולהשלמה עם זכות קיומו, מהיה מומנם לסגת מקווי הפסקת האש אל גבולות מוכרים ונבטוחים, שישכסם עליהם האדדי במסגרת הסכמי השלום, שבסיס נאות להם יכלה לשמש החלטת מועצת הבטחון מיום 22 בנובמבר 1967.

שלישית, שאלת השטחים המוחזקים והעם הערבי הפלשתינאי היושב בהם צריכה למצוא את פתרונה החיובי בניגוד למדיניות של "שב ואל תעשה". פתרון זה, שהעליו אותו מיד אחרי מלחמת ששת הימים, שהיה אחד המחבלים הקשים של הממשלה במשך כשנתיים, אמרה, שכדי לבמת יחסי כבוד ואמון הדדי על בסיס צורך בינינו לבין העם הערבי הפלשתינאי, במקום יחסים של כובשים וכבשים, צריכה הממשלה לאפשר להם הקמת נציגות ערבית לאומית, אשר עמה תיכנס

אבל ההסדר המוצע של המעצמות יכול להוות רק שלב-ביניים. הוא יכול לעצור את ההידרדרות הבטחונית, לחסוך בחיי אדם שאין להם תמורה, להביא לידי הסדר הבעיות הבעורות, ולתת לעמי המרחב שהות להגיע לפתרון הסכסוך.

דרך זו מזבילה ממלחמה להסדר, ומן ההסדר היא צריכה להוביל לשלום.

אנו מאמינים, כבוד היושבת-ראש, כי עליונותו של צה"ל, עליה יש לשמור מכל משמר, מאפשרת לישראל להראות יוזמת אלו, ומהווה ערובה עליונה לבטחון המדינה בדרך לקראת רגיעה, הסדר ושלום.

הי"ר ד. נצר :

רשות הדיבור לחברי-הכנסת מיקוניס, ואחריו — לחברי-הכנסת גבראל כהן.

שמואל מיקוניס (מק"י) :

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. דיון זה עומד בסימן האש הרצופה בתעלת סואץ ובאזור הירדן, וכן בסימן המהלכים החדשים במערכה המדינית. הקשורים בשיחות של ארבע המעצמות. אין חולק על כך, כי עם כל הכאב — כאב הפרט וכאב הכלל — על הקרבנות הקורים, הרי מאוחדים כולנו בהבנת הצורך החיוני להם — שיק בהגנת קווי הפסקת האש, ובהדיפת כל התקפה עליהם. אך אין להתעסק מכך, כי דאגה גוברת והולכת מקוננת בלב המוני העם לאור אולטי-היד המדינית של הממשלה, לאור המבוי הסתום שאליו נדחק המשבר הישראלי-ערבי. אין העם מרגיש שיש לממשלה מחשבה ברורה למוצא ממבוי סתום זה. מעמדה של ישראל במערכה המדינית הוא המדאיג את המוני העם.

השנתיים שעברו מאז מלחמת ששת הימים הוכיחו כי ממשלת "הליכוד הלאומי" לא היתה מסוגלת להגיע עד היום להכרעות חד-משמעיות בשאלת המשבר הישראלי-ערבי, שיתאמו הן את רצון השלום של העם והן את רצון השלום של יחידיו בעולם, גם אם אין עדיין היענות לשלום מן הצד הערבי. בקשיים גדולים, ותוך הפגיעות קשות מבכנים, הצליחו של שר החוץ ותומכיו בממשלה לחזק ולקדם בשלב זה או זה את המרכבה המדינית של ישראל מנקודת קפאון, תורפה והתנכלויות חמורות. אך לכלל קונצפציה שלמה של הצעת שלום ישראלית לא הגיעו הדברים עד היום, מכיוון שדוברי "תנועת ארץ-ישראל השלמה" וה"סיפוחיסם" בממשלה, המעדיפים שטח על שלום, בלמו כל נסיון בכיוון זה.

באחד הראיונות האחרונים העלה שר החוץ את הרעיון שיש לבטח בעת הזאת את עקרונות השלום של ישראל. נאומה של ראש הממשלה, הגברת גולדה מאיר, הכיב בנקודה זו דווקא. בנאומה של ראש הממשלה היה יוכוח ענייני, שקט, נכון ובנון עם שליטי ירדן ומצרים. בנאום זה היו רמזים שליליים כלפי היומרה של התייענות ארבע המעצמות. בנאום זה היתה אוהרה נכונה לאלה מדידי ישראל, הנאחזים ברצינות בכל דיבור מן הצד הערבי על "הסדר מדיני" מבלי לתהות על תוכן הדברים, על משמעותם הממשית. בנאום נמתחה ביקורת נכונה וקולעת על סירובם של שליטי ארצות ערב להיענות לצו העיקרי, לאינטרס הראשי של עמי ישראל וערב שהוא — השלום, ההכרה ההדדית. ראש הממשלה דיברה על "שלום של אמת וכבוד לשכנינו ולנו". הליקוי היסודי, לפי הכרתנו, בנאומה היה העדר מסכת עקרונות-

של רגיעה יחסית, כנראה בשל ההישגים בתמיסת רשתות החבלה ומסיכות שונות אחרות; ועומים בלבנון, על המשמעות הפוליטיות הקונסטרוקטיביות שלהם; בירדן - אי-בהירות באשר למשולש היחסים הוסיין - ארגוני הטרור - הצבא העיראקי, וכל אלה בהקשר למצרים ועיראק; אי-בהירות בקשר ליצירת החיות המזרחית; בדידותו של הוסיין ביזמתו לגיסוח מתוך קבל העולם; סוריה חזרת לזירה ביתר אקטיביות, לאחר שהתעוררה, כנראה, מן ההלם של התבוסה במלחמה, לאחר ההפיכה השקטה; והתבססות מסוימת בדעת הקהל בעולם של תודעת קיום הגורם הפלשתינאי הערבי, ולצערו, לעתים דווקא בגילוייו הטרוויסטיים; התמורות בממשל הצרפתי שאנו חושים רק את ראשיתן; ועוד ועוד תמורות הקשורות במהלכן ובמצבן של המעצמות הגדולות, ארצות-הברית וברית-המועצות, כל אחת לחוד וזו מול זו, כאשר אחד הגלויים הבלוטות הוא - אולי הפגנה מחדשת של הפרובלימטיקה של הסייגים - להפעלת כוח של המעצמות הגדולות, כפי שנתגלתה שוב בהתרחשויות ליד קוריאה, מצד אחד, ובארצות הגוש המזרחי האירופיות, מצד שני.

התפתחויות אלה ואחרות משתלבות זו בזו ויוצרות את תמונתנו הפוליטית, התמונה שאנו חיים בה וזולה או ניצבים. ומתוך כל אלה אתיחס לשניים שלושה נושאים בלבד. ואצטרך, בלית ברירה, להפריד אותם מהקשרם ומתוך כך לטפל בהם טיפול מקופח ומקפח.

ראש לכל - הישחות בני-יורק ובוושינגטון ועמד-תנו כלפינו וכפי ארצות-הברית ובריטניה בעיקר.

חברי הכנסת, לא היה זה סוד שיש רצון אמריקני להידבר עם ברית-המועצות. לא היה רצון אמריקני כזה למחרת מלחמת ששת הימים. זהו רצון קיים ולגיטימי וקשור במכלול היחסים והבעיות של ארצות-הברית בעולם, ובתוך כך בעיות המזרח התיכון, וברקע לו נמצא גם הרצון של דעת-הקהל בארצות-הברית. זהו רצון, ששכחוא מביא להידברות בנתונים מסוימים, יש בו סכנות לא מעטות לגבינו, ואנו ערים לכך, ובנות-נים אחרים זהו רצון שיכול להביא גם ברכה.

אבל חברי הכנסת, ביצירת פורום ארבעת הגדולים יש כמה חידושים עקרוניים ואלמנטים פרוצדורליים, שעוררו אצלנו חששות מוצדקים ואשר הוכחו מהר מאוד כמוצדקים. קודם כל, זהו פורום רשמי, גם אם הוא חשאי, וגם אם חלק מחבריו, ארצות-הברית ובריטניה, מכריזים שאין המדובר בשיחות שבינא לדי החלטות או לזי החלטות שיבוצעו בכפייה, ואין לנו סיבה שלא להאמין לכך. משהו בכל זאת מעורר אסוציאציה של מדיניות נוסח יאלטה, ולא במקרה נתעוררו חששות בעקבות התארגנות הפורום הזה לא רק אצלנו אלא גם במדימת קטנות ובינמיות אחרות.

ושנית, זהו פורום שיצר "vested interests" לגבי עצם המשך קיומו. נוצר אינטרס, ובעיקר במדינות שיש בהן דעת-קהל חפשיה, שהשיחות לא ייכשלו, וכשנוצר אינטרס מסוג זה, נוצר פתח לתכנסנות סוביי-טית. כי לא הרי החשש מכשלון כנס פורמלי כהרי כשלון שיחות זי-צדדיות לא-פורמליות.

קשה לי להבין, חברי הכנסת, מדוע נכשלה ארצות-הברית במהלך הזה ולא הסתפקה בשיחות זי-צדדיות לא-פורמליות וחפשייות, שממלא אלה הן השיחות הקובעות. כשאני אומר "קשה לי להבין", אני אומר

הממשלה במשאי-ומתן על כל הבעיות הטעונות פתרון, על יסוד עקרונות זכות ההגדרה העצמית ודו-קיום בשלום.

רביעית, במסגרת יחסים אלה, ואף לפני כיוונם, יש להתחיל בשיקום הפוליטיים בשטחים, על-ידי הקמת ישו-בים ושיכוונים, שיתרמו גם לתעסוקה ולפיתוח וגם ליחסים חדשים של שווים עם שווים לטובת הפתרון הכללי של הבעיה הארץ-ישראלית. לדעתנו, תכנית כזאת יכולה לשמש מחסום רציני נגד תכתיבים מצד ארבע המעצמות.

ברור הדבר, כי אין זה פותר את כל בעיית היחסים הישראליים-ערביים, אך גם הפתרון החלקי המוצע עשוי לקדם פתרונות נוספים בעתיד, שיתרמו בידל להיווצרותו של מצב, אשר ימנע מלחמה חדשה ערבית-ישראלית.

אינטרס השלום ועתיד השכנות הטובה בין ישראל לערב, בין עם ישראל לעם הערבי הפלשתינאי, תובע לדחות בכל התוקף את המסע ההיסטרי למען סיפוח השטחים המוחזקים, והחרס כל בסיס להידברות ולשלום ישראלי-ערבי. מסע זה של "תנועת ארץ ישראל השלמה" מסתייע, כידוע, בשרי גח"ל בממשלה.

יש לנו ולאחרים בממשלה ובציבור ויכוח נוקב עם שר הבטחון משה דיין, המפתח פאטאליסם של מלחמה בלתי-נמנעת בין ערב לישראל, והשווקד בזמן האחרון על גיש תזמכים לרעיון המזיק של החלת החוק הישראלי על השטחים המוחזקים, על מיוזם בכלכלה הישראלית, תוך שלילת זכות האזרחות מתושביהם הערביים. גישתו זו של שר הבטחון היא למעשה סינתי-זה של סיפוח ואפארטהייד כאחד; היא נוגדת את רוח עמנו ואת האינטרס החיוני של עמנו - בישראל קודם כל, אך גם בארצות אחרות. גישתו של שר גח"ל ושל שר הבטחון עלולה רק לסייע לסרבני השלום הערביים, לאותם החוגים הערביים - וארגוני הטרור בכלל זה - המשתעשעים באשלויות על חיסול מדינת ישראל.

ולסיום, חברי הכנסת, קשה הוא לבלתי נשוא גם העומס הכלכלי והפיננסי המוטל עלינו והמתחייב מצד-כי הבטחון והמערכה המדינית גם יחד. דרישתנו מן הממשלה היא, כי תפסיק את מדיניות העשרת העשירים והטלת מידב העול על השכירים ושכבות העם הנחשלות מבחינה כלכלית. המודאל של עמדת ישראל במערכותיה הכבדות תובע לקבוע מיד מדיניות של חלוקה צודקת של עול המיסי ונטל הוצאות הבטחון בהתאם ליכולת הממשות של האזרחים. לא ייתכן שבמצב הנתון יוסיפו בעלי ההון להתעשר, ואילו הפועלים וכלל השכירים יהיו נתונים להקפאת השכר והתנאים הסוציאליים.

הז"ר ד. נצור:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת גבריאל כהן.

גבריאל כהן (המערך, עבודה-מפ"ם):

גברתי הישבת-ראש, כנסת נכבדה. מאז הדיון הקודם בשאלות מדיניות החוץ והבטחון, פועלים בזירה הפוליטית גורמים רבים נוספים: שיחות הארבע והשתיים בניו-יורק ובוושינגטון והשלמתיהן; שלב חדש בחיות התעלה ומצרים כשחמד גיסא - התחממות התעלה והרגשה של כניסה למסלול מאורעות ללא נסיגה, ומאידך גיסא - התבצרותו הטובה; וכל אלה על רקע התמוטטות, למיטב הבנתי, כלכלית וסוציאליית והרגשת יאוש במצרים ותנודות במצב בשטחים המוחזקים. לאחר תקופת תסיסה אינטנסיבית אנו שרמייס במצב

מכל מפלה במלחמה. ואני אומר זאת בצעה, בצער רב. זה שוב יצד מצב של אי-יכולת ליצור דיאלוג לוגי המתבסס על מערכת מושגים שווים. והלך-רוח זה בוודאי מונח ברקע למתרחש כעת במצרים ובתעלה, וגם על כך אין לנו אלא להצטער. אבל הלך-רוח כזה, ב-"state of mind" כזה של עם ומנהיגות כל דיוני ארבעת הגדולים ושני הגדולים אינם רלבנטיים.

לדיון כל-שהוא, הקשור היים במצרים, ולכל נושא המושפע במישרין או בעקיפין מעמדת נאצר או מעמדת מצרים - יש טעם באחד משני התנאים הבאים: אם תהיה השפעה מבחון על הלך-הרוח הבסיסי הזה של המנהיגות המצרית, וברית-המועצות - או שאינה יכולה או שאינה רוצה לעשות משהו בכיוון זה, או שניהם יחד; או שינוי דיקלי מבפנים של הלך-רוח זה בהשפעת מאורעות פנימיים או חיצוניים.

כל נסיון לחפש פתרון לבעיה, ולו גם בדרך של הצעה, ולא של סיכום החלטה או כפייה, שאיננו מתבסס מבחינה עניינית ומבחינת הזמן על אחד משני התנאים שמניתי - לא רק שאיננו רלבנטי. הוא מוזק. וממדי הנזק אין לשער.

ההתלקחות וההידרדרות במצרים, דווקא תוך כדי שיחות הארבע והשתיים, דווקא היא העדות הטובה לצדקת יחסו ולצמצם הקמת הפורום של הארבע, כפי שבוטא בבהירות בהדעת הממשלה ערב השיחות ועם תחילתן. הבעיה היים בתחום זה של מצרים, לצערנו, אינה בעיית ההידברות - שלנו או של אחרים - עם מצרים, אלא בעיית הצעדים שניתן לנקוט - שלנו או של אחרים - למניעת אסקלציה נוספת.

חברי הכנסת, אינני נמנה עם הפוסלים יומה פוליטית ישראלית מועת ומקיפה, ולא נמנתי עם אלה שגרסו מדיניות של "שב, התבסס וחכה לטלפון". להיפך, אני נמנה עם החושבים שמדיניות זו, בתודשים הראשונים אחרי המלחמה, ייתכן שלא הייתה מוצדקת במלואה. אני אומר: ייתכן - מישום שלעולם אין לדעת בבטחון. אינני נמנה גם עם המתבבלים מפני כל יומה פוליטית מכיוון כלשהו, או מכל גילויי מתינות. להיפך, אני חושש מגילויים של "דפלקס מותנה" בכמה חוגים אצלנו, הרואה בכל יומה פוליטית פח יקוש. אבל אני חושש, לצערי, ששעה זו לא עת יומה פוליטית מקיפה מצדנו היא. השעה - שעה של צורך בעמידה איתנה ומלוכדת מול האירוויה וההידרדרות המתאפשרת, אוניקטיבית, מאופי שיחות הארבע על הרקע הנוכחי במזרח התיכון. ואפילו אם המצב ביתניים, כפי שכתוב בעתונות. הוא של התקרבות סובייטית לעמדה האמריקנית, ולא להיפך. אני מקווה ומניח שלא ירחק היום ותחזור האפשרות להידברות ישירה, בשלבים אלה או אלה, בדרכים אלו או אלו, עם גורם פלזני או אלמוני במזרח התיכון. ואני מעלה על דעתי כמה קונסטלציות שבהן יהיה זה אפשרי, הגם שהיום אין זה נראה קרוב. אולי לא הידברות עם מצרים, אבל הידברות שתתאפשר במידה מסויימת בשל מצבה של מצרים. אבל אם ליומה פוליטית מקיפה דווקא שעה זו אינה כשרה, היא השעה כשרה לשתי יומות בתחום אחר.

התחום האחד, והרבו לדבר עליו גם בדיון זה, הוא התחום של יצירת עובדות בחלק מן השטחים המוחזקים. במידה שמדובר על עובדות בחלק מן השטח-חיים המוחזקים, היא חובה שעובדות אלו ייווצרו תוך שמירה על שלושה עקרונות, לפחות לגבי יהודה ושומרון.

זאת דווקא משום שעודני מאמין שהממשל של ניכסון באמת איננו רוצה לסכן ולהפקיר אינטרסים חיוניים. וכשאני אומר זאת, מובן שאני אומר שאני שבע-נחת תמיד מקיים שיחות זו-צדדיות אמריקניות-סובייטיות וכי לא נצטרך לעמוד במאבק קשה עם ידידנו גם על רקע שיחות כאלה. אבל קיום פורום ארבעת הגדולים נתקבל כהישג סובייטי-צרפתי, כלומר, פרו-ערבי במידה רבה, ולכן תוצאותיו המיידיות - ובלי כל קשר לתוכן השיחות - היו: הרחקת הציפיית לשלום, סיכויי רגיעה וסיכויי הידברות בין הצדדים, או לפחות תרומה רצינית להרחקתם. הגם שהאמריקאים טוענים שגם לדעתם בדרך לפתרון אי-אפשר יהיה להימנע מהידברות בין הצדדים לסכסוך - בשלב מסויים - ואין סיבה שלא להאמין להכרזתו של רוג'רס בנדון.

יש לפחות שני גלויים להשפעה מיידית וחמורה זו של יצירת הפורום וקיום שיחות הארבע על המתרחש במזרח התיכון. קודם כל חידושה והגברתה של האש-ליה העצמית הערבית ובעיקר במצרים. ותולדות התרח-קות סיכויי ההידברות וההסדר במזרח התיכון הן לפחות במידה מסויימת תולדות האשליית המתחדשות ונשנות במדינות ערב, אצל גורמים ערביים, שהנה צפוי פתרון פוליטי או צבאי מבחון.

שנית, התעורר ביתר שאת המשחק באש בתעלה, כדי לחזק כנראה את ההרגשה שאמנם המזרח התיכון נמצא על סף התפוצצות, תזוה שהייתה נוחה למי שהיתה נוחה, לפחות בראשיתן של שיחות ארבעת הגדולים. אלה שני אספקטים - האוונה העצמית והמניע הפולי-טי ללקח את התעלה - שני אספקטים נפרדים, לאו דווקא משלימים, לפעמים סותרים ומשחקים בערבוביה, אבל תוצאתם אחת: ההרפת האסקלציה. ויש, כפי שלמדנו במזרח התיכון, רקע מרה מאוד להיווצרות מהיחה של אסקלציה בלתי-מבוקרת. ומשהו במצב-הרוח המצרי כעת מזכיר תקדימים מלפני שנתיים. וגם אם אין אנו חוששים מתוצאות מלחמה כי תקרה - איננו מעוניינים בה, אינני חושב שארצות-הברית וברית-המועצות מעוניינות בה. אף-על-פי-כך, הן תורמות לסיכוייה. כי בסיכום נוצר מצב שקיים השיחות תורם לאסקלציה שאיננה רצויה לאיש, ואילו כשלונן נראה ליוזמי השיחות כבלתי-רצוי.

חברי הכנסת, מצרים עוברת כעת תהליך מנטלי, פוליטי וסוציאלי מזעזע. אין לי ספק שתוצאותיה תהיינה מרחיקות לכת. מרחיקות לכת הרבה יותר מתוצאותיהן הצבאיות של המלחמות ב-1956, 1967 ו-1967. מדיניות של desperados ונכונות להרס כלכלי; מדיניות של הרס כלכלי וסוציאלי של תושבי ערי התעלה, שהיו לה השלכות מרחיקות לכת לאו דווקא בתחום הכלכלי, אלא בעיקר בתחום הסוציאלי-פוליטי; זהו הרס של מעמד, של חלק ניכר של המעמד הבינוני, בעלי-מלאכה ובעלי מקצועות חפשיים. הגם האוכלוסיה העירונית בכלל. תוצאותיו של הרס סוציאלי זה מי ישרון. מדיניות שמביאה יאוש ובריחת מדענים ואינטלקטואלים; מנהי-גות שרחה בעורבות של יאוש וeuphoria ומתקיימת על מערכת דיווחים כוזבים מכאן ואוונה עצמית מכאן. וכבר יתגה היום פעם ופעמים הדוגמה המזעזעת של ניסוחו של נאצר בהתייחסותו לדיווחו של שר ההגנה על ההרס כביכול של שישים האחווים של "קו בר-לב". זוהי לא רק טרגדייה לעם המצרי, הגדולה בממדיה

להיות קשורה לא בוויכוח מי אשם בבעיית הפליטים ולא בוויכוח מי אחראי לפתרון מכלול הבעיה. לא אחוזר על דברי. מאה, לא רק שלא פג אף לא אחד מן הגימוקים שמניתי, אלא שאף נתברר שאפשרות הביצוע של השיקום, שלבים שלבים, בשטחים שבידנו נראית בת-ביצוע יותר מכפי שחשב מי מאתנו אז. נתבררו מאז הרבה דברים חדשים, הן לגבי מספר הפליטים, בעיקר ביהודה ובשומרון, והן לגבי מידת שלובם הכל-כלי בכלכלת יהודה ושומרון עוד בימי חוסיין. ומצטיירת אפשרות סבירה של גיוון פתרונות בכיוון זה, ולא אכנס לפירוט.

יתרה מזו, הוויכוח על פתרון בעיית הפליטים נכפה עלינו עכשיו גם מכיוונים חדשים — גם מן הכיוון של הוויכוח על הפתרונות הכלכליים לבעיית ערביי הגדה והרצועה, וגם משום שנתגלתה מחדש, למי שהיה צורך שתתגלה מחדש, העובדה שמלחמת ששת הימים ותוצאותיה לא הקהו את חודה של בעיית הפליטים כנשק פוליטי נגדנו, והיא בעינה עומדת.

חובתנו לעשות כל שאלא ידנו כדי להוכיח שצדקנו כשטעננו, שבעיית הפליטים היתה והינה בת-פתרון; שהפתרון אפשרי על-ידי ה- host countries בסיוע בין-לאומי; וזמי שלא היה מעוניין ואינו מעוניין בפתרון הבעיה, אלו הן מדינות ערב או ארגוני הטרור. חובתנו להוכיח זאת, כלומר, לעשות כל שניתן כדי להוכיח זאת.

חברי הכנסת, היו הצעות לסדר-היום בנושא זה שהועלו במליאה והועברו לוועדת החוץ והבטחון. ועדת החוץ והבטחון דנה בנושא זה. אני מציע להמשיך את הדיון בוועדת החוץ והבטחון כדי לנסות ולבוא לידי מסקנות בתחום חיוני זה, שמתאפשרת בו יזמה שלנו גם בשעה שבתחומים אחרים אינה מתאפשרת.

2. תשובת ראש הממשלה

בניסוחים מאוד מוצלחים לכאורה, כאשר אומרים: הממשלה הזאת, בודאי אין לה הכוח להכריע, ואינה מכריעה מחמת הרכבה. את הממשלה הקודמת הכרתי מרחוק, ואת הממשלה הזאת אני מכירה מקרוב, זה שבועות אחדים. לא תהיה זו אמת של מאה אחוזים אם אגיד שעל הממשלה הקודמת לא ידעתי בכלל שום דבר, שלא ידעתי שום דבר ממה שנעשה. היו לי בתוסה חברים, כמו שעכשיו יש לי חברים בתוסה. אני אומרת שאין לדיבור הזה שמץ של ממשות. הממשלה לא החליטה, באשר החליטה ברוב תבונה ואחריות לא להחליט, לא להכריע, אבל היא לא החליטה לא לעשות, והראיה — שהיא עשתה ועושה. יכול להיות שאפשר לעשות יותר וצריך לעשות יותר. אפשר, הדורשים שיעשו הרבה יותר ממה שעשו וישיש אינם יודעים בדיוק את כל התנאים האובייקטיביים המקשים על העשייה. אבל לומר שלא עשו — אין זה תואם את המציאות.

אני בכלל חושבת, שהפריבילגיה להיות מרוצים מעצמם היא רק לאלה שאין עליהם אחריות של עשייה. מי שיש עליו אחריות של עשייה — אין לו המעמד הנח הזה להיות מרוצה ולחיות משוכנע שהוא עושה את הכל במידה מספקת וברגע המתאים. מטבע הדבר,

הראשון בהם: אי-סגירת אופציות לכל אחד מן הפתרונות הפוליטיים האפשריים. אולי צדק חברי-הכנסת אבנר שהזמן פועל לטובתה מסויימת של חלק מן האופציות, ואולי חובה עלינו לגנות ללחום נגד סתימת מוחלטת של חלק מן האופציות. מכל מקום, כל יצירת עובדות צריכה להיות חלק מתכנית פוליטית ברורה וקונצפציה ברורה. שנית, עובדות שתהווה לחץ נגדי, מנטרל, להשפעה המוקת, הפנימית וזו הבאה מן החוץ, של האונאה העצמית שהיא, כפי שאמרת, בחלקה פרי שיחות הארבע. כלומר, עובדות שתבהרה — במידה שאני מדבר על יהודה ושומרון — לירדן או לפלשתינאים כי הזמן איננו נייטרלי ואיננו משחק דווקא לכיוון פתרון רדיקלי אנטי-ישראלי, צבאי או מדיני. ושלישית: למצוא דרך לחיות עם ערביי השטחים, בעיקר ביהודה ושומרון, ככל האפשר, ביחד ובנפרד בעת ובעונה אחת, עם כל האופי הפרדוקסלי המשתמע, לכאורה, מניגוד זה. ביחד — לבל יחזור בינונו גבול אטום. לחד — לבל נמצא עצמנו מתגלגלים מבחינה סוציאלית, כלכלית ופוליטית. למציאות הנוגדת את עצם מהותנו — זאת עצם כוונותינו הפוליטיות או כוונות הרוב בנו. ואם מתבקשת מאתנו חכמה פוליטית — הריהי בראש וראשונה בתחום הזה, של מציאת הדרך לחיות, ביחד ובנפרד, עם ערביי השטחים.

התחום השני, חברי הכנסת, בו מתבקשת ומתאפשרת היום יזמה, כשם שהתבקשה והתאפשרה מאז מלחמת ששת הימים זואלי במידה מסויימת עוד לפני מלחמת ששת הימים, הוא שיקום הפליטים בשטחים שבידנו, יזמת שיקום תוך פעולה שלבים שלבים. העמדתנו נושא זה, חברי הכנסת, מברכו זואומי הראשון בכנסת לאחר מלחמת ששת הימים. מניתי אז שכל גימוקים פוליטיים ומוסדיים, וטענתי שזימה זו אינה צריכה

ה"ז ד. נצח:

רשות הדיבור לראש הממשלה, לתשובה.

ראש-הממשלה ג. מאיר:

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה. חברי כנסת אחרים ריכזו את דבריהם בעיקר בוויכוח שמתנהל בארץ מאז גמר מלחמת ששת הימים, והוא ויכוח לגיטימי, ואפשר לראותו כוויכוח לגיטימי וחשוב ובעל ערך, ובעת ובעונה אחת לשבח את הממשלה הקודמת ואת הממשלה הזאת, שהבינה ומבינה שבעת הזאת אין להכריע בין הדעות השונות לגבי השטחים. לולא התנהגה כך הממשלה הקודמת, היינו עדים מכבר לפיצול העם למחנות שונים, בוויכוח חריף, במה שנקרא "מלחמת היהודים". לצערי, עדיין אין זיק של תקווה שבזמן הקרוב נהיה חייבים להכריע, כאשר תיפתח הדרך לשבת יחד עם שכנינו ולדון אתם בכל הבעיות. וברור שבעיית השטחים היא אחת הבעיות המכובדות מאוד כדי להגיע להסדר של שלום.

ומסיבה זו לא אכנס לוויכוח על הדעות השונות לגבי השטחים. אבל אני חושבת שאין זה צודק כאשר חברי כנסת אחרים אומרים: הואיל ואין הכרעה — פירוש הדבר שאין עושים.

ועוד מלה אחת בעניין שנשמע מאוד פופולרי

חוברת כ"ד, ישיבה שצ"ו

— הדועת ראש המשלה על המצב המדיני והבטחוני (תשובת ראש המשלה) (מאיר, שוסטק, ש. תמיר, הכהן, אבנרי) —

בעולם ואין מדינאי בעולם שמבין איתנו ואוהד אותנו. מה הדיבור הזה ?

דוד הכהן (המעורר, עבודה-מפ"ם) :
אבל זה עושה רושם.

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש) :
הוא לא אמר זאת, למען האמת.

שמואל תמיר (המרכז החפשי) :
זה ציטוט לא-נכון.

ראש-המשלה ג. מאיר :

צריך להכניס את הדברים למסגרת הנכונה. אם זה לשם פולמוס, שאני. כלום מכחיש משהו שיש לנו מאבק מדיני עם מדינאים, עם אנשים בדחיים, עם גופים, עם מדינות ? אין כל פס אחד, אבל מי שרוצה להעמיד פנים שזו הפעם הראשונה שלא היינו מובנים בעולם, הרי אז שהוא רוצה להגיד דבר שאין לי ידיעה בה או שהוא רוצה להתעלם מן ההיסטוריה הציונית. מה היתה ההיסטוריה הציונית ? היא היתה שני דברים : היא הלסה בשני פסים, ופס אחד, עד כמה שאני יכולה לתאר לעצמי, לא קיבל חברי-הכנסת תמיר. אמרנו : צריך ללחום על השגת הבנה ואהדה בעולם, קודם כל מיהודים, אבל גם מהעולם. אבל לא פחות מכך צריך לפעול בארץ.

היה בדברי חברי-הכנסת תמיר דבר אחד שמאד שימח אותי, וזאת החשיבות הרבה שהוא מכיר בה בענייני ההתיישבות. קודם כל, לא תמיד היה כך, אבל אין מדברים על העבר. זאת הדרך של הציונות. התנועה הציונית — והראיה, הסה אהנו יושבים כאן — לא נכנעה. ידענו מאבקים, ידענו חילוקי-דעות בינינו, וכל אחד הלך בדרכו. איש לא נכנע, כל אחד הלחם בכל נפשו ובכל מאוהו, בדרכו אל המטרה שהגענו אליה היים.

יש לי טענה חמורה, וזה בעניין הפליטים. להעמיד את עניין הפליטים — ואיני מזלזלת בזה ולא צריך להזיח אשה כדי לחוש שבסבל של אדם — בצורה כזאת, הרי זה עוול לעניין. אני רוצה ללחום למען שוויון זכויות לגברים. אני מגיחה שפה ושם יש גם גבר שמבין סבל והוא בעל רגישות. אבל אני מתרעמת שחברי-הכנסת תמיר מעלה על הבמה חזות את הדמות הזאת של האשה מבחנת הפליטים עם התינוק, כאילו פתרונה וזה תלוי בעניין הזה. כך הדבר ? זו האמת ? האמת היא שבאותה עת היו שני סוגים של פליטים. אותה ואני קיבלנו את הפליטים שלנו ממדינות ערב וממחמת היט"ל, שבורים ברוח ובגוף, עם הסיטוים שהביאו אתם למדינה קטנה, ישוב קטן, מדינה אחרי מלחמה, בלי תעשייה, בלי מקורות טבעיים ועוים דבר. גם מדינת ערב קיבלו פליטים, שהם הם היחידים האשמים בגורלם. מה עשו ? החזיקו במשך עשרים שנים את האנשים האלה רק למטרה אחת — נשק נגדנו. בלי שום התחשבות. בלי שום התחשבות בסבל האנושי. את זאת אתח מעמיד פנים מפני שיש תעמולה של מדינות ערב, של חברות נפט ואינטרסים אחרים ? האין די בה ? חזאמנס, כדי ליצור את הדמות הנכונה חסרים היו דבריהם של חברי-הכנסת תמיר, אלוגי ואבנרי על הפליטים ? בה אינני רוצה לומר שלא היינו צריכים לעשות. אבל

מי שעושה — עושה, ועושה גם שגיאות, ולפעמים עושה לא די, ולפעמים יותר מדי.

רצוני לומר מלה אחת לחברי-הכנסת צור, לדבריו על צרפת. גם בשנתיים האחרונות, הרעות, הקשות, המצערות, של היחסים בינינו ובין צרפת, מעולם לא זיהינו את מדיניותו של דה-גול עם עמדת העם הצרפתי כלפינו. מעולם לא עשינו זאת, מפני שלו עשינו זאת, היינו עושים עוול לעם הצרפתי. גם בימים הקשים ההם לא היה לנו ספק, שבתוך העם יש אהדה רבה מאוד, ויש צרפתים אוהדי ישראל וידידים נאמנים מאוד, אבל ברור שבמשטר כזה, בממשלה כזו — לא יכולים היו לפעול. אני מקווה שמי שייבחר לנשיא, בעוד שבועות אחדים, יהיה כזה שהוא, יחד עם אהדת העם הצרפתי לישראל, יחולל שינוי במדיניות הזאת, שהיתה לא-מוצדקת וללא תועלת לשלום, במיוחד שהדגול הלך בדרך הזאת של מדיניות, אם באמת רצה שלום.

רגע קט כמעט חטאתי בקנאה לחברי-הכנסת וילנר על האובייקטיביות שהוא יכול לדבר בה על בעיותינו, אובייקטיביות הנוגעת ללב. אינני מתכוונת להיכנס אתו לויכוח. אגיד לו רק דבר אחד : אני מאמינה שנגיע פעם, אינני יודעת אם בקרוב או בעתיד רחוק יותר, למשא-אמתן עם נציגי מדינות ערב. אני אפילו מאמינה שנוכה פעם להבנה אמיתית יותר ומוצדקת יותר כלפינו מצד ברית-המועצות. אולם אין לי כל שמץ של תקווה להגיע למשא-אמתן ישיר עם חברי-הכנסת וילנר. אין לי כל צורך בזה, באשר אין לנו כל מטרה שעליה אני רוצה להגיע אתו לדי הסכם. מאז ומתמיד אהבתי לגחל משא-אמתן, גם אם יהיה קשה, עם בעל העניין, עם מי שהעניין הוא שלו, יש לו דעה משלו, כוח-הכרעה משלו ואינטרס משלו. אלה מדינות ערב, נציגי מדינות ערב, קוסיגין וברז'נייב עכשיו, מי יודע מי יהיה מחר, אבל בשום פנים ואופן אין זה חברי-הכנסת וילנר.

ועכשיו לחברי-הכנסת תמיר ...

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי) :
אינך אומרת אפילו "להבדיל" ?

ראש-המשלה ג. מאיר :

אין זה סוג אחד. אבל מכאן אין ללמוד שבדברי חברי-הכנסת תמיר היו רק דברים שנתקבלו על דעתו ...

גם חברי-הכנסת תמיר הרדעו בצורה מפורשת, קטיגורית, ואפשר היה ללמוד מדבריו שלא עשו שום דבר. רק הפסידו אפשרויות. אני מתפלאת על חברי-הכנסת תמיר. מקובל אצלנו לומר כך, אבל חשבתי שהוא צריך לדייק יותר. איך להבין כאשר אדם אומר : אין אדם בעולם, אין מדינאי בעולם. איזה ערך יש לדיבור הזה ?

שמואל תמיר (המרכז החפשי) :
זה בדיוק כך.

ראש-המשלה ג. מאיר :

מה זה בדיוק כך ? מניין לך שאין אדם בעולם ? אני מכחישה, נחיה, אדם אחד בעולם שבמקרה או שלא במקרה לא נפגש אתו, לצערי ואינך יודע את דעתו. איך אפשר לומר זאת בבית הזה ובמקום הזה בצורה בטוחה וקטיגורית כל-כך : הייתי עכשיו בחוץ-לארץ, הייתי במקומות אחרים, ואני מודיע לנכנסת : אין אדם

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (תשובת ראש הממשלה) (כהן-צידון, מאיר, ש. תמיר, פרוש, אלוני) —

אולי יותר מכל מדינת ערב למלחמת ששת הימים, המסיתה גם היום נגדנו, — כל בחור שלנו שנופל בתעלה ונפל ממשק סובייטי, — מה התענוג שיש לחבר כנסת — במקרה זה, חברת הכנסת — לבוא לומר: אנחנו מבזים.

שולמית אלוני (המערך, עבודה-מפ"ם):
בעיני האוכלוסיה הערבית אנחנו כובשים.

ראש-הממשלה ג. מאיר:

מה התענוג הזה, מה פירוש שאנחנו כובשים, תאם כך היה הדבר? האם התאספנו והחלטנו ללכת לכבוש שטח? מדוע אני עומדת על זה? מפני שיש אנשים, למזלנו לא רבים בארץ, החושבים שזה סימן של זה, של צדק עליון, של אהבת הבריות ואומץ-לב בנוסף על כל אלה — לא לדאות שלא עשינו ואיננו עושים שום דבר שיש בו דבר בלתי-מוסרי. לכבוש שטחים של אחרים זהו דבר לא-צודק ולא-מוסרי. לא עשינו זאת. אפשר להאשים אותנו רק בדבר אחד — שנשארו בחיים, מפני שצה"ל היה מה יעיל שהוא העביר את המלחמה לשטח האויב ולא הייתה מלחמה במרכז תל-אביב ובמרכז חיפה. רק זאת. היות והערבים אינם עושים שלום, אנחנו יושבים שם. עניין של כיבוש — יש לזה אסוציאציות.

שולמית אלוני (המערך, עבודה-מפ"ם):
אנחנו גם לא משחררים של האוכלוסיה הזאת, מבחינתם.

ראש-הממשלה ג. מאיר:

אני חושבת שאת ואני במידה שווה יכולות לדבר מבחינתם ובשמם. אנחנו מדברות כאן בשמנו ומבחינתנו. אין פירוש הדבר שמוכרחים להיות לא-צודקים, אבל הניסיון הזה להיות היפר-צודק גם כאשר העוול הוא כלפיו — איננו מקבלת ואני דוחה זאת, מפני שזה לא-צודק כלפיו.

ועדת השרים לענייני השטחים פעלה ופועלת גם עכשיו. היא החליטה עכשיו לחקור אפשרויות עוד יותר גדולות, ואין חילוקי-ידעות, גם לא בין חברי-הכנסת חזן ובין השר בגין, על כך שכל זמן שהשטחים בידנו, אנחנו הממשלה היחידה האחראית לגורלם, אשר מוכרחה לספק לתעסוקה לתושבים, זאת זאת עושים. מהפשים גם אפשרויות לפיתוח. חיפשו גם בעבר ועשו משהו בשטח החקלאי, אמנם לא הכל, מפני שעשייה ונאום הם שני דברים שונים. לא עשו הכל, אבל לומר שאין עושים, ללמד אותנו כאן שאנחנו אחראים לתעסוקתם, כאלו לא נעשה שום דבר — הר אלה דברים בעלמא.

חברת-הכנסת אלוני אמרה שאנו לא ידענו להפעיל יחידים בעניין הפליטים. נכתב הרבה בעניין זה, לא רק על-ידי יחידים ולא רק על-ידינו. לפני שנים ישבה מועצת הכנסיות, חקרה את הדיבר והמציאה ז"ח שלמי אי-אפשר לדחש דבר טוב יותר, זה הוגש לאנו מות המאחדות. אבל היו גם דברים אחרים.

ולבסוף, לבדו חברי-הכנסת אבנרי, אני מודה ומתוודע זה שאיננו רואה הרבה שטח משותף לזיכוח לזלא הייתה מה הופעה יצאת מגדר הרגיל, שהיתה מורכבת מרובסונות מוסקה, אבל לא רק תבוסנות, אלא הפיכת תבוסנות לדגל, למען נסות להשפיע גם על אחרים

תהיה זו אשליה מחוסרת כל צדק ומחוסרת כל תקווה להצלחה אם מישוהו יגיד שישיראל, ישראל בלבד, יכולה לפתור את בעיית הפליטים. בשום פנים ואופן לא.

שלמה כהן-צידון (המרכז החפשי):
בתוך שטח ישראל.

ראש-הממשלה ג. מאיר:

האם חשבת שיש ברעתי להזמין מישוהו מן החוץ? זה אינו צודק. לא יוכל להיות כדבר הזה. אין לנו כל יכולת לכך. הבעיה הזאת היא בעיה של האזור כולו, ומדינות ערב אינן יכולות להיות פטורות ממנה. הן בעיקר אינן יכולות להיות פטורות. תמיד אמרנו: אנחנו מוכנים לתת את תרומתנו לפתרון בעיית הפליטים. חברת-הכנסת אלוני בטוחה שבמשך עשרים שנה לא עשינו שום דבר בעניין הסברת הדבר לעולם. שנה שנה, בכל שנה, בין עצרת לעצרת טיפלנו בזה. איננו אומרת זאת על דעת הממשלה, מפני שהעניין לא הובא לממשלה, אולם אני חושבת וחשבת גם בעבר, כי היות ויש לנו עכשיו הודמנות, צריכים אנו לנצל את ההזדמנות. לא לפתור את בעיית הפליטים, מפני שהדבר למעלה מכוונותינו, אלא רק כדגם. על מנת שיראו מה שלא עשו אחרים ועל מנת שיראו מה אפשר לעשות, אולם לא אנו צריכים לפתור את בעיית הפליטים.

שמואל תמיר (המרכז החפשי):
לא אנו לבדנו.

ראש-הממשלה ג. מאיר:

עוד דבר: בארכיון של משרד החוץ יש כרכים רבים ועבים על תכניות שונות לפתרון בעיית הפליטים שעובדו על-ידי אנשינו, לא מישוהו מבחוץ. אולם במשך כלי השנים האלה עמדנו מול קיר ברזל, כי מדינות ערב רצו את ההיפך, ועדיין אינן רוצות לפתור את בעיית הפליטים.

אינני משחקת בטגים. בושה היא להדות בכך, אבל אני מודה בכך. אנחנו יודעים איך קופץ הכדור. אינני יודעת אם מחמאה היא לממשלה או ביקורת על הממשלה, כאשר חברת-הכנסת אלוני אמרה שהממשלה פועלת כמו במשחק טגים. בשל העובדה שגם חברת-הכנסת חזן וגם חברת-הכנסת בגין יושבים בממשלה — אומרת חברת-הכנסת אלוני —, אין הממשלה מחליטה שום דבר, ולכן אין פועלים בשטחים. בכל אופן, כל שר פועל לחוד, ואיש אינו יודע מה עושה חברו. לדיעוה של חברת-הכנסת אלוני — אמנם ימלה הייתה לקבל את האינפורמציה הזאת בלי להביא זאת באותה צורה כפי שהיא הביאה זאת: קיימת ועדת שרים לענייני השטחים זה חודשים רבים. ועדת שרים זו מתאספת, דנה, מחליטה ופועלת. ואחר כך פועל כל שר במסגרת משרדו. אין דבר כזה שתבר-הכנסת חזן וחברת-הכנסת בגין אינם יכולים להידבר ביניהם וכנראה מחליטים רק על דבר אחד: לא לעשות שום דבר.

מנחם פרוש (אגדת ישראל):
אני רואה שאינן יכולה להידבר עם חברת-הכנסת אלוני.

ראש-הממשלה ג. מאיר:

לאוד כל השיטה סביבנו, לאוד העובדה שיש מדינה אחת, אחת משתי המעצמות הגדולות ביותר, האחראית

חוברת כ"ד, ישיבה שצ"ו

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (תשובת ראש הממשלה) (מאיר, אבנרי, חזני); (סיכום הדיון) (נצור, ברעם, ש. תמיד) —

ראש־הממשלה ג. מאיר:

או אתה חוזר על דבר שהוא בניגוד גמור לאמת.

מיכאל חזני (מפד"ל):

רק העולם הבא הוא עולם האמת. הוא בעולם הזה.

ראש־הממשלה ג. מאיר:

חברי הכנסת אבנרי הודיע לנו, שההיסטוריה נתנה לנו הנדמנות להגיע לדברים חשובים וגדולים, ועכשיו הוא, ובציטוט "אנחנו", מודיע — כנראה, כדובר ההיסטוריה — שתם המועד ועכשיו צריך להיכנע. הכל מותר. אבל רשימה שהלכה לעם זכתה למקום אחד — זה בכל זאת אחד, גם כאשר הדובר אומר: "אנחנו", זה לעצמו לנגן על המיתר הקדוש ביותר, על בחורי צה"ל שנופלים — רצוני להגיד שהייתי יכולה ליינע לתת־הכנסת אבנרי לא ללכת בדרך זו. אבל איני מייעצת לו. אני יכולה להביע צער עמוק שנמצא מי שמדבר כך בזמנים כאלה, בזמן הזה, במקום הזה. אופוזיציה — זה בסדר; אבל למען השם, גם אופוזיציה צריך שתהא לה קצת אחריות. גם אופוזיציה זהו מעמד מסוים, ואופוזיציה שמסירה מעצמה כל אחריות אינה ממלאה את התפקיד שהעם הטיל עליה כאופוזיציה. להיות לא ממשלה כי אם אופוזיציה — גם זה מחייב אחריות.

להגיע לתבוסות הזאת. ואחד העמודים שעליו בנה חברי הכנסת אבנרי את הבניין הזה, אני מודיעה כאן במלוא האחריות — למדתי פעם מחבר שלי, עוד באמריקה, בסניף המפלגה. היה איש עדין מאוד, וכאשר היה מישור אומר דבר־מה שלא התאים כל־כך למציאות, היה אומר לו: אין זו אמת גדולה — כל הסיפור המרתק הזה, מקומו אולי באיזו עתונות, אבל הסיפור המרתק הזה שבעוד שבועיים יחליטו המעצמות כך, בעוד חודש יהיה כך, בעוד שלושה חודשים יהיה כך, ובעוד חמישה חודשים תסכים הממשלה לזה ולזה — דמיון הוא דבר פרטי; להעני להגיד שיש לו ידיעות ממקור מוסמך — אולי; אבל להעני להגיד כאן שהוא יודע, כי החומר הזה נמסר לראש ממשלת ישראל ולחברי ממשלת ישראל — אין בין זה לבין אמת מינימלית כל קשר.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
נחיה ונראה, גברתי.

ראש־הממשלה ג. מאיר:

מה אנחנו צריכים לראות? אתה אמרת שאתה יודע שזה נמסר לי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אני חוזר על זה, גברתי.

3. סיכום הדיון

(א) להחיל את החוק הישראלי על השטחים המשוחררים;

(ב) לפתח בדחיפות מערכת התנחלות נרחבת, עירונית וכפרית, במרחבי השטחים המשוחררים, ובראש ובראשונה במזרח ירושלים ואגפיה;

(ג) לפעול לשילוב משקי של השטחים המשוחררים, על יושביהם, בכלכלה הישראלית;

(ד) ליזום חוק אזרחות חדש, המתחייב משחרור השטחים במלחמת ששת הימים;

(ה) לסיים את מדיניות "הגשרים הפתוחים", להפסיק כל תנועה ממדיניות האויב לשטחי ישראל, ולאסור על כל העברת מטבע ממדינות האויב לארץ ישראל;

(ו) לפתוח מיד ביזמה לפתרון בעיית הפליטים הערביים המצויים בתחום השליטה הישראלית.

2. הכנסת מטילה על הממשלה להביא לפני הכנסת תכנית משקית חדשה, שבמרכזה תעמוד המגמה לריתוק המוני עולים, עליהם אשר במצב הנוכחי מרבית המועמדים לה מצויים בארצות הרווחה.

3. הכנסת קוראת לבני הנוער היהודי ברחבי העולם לבוא לישראל ולהטות שכם במאמץ הבטחוני והמשקי, המוטל על אחיהם בישראל.

4. הכנסת מביעה את מורת־רוחה מן המחולל החמור בתחום ההסברה הישראלית, ומטילה על הממשלה להביא לפנייה בדחיפות תכנית מפורטת למסע הסברה ישראלי דינמי ונרחב שיאיר באור נאמן את

הי"ר ד. נצור:

חברי הכנסת, תם הדיון. יש כמה הצעות לסיכום הדיון, ואנו נשמע אותן. ראשונה — הצעת סיכום לחברי הכנסת ברעם.

משה ברעם (המערך, עבודה—מפ"ם):

גברתי היושבת־ראש, כנסת נכבדה. בשם הסיעות: המערך (עבודה—מפ"ם), גח"ל, מפד"ל, המפלגה הליברלית העצמאית, אגודת ישראל, פועלי אגודת ישראל, קידמה ופיתוח, שיתוף ואחוזה, הסיעה הדרוית הישראלי, לית, סיעת האחוזה הערבית־יהודית, אני מתכבד להציע לכנסת את הסיכום הבא:

הכנסת שמעה את סקירתה של ראש הממשלה ורושמת לפנייה את הודעת הממשלה מיום י"ז באייר תשכ"ט (5 במאי 1969).

הי"ר ד. נצור:

בשם סיעת המרכז החפשי יביא הצעת סיכום חברי הכנסת תמיד.

שמואל תמיד (המרכז החפשי):

גברתי היושבת־ראש, חברי הכנסת. הצעת סיכום לדיון המדיני מטעם סיעת המרכז החפשי:

1. הכנסת קובעת כי הזמן התולף ללא יומה מדינית ישראלית מסכן את הישגי מלחמת ששת הימים ודוחק את ישראל למבוי סתום.

במגמה למצות את הישגי מלחמת ששת הימים, למנוע מלחמה נוספת ולבנות מציאות של שלום במרחבי ארץ ישראל, מטילה הכנסת על הממשלה:

המצב הבטחוני, לריבוי הקרבנות, להבאת המדינה עד סכנת מלחמה חדשה.

4. נוכח מצב זה על ממשלת הליכוד הלאומי לנקוט עמדה חיובית כלפי כל זומת שלום, ובכלל זה זומת ארבע המעצמות, שנועדה להביא לידי הסדר מדיני בין ישראל והמדינות השכנות. הסדר זה יכול לעצור את ההידרדרות הבטחונית, להביא להסדר הבעי-יות הבעורות, ולתת לעמי המרחב שהות לפתרון הסכסוך הערבי-ישראלי.

5. הכנסת קוראת לממשלה שלא לפסול מראש את זומת המעצמות, אלא להתייחס אליה בחיוב עקרוני ובשיתוף-פעולה, כדי להבטיח כי ההסדר שיושג יהיה תואם את האינטרסים של ישראל, דהיינו: (א) גבולות בטוחים ומוכרים ללא סיפוח שטחים; (ב) הכרה בריבונות ישראל ושלמותה הטריטוריאלית, תוך הפסקת מצב הלוחמה להלכה ולמעשה, וביטול החרם הערבי; (ג) שמירת אחדות ירושלים, תוך הבטחת מעמד נאות לערבים בה; (ד) פירוז כל השטחים שיפוגו; (ה) שיט חפשי בתעלת סואץ ובמצרי טיראן.

יחד עם זה קוראת הכנסת לממשלה לתבוע את שיתוף האומה הפלסטינית בהסדר השלום, ואת ייצוגה במשא-ימתן להשגתו.

הי"ד ד. נצר:

בשם סיעת המפלגה הקומוניסטית הישראלית — חברי הכנסת מיקוניס.

שמואל מיקוניס (מק"י):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. א. הכנסת תובעת מן הממשלה לנקוט זומת מדיניות לטובת קירוב יום השלום בין ישראל לערב, שבסיס נאות לו היא החלטת מועצת הבטחון מיום 22 בנובמבר 1967.

ב. הכנסת תובעת מן הממשלה לאפשר לעם הערבי הפלשתינאי בשטחים המוחזקים להקים את נציגותו הלאומית, שעמה תיכנס הממשלה במשא-ימתן על פתרון כל הבעיות הטעונות פתרון, לרבות שיקום הפליטים הערביים, על יסוד עקרונות זכות ההגדרה העצמית ודו-קיום בשלום.

ג. הכנסת תובעת מן הממשלה לזחות במדיניותה את מגמות הסיפוחים הטריטוריאליים והחלת החוק הישראלי על השטחים המוחזקים, לפעול להבטחת האינטרסים הכלכליים והתרבותיים של הוואלוסייה הערבית באותם שטחים ולהפסיק את השיטה של עונשים קולקטיביים בעקבות פשעי אנשי החבלה הערביים.

ד. הכנסת תובעת מן הממשלה לנקוט מדיניות של חלוקה צודקת של עול המיסוי ונטל הוצאות הבטחון על האזרחים בהתאם ליכלתם הכלכלית הממשית.

הי"ד ד. נצר:

נעבור להצבעה על הצעות לסיכום הדיון על הודעת ראש הממשלה. אעמיד כל הצעה והצעה להצבעה בעד ונגד.

המצויאות בישראל, בשטחים המשוחררים, בגבולות וב-מזרח התיכון.

הי"ד ד. נצר:

בשם סיעת הרשימה הקומוניסטית החדשה יביא הצעת סיכום חברי-הכנסת ולגר.

מאיר ולגר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. הרי הצעת הסיכום של סיעת ר"ח לדיון על הודעת הממשלה:

הכנסת קובעת, כי מדיניות הממשלה של דבקות בביבושים ושל אי-הסכמה לביצוע החלטות מועצת הבטחון מה-22 בנובמבר 1967 נכשלה ומנעה התקדמות אל הסדר שלום.

הכנסת קובעת, כי המשך המצב הקיים באזור טומן בחובו סכנה של הגברת שפיכות-הדמים וסכנה של התלקחות מלחמה חדשה.

הכנסת קובעת, כי מדינת ישראל מסכימה לביצוע החלטת מועצת הבטחון מה-22 בנובמבר 1967, המבטיח: חה: סיום כל מעשי האיבה וביטול מצב הלוחמה; הכרה בזכות קיומן וריבונותן של כל מדינות האזור, לרבות ישראל; הכרה בזכות כל המדינות, לרבות ישר-אל, לחיות בשלום בתוך גבולות בטוחים ומוכרים, משוחררות מאיומים וממעשי מלחמה; הבטחת חופש השיט לכל המדינות, לרבות ישראל, בתעלת סואץ ובמפרץ עקבה; הבטחת השלמות הטריטוריאלית של כל מדינות האזור, לרבות ישראל, באמצעות כל הצעדים שיימצאו מתאימים לכל, כולל הקמת אוזרים מפורזים; פתרון צודק לבעיית הפליטים; נסיגת צה"ל מהשטחים שנכבשו ביוני 1967.

הי"ד ד. נצר:

בשם סיעת העולם הזה—כוח חדש — חברי-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. בשם סיעתי ובשם האחריות המוטלת עלי, כפי שאני מבין אותה, אני מציע את הצעות ההחלטה הבאות לסיכום הדיון המדיני:

הכנסת קובעת כי:

1. אין פתרון אמיתי לטווח רחוק לסכסוך הישר-אלי-ערבי, אלא באמצעות שלום בין מדינת ישראל ובין האומה הערבית הפלסטינית, בדרך של הקמת מדינה פלסטינית, תוך הסדר בטחוני, מדיני וכלכלי עם ישראל.

2. למחרת מלחמת ששת הימים נוצרה הזדמנות היסטורית לכינון שלום-אמת בדרך זו. אך ממשלת הליכוד הלאומי לא היתה מסוגלת לנצל הזדמנות היסטו-רית זו. בכל זאת פונה הכנסת לממשלה בדרישה גמרצת לנקוט יומה להשגת ההיברות מיידית עם כל הגורמים הפלסטיניים הרוצים בכך.

3. העדר היזמה המדינית מצד ממשלת הליכוד הלאומי, סיכול שאיפות האומה הפלסטינית וקיום משטר כיבוש בשטחים המוחזקים, הביאו להידרדרות

חברת כ"ד, ישיבה שצ"ו, י"ז אייר תשכ"ט (5 מאי 1969)
 - הודעת ראש הממשלה על המוצב המדיני והבטחוני (סיכום הדיון) (נצד) -

		הצבעה	
בעד הצעת הסיכום שהביא חברי- הכנסת א. אבנרי	נגד	58 -	בעד הצעת הסיכום שהביא חברי- הכנסת מ. ברעם
- מיעוט	- רוב	5 -	נגד
בעד הצעת הסיכום שהביא חברי- הכנסת ש. מיקוניס	נגד	- מיעוט	בעד הצעת הסיכום שהביא חברי- הכנסת ש. תמיר
- מיעוט	- רוב	- רוב	נגד
הצעת הסיכום, שהביא חברי-הכנסת מ. ברעם נתקבלה.			בעד הצעת הסיכום שהביא חברי- הכנסת מ. וילנר
חז"ר ד. נצר : הישיבה הבאה של הכנסת מחר בשעה 16.00. ישיבה זו נעולה.		- מיעוט	נגד
		- רוב	

הישיבה ננעלה בשעה 21.10.